لەودیو، لەپازدە ساڵی رابردوودا، ئەوەندەیان کارەسات دیوەو ئەوەندە گۆڕاون، کەئەو جۆرە لێدوان و باسلێکردنە لەئاستیاندا دواکەوتوون و، نابنە هاوشان و هاوتا. تۆبڵێیت هۆی ئەمە دوورکەوتنەوەی چیرۆکنووس بێ لەکۆمەڵەکەی، بۆیە ناچاربووبێ باسوخوازی شێوە یادگاری(20-30)ی ساڵی لەمەوبەری بجوێتەوە؟. لاموایە ئەمە باسێکی جیاوازەو، لەوە دوورمان دەخاتەوە کەوەک کارێکی ئەدەبی، لەکۆمەڵە چیرۆکەکەی بدوێین. ئاشکرایە هەر چیرۆکنووسێک بەجۆرێکی تایبەتیی خۆی لەباسەکانی دەدوێ. ئەو جۆرە لیدوانەش بەر لەهەمووشتێک، پەیوەندی بەجۆری بیرکردنەوەو باریسەرنجی نووسەرەوە هەیە، سەبارەت بەسەراپای لایەنەکانی ژیان و چۆنێتی ژیان و چۆنێتی هەڵسوڕان لەئاستیانداو شێوەی کارتێکردنیان. بێگومان هەزاران ئامۆژگاریو قسەی نەستەق و دروشمی بریقەداری بەزۆر تێئاخنراو، لەوزەیاندا نییە هیچ شیعرێک یاچیرۆکێک یا شانۆگەرییەک، بکەنە کاریکی ئەدەبیی سەرکەوتووی بایەخدار لەکۆڕی ئەدەبدا، چەندە بەپەرۆشیش بێ بۆ ئامانجێکی پەسەندو پیرۆز. ئەم رێبازە ریالیزمییە فۆتۆگرافییە، لەدەمێکەوە لەکۆڕی ئەدەبی زیندووی راستەقینەدا بەلاوەنراوەو، بەرێبازێکی مردوو دانراوە. ئەگەر لەم باری سەرنجەوە بڕوانینە(پێکەنینی گەدا)کەی حەسەنی قزڵجی، پێشەکی دەتوانین ئەوە بڵێین: ئەگەر بەزۆر کۆششی هونەرمەندانە، زۆر کۆنوکەلەبەری لەم رووەوە نەگرتایەو، زۆر کەموکووڕیی نەشاردایەتەوە، مەترسی ئەوەی لێدەکرا کەچیرۆکەکانی سەروبەر دابخزانایەتە سەر رێکەی ئەو ریبازە مردوە.

وەک لەوەپێش باسمان کرد، ناوەرۆکی هەرەزۆری هەرچواردە چیرۆکەکە، لەخزمەتی ئامانجێکی پەسەندو پیرۆزدایە..ئامانجی لەڕوخستنی زۆروجەوری دەرەبەگو کۆنە پەرستان و بازرگانە چاوچنۆکەکان و، فرتوفێڵی شێخ و مەلا تەڵەکەبازەکان و ریسواکردنیانە. وەکیتریش نیشاندانی ئەشکەنجەو ئازارو کوێرەوەریو، دەردی برسێتیو نەخۆشیو نەخوێندەواریی جوتیارە زەحمەتکێشانو، پەستیو بیزاریو نارەزاییان لەڕووی چەوساندنەوەیاندا. بەڵام حەسەنی قزڵجیی هونەرمەند، لەنواندنی زۆربەی ئەم باسانەو راگەیاندنیاندا بەخوێنەر، ماوەی بەخۆی نەداوە کە:

1- رێگای ئامۆژگاریکردن و قسەی نەستەق بگرێتەبەر.

2- کلێشەو دروشمی بریقەدار بئاخنێتە بیروهۆشی خوێنەرەوە.

3- دیمەنی رووداویان بەمردوویی نیشان بدا.

4- بەر لەهۆشیاریو زیرەکیو ئارەزووی هاوبەشیکردنی تایبەتییان بگرێ.

ئینجا ئێستا باکەمێ بەوردی روونی بکەینەوەو بزانین چیرۆکەکان چۆن دەدوێن .بۆ ئەم مەبەستە بەچەند باریکی جیاجیادا لێیان دەدوێم:

1ـ چۆنێتیی هەڵسووڕاندنی کەسانی چیرۆکەکان:

بێگومان هەڵەو خەتای هەرەگەورەی سەرجەم چیرۆکنووسەکانمان لەزۆربەی بەرهەمەکانیاندا, ئەو مامەلە رووکەشییەیە کەلەگەڵ کەسانی چیرۆکەکانیاندا دەیکەن. واتە بینین‌و نواندنی تەنیا کردارە میکانیکییە رۆژانەکانی ئەو کەسانە, لەهەڵسوکەوت‌و رەفتارو رەوشت‌و خوویاندا , چ لەگەڵ خۆیان‌و چ لەگەڵ یەکتردا. وا هات..وا چوو..وا هەڵسا..وا دانیشت.. هتد. بێئەوەی بتوانن زەفەر بەوەرامدانەوەی ئەو پرسیارە بەرن, کەئایا بۆ وا هات‌و بۆ وا چوو؟.. هتد. خۆ ئەگەر تەقەلاش درابێ وەرام بدرێتەوە, ئەوا هەربەزنجیرەیەك کرداری رووکەشیی‌تر وەرام دراوەتەوەو, لەئەنجامدا ئەو کەسانە کراونەتە لەشکرێك داشی دامەو, بێبیروهۆش‌و هەست‌و گیان بزوێنراون. ئەمە لەکاتێکدا کەژیانی پڕوچڕو ئاڵۆزی رۆژانەی ئادەمیزاد خۆی, ئەم جۆرە مامەلەیە پووچ دەکاتەوە, لێیبێبەرییە, چونکە رووکەشییەو رەگی دانەکوتاوەتە ناو قووڵایی ئەو ژیانەوە. بەڕای من هەموو کەسانێ لەم ژیانەدا, بەپێی باری ژیان‌و تاقیکردنەوەی تایبەتیی خۆیان, خاوەنی هەستونەست‌و, جۆری بیرکردنەوەو بۆچوون‌و, رێوشوێندانانی تایبەتیی ناخی خۆیانن. واتە خاوەنی جیهانی تایبەتیی ناوخۆی خۆیانن‌و, کردەوەکانی دەرەوەیان (دوای زنجیرەیەك تیشکدانەوەو کارتێکردنی دەرەوە بەسەر ناوەوەداو, خۆخواردنەوەو گینگڵدان‌و زۆرانبازی‌و, دۆزینەوەی باری گونجاوی لەگەڵ دەرەوەدا), لەوێوە سەرهەڵدەدەن‌و لەسەرشانۆی ژیان خۆیان دەنوێنن. ئاشکرایە ئەم مەسەلەی ئاوێنەو ئاوینەکارییە(واتە دەرەوە- ناوەوە, ناوەوە- دەرەوە), ئەو باسە گرنگ‌و ئاڵۆزەیە کەمرۆڤایەتی لەبەرەبەیانی مێژووەوە تائێستا پێوەی خەریك بووەو, بەدوای وەرامی راستودروستیدا وێڵ بووە. بۆیە ئاوێنەکە لەکۆڕی هونەری چیرۆکنووسیندا, لەبابەتێکی تایبەتییە..بابەتی هەم نواندنی وێنەکە وەك خۆی‌و, هەم تێکدانەوەشی بەهەزارویەك جۆر؟.

بۆ نمموونە: حەمەڕەشی چیرۆکی(پێکەنینی گەدا) کەلێیقەوما, چۆن لەجوتیارێکەوە بوو بەگەدا؟. بۆ نەبوو بەشتێکی‌تر؟. بۆ نەبوو بەنۆکەر..بەپۆلیس..بەباخەوانی باخچەیەکی گشتیی ناوشار؟. یاخود بۆ وەها نەشکایەوە لێقەومانەکەی بەخێر بۆ بگەڕێ‌و, لەئەنجامدا ببێتە بازرگانێکی قورس؟..یا کاربەدەستێکی (نەخوێندەواری) بەزەبروزەند؟. یا هەرهیچ نەبێ, قاچاخچییەکی گەورەی بەدەستوبرد؟. دیارە لەوەرامدا دەووترێ: لۆژیکی زنجیرەی کارەساتەکان وەهای سەپاندوە. بێگومان ئەگەر باس بەتەنیا لەدیوی دەرەوەی حەمەڕەش بێ, ئەمە وەرامێکی بەجێیە. بەڵام حەمەڕەش بەدرێژایی روودان‌و تێپەڕبوونی ئەو کارەساتانە, خاوەنی دیوی ناوەوەش بووە, کەلەوەبەر ناوم بەجیهانی ناوخۆبردو, کەئەمیش لۆژیکی خۆی دەوێ‌و, خاوەنی پاڵپەستۆو زۆرانبازی‌و تەقەلادانی سەپاندنی ئەو لۆژیکە جیاوازەیە, بەسەر ئەوەی دەرەوەیدا. واتە نهێنییەکە لەم پەیوەندییە ئاڵۆزەدایە..لەوەدا کەشانبەشانی سەلماندنی بوونی حەمەڕەش بەگەداو نەبوونی بەشتێکی‌تر, بەدەلالەتی لۆژیکی کارەساتەکان بەدیوی دەرەوەدا, بەدیوی

ناوەوەشدا هەربەو ئەنجامە بگەیەنرێو بکرێتە هاوتا..یا تەواوکەری یەکتر. ئاشکرایە حەمەڕەش بەئۆقرەگرتنی لەسەر ئەو چارەنووسی(گەدا)ییەی, لەبەربەرەکانیکردنو پەلهاویشتن کەوت. بەڵام چۆنو دوای چەند خۆخواردنەوەو, ئازارچەشتنی دەروونیو بیروهۆش هەڵوشینی خۆی لێکەوت؟. دیار نییە. کەئەمەش دیارنەبوو, چارەنووسی گەداییەکەی دەبێتە تەنیا رێگاو, ئیتر گشت ئەو زنجیرەی کارەساتەلۆژیکییانە بەفریای ناکەونو, ناتوانن ئەو ئامانجەمان پێبسەلمێنن کەگوایە حەمەڕەش بۆیە بوو بەگەدا, چونکە بۆی نەدەلوا بەهیچ شتێکیتر ببێ.

2ـ وەسف کردن:

ئەمیش نیشانەیەکی زەقیترە بەشێوەی چیرۆکی کوردیمانەوە. واتا درێژەپێدانێکی بێزارکەر لەوەسفکردنی چ وێنەو دیمەنو چ پەیوەندیو هەڵسوکەوتو چ هەستونەستی کەساندا, وەك ئەوەی بەلاپەڕەیەك وەسفی سەروڕووخسارو قەدوباڵای جوان یا ناشرینی مرۆڤێکت بۆ بکا. بەدوایدا لاپەڕەیەك وەسفی کاتوشوێن. ئینجا لاپەڕەیەك پەیوەندی لەگەڵ خەڵکیتردا..هتد. ئیتر لەوەبەدواوە بەسەرهات, زۆر بەخەستیو توندیو تیژی دەست پێدەکا..سەردەکەوێ بۆ پۆپە..بۆ گرێ..بۆ کۆتایی, کەبەردەوام وەسفکردنەکەشی دەبێ وەك هەوین لەگەڵدابێ!.

یەکێك لەهۆیە کاریگەرەکانی ئەو شێوە راپۆرتییەی کەهونەری چیرۆکنووسینمان تووشیبووە, ئەو درێژدادڕییەیە لەوەسفکردندا. خۆ وەنەبێ شێوەی نوێ لەچیرۆکنووسیندا, وەسفکردن نەگریتە خۆی. بەڵام لەمیاندا بەپێچەوانەی ئەویانەوە, وەسفکردن تیایدا تێکەڵ بەجەوهەری چیرۆکەکە دەبێ..وەك خوێن بەدەمارەکانیدا دێو دەچێ.. وەك تیشك لەناخی کارەساتو رووداوەکانییەوە پرشنگ دەدا. سا ئەگەر ئەم حاڵەتە لەگەڵ شیعری نوێدا بەراورد بکەین, دەتوانین بڵێین: وەك چۆن لەمدا مۆسقای (ناوخۆ)ی, نهێنییەکی مەزن یا کۆڵەکەیەکی پتەوی سەرکەوتنێتی, هەروەها لەچیرۆکی نوێشدا, وەسفکردن لە(ناوخۆ)وە..وەسفکردنی تێکەڵی جەوهەر, هەر هەمان نهێنیو کۆڵەکەیە. لەم لایەنەوە حەسەنی قزڵجی لەچیرۆکەکانیدا, هەر پەیڕەوی شێوە کلاسیکییەکە دەکاو, زەفەری بەم شێوە نوێیە نەبردوە, بەتایبەتی لەدەستپێکردندا کەزۆربەیان, بەلاپەڕەیەك یا دووانی وەسفکردنی کاتو شوێنو, سەروسیمای کەسانو, بزواندنی بەسەرهات دەست پێدەکەن. بۆ نموونە: دانیشتنەکەی حەمەڕەش لەبەربەرۆچکەکەداو, بیرکردنەوەی لە(پێکەنینی گەدا)دا. بازاڕی بەغداو خانەکەی عبدالقادر ئەفەندیو عبدالقادر خۆی لە(عادەتی بازاڕدا). کۆشکی مەجیدخانی ئاغای دێی سەرکەل لە(بیهێنە ئەمما ناوی مەبە)دا.

ئەمە وەك لەوەبەر ئیشارەتم پێدا, دەردی تەنها حەسەنی قزڵجی نییە. بەڵام پێویستە ئەو راستییە بخەمەڕوو, کەئەم لەسنووری ئەو شێوە کلاسیکییەی وەسفکردندا, وەستایانەو هونەرمەندانە دیتە بەرمەیدانو, لەچیرۆکەکانیدا وەها مامەلە لەگەڵ ئەم مەسەلەیەدا دەکا, کەکەمتر

وەڕسیو بێزاری ببەخشنو زیاتر خۆشنوودبن, چونکە لەزۆر شوێندا نزیك دەبیتەوە لەوەی, کەوەسفکردنەکەی تێکەڵ بەجەوهەری چیرۆکەکە بکاو, بۆ ناوەوەی کارەساتەکان بیانکا بەودیو سنووڕداو, بۆ دواجار تیشکیان پێبداتەوە بۆ دەرەوە, کەبەمە لەنێو چیرۆکنووسانی سەر بەو ڕێبازەماندا, دەچێتە ڕیزی پێشەوەو, ڕاستگۆتر شوێنی خۆی داگیردەکا. بۆچی؟. چونکە لەنزیکترەوەو ڕاستتر مامەڵە لەگەڵ کەرەستەکەی بەردەستیدا دەکا.!

3ـ گاڵتەجاڕی, یا تەوسو پلارتێگرتن:

لەم ڕووەوە دەتوانم بڵێم: حەسەنی قزڵجی وەك چۆن ناوەڕۆکی چیرۆکەکانی, بەگشتی بۆ باسوخوازی ژیانی زەحمەتکێشانی لادێو, ئەمەیان پێوە بۆتە نیشانەیەکی تایبەتی, هەروەها گاڵتەجاڕیو تەوسو پلارتێگرتن, بەگشتی بۆتە نیشانەیەکی تایبەتی بەشێوەی نووسنیانەوە تا ڕادەیەکی ئەوتۆ, کەهەر چواردە چیرۆکەکە ئەم شەقڵەیان پێوەیەو, جیاوازی لەنێوانیاندا تەنیا لەوەدایە, کەبۆ نموونە لە(عادەتی بازاڕو, سەرفیترەو, پیهێنە ئەمما ناوی مەبەو, خەمڵی پەمۆ)دا توندوتیژترەو, لە(پێکەنینی گەداو, هێلکەی هادیخانیو, نەدیداری حاجیو نەخەوی مزگەوت)دا هێمن ترە.

بەڕای من ئەم ڕێبازی گاڵتەجاڕیو تەوسو پلارتێگرتنە, کەلە(پێکەنینی گەدا)کەی حەسەنی قزڵجیدا بۆ مەبەستی لەسەرکردنەوەو پشتگیریکردنی چەوساوەکانەو, بەنیازی ڕیسواوڕەجاڵکردنی چەوسێنەرەکان خۆیانو, بیروباوەڕو کردارو نەریتی پڕوپووچو بۆگەنی ڕژێمەکەیانە, ڕێبازێکی بایەخدارو پایەبڵندە لەهونەری چیرۆکنووسیندا, چونکە ئەم بابەتە چیرۆکانە چەندە لەڕێگای نواندنی کارەساتو ڕووداوەکانیانەوە کاردەکەنە سەر خوێنەرو لەناخەوە دەیهەژێنن, هێندەش ئەم جۆرە پلارو نوقورچگرتنو گاڵتەجاڕییە, کەلەناکاوێکداو زیرەکانە لەقووڵاییەوە لەبنی هەمانەکە دەدەن, کاری تێدەکەنو بیروهۆشی ڕادەچەنێنن.

وەنەبێ حەسەنی قزڵجی لەم کۆڕەدا یەکەم چیرۆکنووسمان بێ. بۆ نموونە: (مەسەلەی ویژدان)ی احمد مختار, کەموزۆر شەقڵی ئەو ڕێبازەی پێوەیە. بەڵام ئەم بەوەیدا کەوەك وتمان لەسەرجەمی چیرۆکەکانی (پێکەنینی گەدا)دا, ئەوەیان پێوە بۆتە نیشانەیەکی تایبەتی, دەبێتە یەکەمین چیرۆکنووسمان کەلەشێوەی دەربڕیندا, ئەم ڕێبازەی لەلاجێگیردەبێو لە سەری دەڕوا. بۆ نموونە: لە(عادەتی بازاڕ)دا, بازرگانێکی پیسکەی بەغەشوغایلەی چاوچنۆکمان دەخاتە پێش چاو, کەبەنیشاندانی زنجیرەیەك دیمەنی کاریکاتێری, کارەساتەکانی چیرۆکەکەیمان بۆ دەگێڕێتەوەو, هەوڵ دەدا لەڕێگەی ئەو دیمەنە کاریکاتێریانەوە, کەسایەتیی عبدالقادر ئەفەندیو هەموو بازرگانە چاوچنۆکەکانی وەك ئەومان, لەنزیکەوە پێبناسێنێ..تەڵەکەبازیو فرتوفێڵمان بەوردی لەل ائاشکرابکاو, بەوە لەبەرچاومان چارەگرانو ڕیسوایان بکاو, بشمانگەیەنێتە ئەو ئەنجامە گشتییەی, کەلەژێر سایەی ڕژێمی سەرمایەداریدا (..بازاڕ هەمووی سێبەرو حەشارە

بەتەنیشت یەکەوە. لەهەر حەشارێکدا راوکەرێك دەستی داوەتە چەکی نیوگەز. یا تەڵەی تەرازووی ناوەتەوەو خۆی مات داوە. نێچیر وەك لافاو لەم سەرەوە بەساخی‌دێن‌و، لەوسەرەوە کەدەردەچن، هی وایان هەیە نیوگەز گیرفانی دڕیوەو، هی واشیان هەیە کیسەکەی بە تەڵەوە بووە).

بێگومان پەرەگرافەکە خۆی لەخۆیدا ئەگەر بەوردی سەرنجی بدەین، دیمەنێکی کاریکاتێریی کاریگەر لەبەرچاو دروست دەکا..بازاڕێك‌و بازرگانە راوکەرەکان، هەریەکە داوێکی بەدەستەوەیەو لەبەردەرگای موغازەکانیاندا راوەستاون‌و، نێچیرەکانیش بەلافاو دێن‌و دەکەونە داوەکانەوە. ئەنجام..گیرفانەکانی ئەمان دەدڕێن‌و، ئەوەی تێیاندایە دەڕژێنە گیرفانەکانی ئەوانەوە. لەسەرجەمی هەرچواردە چیرۆکەکەی (پێکەنینی گەدا)دا، دەیان دیمەنی کاریکاتێریی وەها دەبینین، کەلەبنەڕەتدا بەرهەمی ئەو رێبازی گاڵتەجاڕی‌و تیروتوانج‌و پلارتێگرتەنن‌و لەم چوارچێوەیەدا دەنوێنرین.

3ـ زمان:

لەهەر چواردە چیرۆکەکەی(پێکەنینی گەدا)دا، ئەو زمانەی پێیان نوسراوە، بەشێوەیەکی تایبەتی سەرنج رادەکێشێ. کوردییەکی پەتیی پوختوپاراوی شیرین. داڕشتنێکی سفتی سافوڕەوان. بەبەکارهێنانی رستەی کورتی بەتەوژم لەڕاگەیاندنی ماناو مەبەستدا. دەوڵەمەندی لەوشەی کوردیی رەسەنداو، بەکارهێنانیان لەشوێنی خۆیاندا، بێزۆرلەخۆکردن‌و تەقەلادانی سەپاندنیان بەسەر رستەدا، بۆ ئامانجی رووتی زمان. لەگەڵیاندا پەنابردنەبەر شێوەی سادەوساکاری زمانی میللی رۆژانەی خەڵکی لادێ. ئەمانە پێکەوە وەختێك لەلای حەسەنی قزڵجی یەکدگیردەبنەوەو، هەم لەشارەزاییەوە هەم هونەرمەندانە لەهۆنینەوەی چیرۆکەکانیدا بەکاریان دێنێ، زمانێکی ئەدەبیی کاریگەرو رەونەقداری ئەوتۆ پێکدێنن، کەدەبێتە نیشانەیەکی گەلێ گەش، بەڕووی هونەریی(پێکەنینی گەدا) وەو، پێویستە بەتایبەتی پەنجەی بۆ درێژ بکرێ.

من پاوەڕم وایە کەجیهانی چیرۆکەکانی(پێکەنینی گەدا)ی حەسەنی قزڵجی، لەوە بەرینترو قووڵترە کەئەم لێکۆڵینەوەیە تونیبێتی هەقی خۆی بداتێ. لەگەڵ ئەوەشداو بەهەرحاڵ وای تێدەگەم، کەهەر هیچ نەبێ بۆتە سەرەتایەك‌و کلیلێك دەداتە دەست ئەو کەسەی، مەبەستی دەبێ فراوانترو قووڵتر لێیان بدوێ.

هەفتەنامەی بیری نوێ- ژ/267 , 268/ 10,3

1977/12/

بەراوردێك لەنێوان چیرۆکەکانی ژمارە(36)ی(بەیان) دا

لەژمارەی پێشووی (بەیان)دا (36)ی ئایاری (1976)، چوارچیرۆکمان دەکەونە پێش چاو کەئەگەر بەئەنقەست بووبێ یابەڕێکەوت وا هاتوونە پێشەوە کەدووانیان خۆماڵی(کوردی)بن‌و،

دووانیشیان وەرگێڕدراو لەئەدەبی بێگانەوە. دووانە خۆماڵییەکە(کولیچەی جەژن)ی اسماعیل ڕۆژبەیانیو, (خۆشەویستی کڕنووش نابا)ی شێرزاد حسنە, کەدوو چیرۆکنووسی لاونو لەم سێچوار ساڵی دواییەدا, هاتوونەتە کۆڕەوە. دوو چیرۆکی بێگانەش,(تەنیاهەمیشە تەنیا)ی مۆپاسانی چیرۆکنووسی فەڕەنسایی بەناوبانگی سەدەی نۆزدەهەم, کەشێوەو ڕێبازێکی تایبەتیی لەجیهانی هونەری کورتەچیرۆکدا بەناوەوە ناودەبرێو,(مادلێن)ی(صادق هدایت) کەئەویش هەر لەو مەیدانەدا, چیرۆکنووسێکی بەناوبانگی فارسەو, هەردووکیشیان لەفارسییەوە کراونەتە کوردی. من لەوە ئاگادارم کەناشێ دوو لاوە تازە پێگەیشتووەکەی لەمەڕخۆمانو دوو بەرهەمەکەیان, لەتای تەرازوویەکدا لەگەڵ ئەو دوو کەڵە نووسەرە بێگانەیەو دووبەرهەمەکەیاندا بەراورد بکەمو, وەك یەك حسابیان بۆ بکەم. نا..ڕەنگە ئەگەر اسماعیل ڕۆژبەیانیو شێرزاد حسن, بۆماوەی بیست سیساڵیتر لەسەر چیرۆکنووسین بەردەوام بنو لێنەکەون(سەرباری هەموو جیاوازییەکانیتریش لەنێواندا), نووسەرێکی وەك ئەوانیان لێدەربچێ. بەڵام من لێرەدا پتر ئەوەم مەبەستە سوود لەڕێکەوتەکە ببینمو, لەڕێگەی بەراوردێکی گشتییەوە, هەندێ لەوبابەتە تێبینیانە دەرببڕم, کەڕەنگە ئەگەر دوو ناوەکەی خۆمان(اسماعیلو شێرزارد)یش نەبوونایە, بەڵکو دووانی لەوان زۆر ناسراوترو بەبەرهەمی سەرکەوتووتریش بوونایە, بواری ئەو تێبینیانەیان هەر بدامایە.

دووانەکەی خۆمان لەچی دەدوێن؟!. (کولیچەی چەژن) باسی لەخەمێکی بچووکی ژنو مێردێکە, کەدیارە مێردە مووچەخۆرێکی بچووکە..(بێئەقڵ حەماڵی ئەمڕۆ کوێخاییە. ئەوی هیچ نەبێت ئەمڕۆ مووچەخۆرە. ناومان هەیەو ناوکمان نییە.).خەمەکەی لەدەوری کولیچەی چەژن دەخولێتەوە, کەژنە زۆر لەلای مەبەستەو مێردەش حسابی ئەوە دەکا, کەزۆری تێدەچێو تیایدا نابێ. سا وەك دەبینین خەمەکە با سادەو ساکارو رووکەشییش بێ, خەمێکی مرۆڤانەی ڕۆژانەیەو لەواقیعدا نموونەی زۆرە. قەیناکا!. بەڵام ئەوەی زۆر زەق سەرنج رادەکێشێ ئەوەیە, کەخەمەکە لەسەر ڕەوتی گشتیی چیرۆکی کوردیمان, هەردەبی بەبارێکی دراماتیکیدا بکەوێتەوەو, هەر دەبێ لەعنەتی قەزاوقەدەرێکی بەدواوەبێ!. لەبەردەم فڕنەکەدا..(دوو ئافرەتەکەی تەنیشتی لەناکاو بووە شاتەشاتیان..بەدەم قژڕاکێشانی یەکترەوە, کەوتنە بۆقدانی یەکتر... سینییە نیشانکراوەکانیان دووگاسنەیەکی باش کرد). باشە نەدەبوو ئەمە روونەداو, سینییە کولیچەکان بەسەلامەتی بگەڕانایەتەوە ماڵەوەو, ژنەو مێردە لەچەژنی پیرۆزدا پێیشادوشوکور بوونایە؟!.

ئەویان وا. ئەی(خۆشەویستی کڕنووش نابا) باسی لەچییە؟!. مام وسووی هەژار, خزمەتکاری کوڕە دەوڵەمەندێکی بابڵێین ئیفلیجەو, جگەلەخزمەت کردنیشی, لەعارەبانەیەکدا دەیگێڕێ. مام وسوو کچێکی منداڵکاری هەیەو, کوڕە ئیفلیجەکە مرخی لێخۆش دەکا. زۆر نامەردانە(کەلە ڕووی مرۆڤایەتییەوە ناگونجێ لەگەڵ ئەو باری ئەشکەنجە زلەی کوڕەدا,

بادەوڵەمەندیش بێ), کچەی لیێدەویٚوهەڕەشەی لێدەکا کەیا دەبێ کچەکەی بداتێ, یادەری دەکا!. مام وسووش مەردانە مل ناداو واز لەنۆکەریی کوڕە دێنێو, دەچێ کرێکاری بکا!.

جا ئێستا بابزانین ئاخۆ دووچیرۆکە بێگانەکە لەچی دەدوێن؟!. (تەنیا هەمیشە تەنیا)ی مۆپاسان کورتوموختەسەر دەڵێ: (هەرگیز دوو ئینسان نابن بەیەکێك)و, ئیتر ژیرۆکەکە لەسەرەتاوە تا کۆتایی, دەوروخولی ئەم مەسەلەیە دەدا..(نانا..هەرچی بڵێن, هەرچی بیربکەنەوە, هەرچی خۆ لەداروبەرد دەن, کەس کەس ناناسێ..)..(من هیچ کاتێك لەو کاتە خۆبەتەنیاتر نابینم, کەڕۆچنەی دڵم بۆ دۆستێکم دەکەمەوە). ئەمە جۆری بیرکردنەوەی مرۆڤێکی پاریسی سەدەی نۆزدەهەمە, کەلەگەڵ برادەرێکیدا(چیرۆکگێڕەوە) بەشەقامی(شانزلیزێ)دا پیاسە دەکەنو, دوا دێڕی چیرۆکەکە بەوتەیەکی چیرۆکگێڕەوە کۆتاییدێ کەدەڵێ: (جاری وایە بیردەکەمەوە هەقی بوو, جاری واشە پێم وایە ئەقڵی نەمابوو!).

ئەمیان وا. بەڵام (مادلین)ی صادق هیدایت, باسی لە(مادلین)ێكو خوشکێکیو دایکیانو چیرۆکگێڕەوەیەکە, کەلە(پێرێ شەو)ێکدانو ئەم ئێستا(ئەمڕۆ..ئەمشەو),کارەساتەکانی ئەو شەوەو لەوەبەری دەگێڕێتەوە, (پێرێ شەو چوارقۆڵی دانیشتبوونو هەموو کشومات گوێیان بۆ ئاوازیخەمناکی(کەشتییەوانانی ئۆڵگا) رایەڵ کردبوو..ئەم(چیرۆك گێڕەوە) سەرنج دەداتە (مادلین) پەژارەوارەو لێیوردەبێتەوە. بەدەمییەوە بە(مۆنۆلۆژی ناوخۆ) دەگەڕێتەوە دواوەو, باس دەکا کەچۆن لەگەڵ (مادلین)و خوشکیو دایکیاندا, ناسیاوییان پەیداکرد. رۆمانتیکیانە..یا باشتر وایە بڵێین شاعیرانە لێیدەدوێو, بۆمان روون دەبێتەوە کەمادلینو چیرۆکگێڕەوە, نوقمی دەریای عەشقێکی تەلیسماویی لەناخدا قووڵو, بەسەرزاری سادەو ساکاربوون. بەڵام ئاخۆ بۆچی مادلین ئێستا (پێرێ شەو) وەها کشوماتو خەمناکە؟!. ئاخۆ کارێکی خراپ روویداوە؟!. نا!..(لەپڕا مادلین وەکو لەخەو راپەڕیبێ بەرزەپێ هەستا, چوو نۆتە مۆسیقاییە پرژوبڵاوەکانی دایەیەکداو, یەکێکی لەو نۆتانە جیاکردەوەو خستییە بەردەمی دایکیو, خۆشی هات بەڕوویەکی گەشو پێکەنیناوییەوە, لەلای منەوە وەستا. دایکی دەستیکرد بەپیانۆ لێدان. مادلینیش بەهێمنی گۆرانیی ئەوت. ئەمە هەر ئەو ئاوازی سەمایەبوو, کەلە(ویلرویل) بیستبووم, هەر گۆرانیی مسیسپییەکەیە). واتە خەمناکییەکەی (مادلین) ئەوە نەبوو پێش رەشەبایەك بێ ,کەلەناکاوێکدا بەڕووی چیرۆکگێڕەوەی عاشقیدا هەڵبکاو, ئەوەی پێبکا با بەدەواری شڕی نەکردبێ!. ئێستا من دەپرسم: ئایا ئێوە لەم خەستکردنەوەیەی کارەساتو رووداوو, ئینجا مەبەستو ئامانجو, دواجار ئەنجامی هەرچوار چیرۆکەکە چی تێگەیشتنو, چیتان بۆ روون بووەوە؟!. ئێوە خۆتانو بیروڕای خۆتان. بەڵام با منیش لەچەند بەندێکدا, کورتەی سەرئەنجامی کارەکەتان بۆ بنووسم:

1ـ هەردوو چیرۆکەکەی خۆمان, تەنیا بەدیوی دەرەوەدا باس لەمرۆڤ دەکەنو, وەك قاوغێك لەئەشکەنجەو ئازاری دەدوێن. لەکاتێکدا هەردوو بێگانەکە بەدیوی ناوەوەدا..بەشاقووڵی

لێی‌دەدوێن‌و، لەهەڵسوکەوت‌و سەروسیماو ڕەنگوڕوویاندا تیشکی پێدەدەنەوە. لە (کولیچەی چەژن)دا ژن‌و مێردەکەو خەڵکەکەی دەوروپشتیان‌و، لە(خۆشەویستی کرنووش نابا)دا کوڕە دەوڵەمەندەکەو مام وسووو کچەکەی، تەنیا کردارو هەڵسوکەوت‌و بزووتنیان دەنوێنرێ‌و، ئیتر جیهانی ناوەوەیان کپوخامۆشە..یا چۆڵەوانییە. لەکاتێکدا لە(مادلین) و(تەنیا هەمیشە تەنیا)دا، کەسان لەیەك کاتدا بەهەردوو دیودا دەخرێنە پێش چاو.

2ـ لەوەکانی خۆماندا، ئەشکەنجەو ئازار مرۆڤەکان دەپڕوکێنن‌و لەژێر باریدا دەپسێن‌و، ئەگەرچی ناکەونە حاڵەتی ورەبەردان‌و هەڵاتنەو بەڵام ئەشکەنجەو ئازاریان هەر لەباری ئاسۆیی دەوام دەکا. مام وسوو کۆڵی ئەشکەنجەی دەنێتەوە سەرشان‌و، لەباتی نۆکەریی کوڕە دەوڵەمەندەکە، دەچێ هێزی پووزوبازوو بفرۆشێ بەخاوەن کارو، ژن‌و مێردەکەی (کولیچەی چەژن)یش، بەئاوات شاد نابن‌و دەبێ چاوەڕوان بن، لەچەژنێکی‌تردا پێی‌شاد بن. کەچی لە(مادلین)دا، مادلین بەدوای تەووژمی ئەندێشەکەیدا هەڵدەستێ مۆسقا لێدەداو، بەشادمانییەوە گۆرانی دەڵێ. لە(تەنیا هەمیشە تەنبا)دا هاوەڵەکەی چیرۆکگێڕەوە، سەرباری ئەو هەستی تەنیایی‌و دابڕانەی لەکەسانی‌تر کەبەردەوام هەراسانی دەکا، وەك هەر مرۆڤێکی‌تر لەژیاندا، هەست بەلەزەت‌و خۆشی دەکاو دەڵێ: (نازانم بۆ شەوانە لێرەدا لەهەموو جێیان ئاسوودەتر هەناسەم دێ‌و دەچێ؟!..بیرم پان‌و بەرینتر دەپێوێ ..لەپڕ برووسکەیەك مێشکم ڕووناك دەکاتەوە کەبۆ تاوێك دەمەوێ لەهەموو ڕازەکانی جیهان بگەم.)

3ـ وەك بینیتان من خۆم نەدا لەقەرەی بەراوردکردنی هەردوولا لەڕووی تەکنیکەوە، چونکە لەسەرەتادا وتم کەئەوەکانی خۆمان دوو نووسەری لاوی تازەپێگەیشتوون‌و، ئەوان دوو نووسەری گەورەو بەناوبانگی بێگانەن.

گۆڤاری (بەیان) ـ ژ/39 ـ 1977

شێوەکانی تەکنیك لەچیرۆکی ساڵانی دوای (1970)دا

پێشەکییەکی کورت

گومانی تێدا نییە کەلەدوای بەیاننامەی یازدەی ئازاری(1970)ەوە، کاروانی ئەدەبی‌و هونەری‌و ڕۆشنبیریمان، چووە بارودۆخێکی تەواو جیاوازی لەوەبەرییەوە. دوای نزیکەی نۆ ساڵی نیمچە خامۆشی‌و سستییەك، ڕێگای ڕاپەڕین‌و گەشەسەندنێکی ئەوتۆی گرتەبەر، کەدەتوانرێ بەحەقیانەت ناوی پلەیەکی نوێی لێبنرێ. ئەمە ئەوی ڕاستی‌بێ دەهێنێ قسەی زۆر لەسەربکرێ، ئەگەر بمانەوێ بچینە بنجوبناوانییەوە پێچوپەنای زۆر تێدەکەوێ. بەڵام بۆ ئەم باسەی ئێمە لێرەدا، تەنیا هێندە بەسە ئیشارەتێك بەوە بدەین، کەبۆ ماوەی شەش ساڵ(1961-1967) بزووتنەوەی ئەدەبی‌و هونەری‌و ڕۆشنبیریمان، هەرزۆر کپوخامۆش بوو. جگە لەدووساڵی پێش حەفتادا، کەئاسۆیان ڕووی لەڕووناکبوونەوەکردو، ئینجا بەدوای یازدەی ئازاری 1970دا،

کانییەکە تەقی. کەدەشڵێم تەقی مەبەستم لەوەیە بڵێم: دوای پەنگخواردنەوەیەکی زۆری ساڵانی لەوەبەرو، هەرهێندەی کاتوساتی خۆی بۆ هەڵکەوت، یا باشتر وایە بڵێین داهات، هوروژمی هێناو بەڕێگای خۆیدا سێلاوی بەست. واتە ئەوەی رووی‌دا ئاسایی‌بوو نەك دروستکراو..ئاسایی بوو نەك سەپێنراوو ئەنجامی‌بارودۆخی (زاتی‌و موزوعی) خۆی بوو، نەك وەرگرتن‌و لاساییکردنەوە. هەڵچوونەکە هەموو لایەنێکی باری رۆشنبیریمانی لەئەدەب‌و هونەردا گرتەوە..لەشیعرو چیرۆك‌و شانۆگەری‌و لەرەخنەگریدا. من بەپێویستی نازانم لەسەر ئەمە رابوەستم‌و، چونکە ساڵانێکی وەها دوور رانەبوردوون کەلەبیرچووبنەوە. هەروەکو تاحاڵی حازریش، هێشتا کەموزۆر لەو واقعەدا دەژین. بۆیە وازی لێدێنم‌و یەکسەر دەچمە سەر باسی لێدوانەکەم‌و دەڵێم: ئەم هەڵچوونە چیرۆکیشی وەك هەموو لایەنەکانی‌تر وەها شڵەقاند، کەچ لەناوەرۆك‌و چ لەشێوەدا، بچنە پلەیەکی تەواو جیاوازەوە لەپلەکانی لەوەبەرو، ببێتە خاوەنی شێوازو رەنگورووی تایبەتیی خۆی. بەڵام من لێرەدا تەنیا لایەنی شێوەی دەگرم، بەتایبەتیش ئەو جۆرانەی تەکنیك، کەلەم ساڵانەدا لەهونەری چیرۆکنووسیندا بەکارهێنراون.

ئاشکرایە شێوەی گێڕانەوە، بەدرێژایی تەمەنی چل‌وپێنج ساڵەی لەوەبەری ئەم هونەرە لەئەدەبەکەماندا، لەهەموو پلەکانی سەرهەڵدان‌و نەشونماکردنیدا زاڵ‌و سەروەربوو. واتە سەرجەمی چیرۆکنووسانمان، ئەم جۆرە تەکنیکەیان بەکارهێناوەو، سەرجەمی بەرهەمەکانیشیان (مەگەر تاکوتەرای لێدەرچێ) لەم بابەتەن. لەکاتێکدا دەبینین لەساڵانی دوای 1970دا، رووکراوەتە گەلێ جۆرە تەکنیکی‌تر، کەلەوەبەر زەفەریان پێنەبراوەو نەبوون‌و، بەمە شێوەی گێڕانەوە لەوەکەوت، کەتاقە جۆری تەکنیك‌و تاقە ئامرازی دەستی چیرۆکنووس بێ، بۆ داهێنان‌و خوڵقاندن لەکۆڕی ئەم هونەرەدا. جا ئەگەر بمانەوێ بۆئەم مەبەستە سەرنجێکی خێرا بدەینە ناوو جۆری بەرهەمی چیرۆکنووسانمان‌و، سەرئەنجامێکی خێرای گشتی دەسگیربخەین، دەبینین مەسەلەکە لەم ساڵانەدا ئاڵۆزو جەنجاڵ بووەو، جۆرە بەیەکداچوون‌و تێکەڵاوییەکی چڕی تێکەوتوەو، جیاکردنەوەو ریزکردنی یەکبەیەکی نووسەرەکان‌و بەرهەمەکانیان‌و، دانانی هەریەکەیان بەخۆی‌و بەرهەمییەوە لەخانەی شێوە تەکنیکی تایبەتیدا، کارێکی ئاسان نییەو بگرە زۆر زەحمەت‌و گرانە. بۆچی؟!. باهێندەی پێم دەکرێ روونی بکەمەوەو، وەکو نەخشەیەك بیخەمە بەرچاوتان.

چیرۆکنووسمان هەن لەنەوەی لەوەبەرن (پەنجاکان‌وشەستەکان)و، لەم ساڵانەدا هەر لەسەر تەکنیکی لەوەبەریان بەردەوام بوون. وەك جمال بابان‌و محرم محمد امین‌و جلال محمود علی‌و محمد نوری توفیق‌و محمد صالح سعیدو دکتۆر مارف خەزنەدار. لەکاتێکدا هەمانن لەنەوەی نوێن‌و کەدەستیان دایە چیرۆکنووسین، هەریەکسەر بەتەکنیکی نوێ دەستیان پێکرد. وەك: لتیف حامدو صدرالدین عارف‌و محمد موکری‌و صلاح شوان‌و رووف حسن. یا هەمانن لەنەوەی لەوەبەرن‌و بەڵام لەم ساڵانەدا، تەکنیکی گێڕانەوەیان وازلێهێناو رێگەی تەکنیکی نوێیان گرتەبەر.

وەك: كاكەمەم بۆتانیو رووف بێگەردو محمد رشید فتاحو احمد محمد اسماعیلو حسین عارف. کەچی هەمانن لەنەوەی نوێنو کەدەستیاندایە چیرۆکنووسین، تەکنیکی نەوەی لەوەبەریان گرتە خۆیانو هێشتا لەسەری بەردەوامن. لەوانە: تاهر احمد سەوزو سۆران مەحویو شێرزاد حسنو رەزا سەید گوڵ بەرزنجیو احمد سیدعلی بەرزنجی. یا هەمانن لەنەوەی لەوەبەرنو لەم ساڵانەدا، هەرچەندە بەزۆری لەسەر تەکنیکی لەوەبەریان رۆیشتوون، بەڵام تەقەلای بەکارهێنانی تەکنیکی تازەشیان داوە. وەك: محمد مولودو دکتۆر کاوس قەفتانو مستفی صالح کریمو امین میرزاکریمو جیهان عومەر. ئینجا لەبەرامبەر ئەماندا، هەمانن نەوەی نوێنو سەرەتا بەتەکنیکی کۆن دەستیان پێکردو، دوایی بەلای تازەدا لایان دا وەك: عبدالله سراجو تاهر صالح سعیدو محمدفریق حسنو سلام مەنمی.

ئەمە باری سەرنجێکی گشتییە. دەنا لەوردکردنەوەدا، دەشێ من لەم ناویا لەوناودا بەهەڵەچووبم، یا سەرنجە گشتییەکەش گۆڕینی پێ بوێ. بەهەرحاڵ من مەبەستم ئاڵۆزیو تێکەڵاوییەکەیەو، دەمەوێ ئەوە بخەمە پێش چاو، کەرەخنەگر گەر بیەوێ لەم مەسەلەیە بکۆڵێتەوە، دەبێ خۆی بۆ ماندووبوونێکی زۆر ئامادەبکا. دیارە منیش کەدەستم دایە ئەم لێکۆڵینەوەیە، هەرزوو رووبەڕووی ئەو واقیعە بوومەوە. بەڵام پێویستم بەوە نەبوو زۆر لەسەری بوەستم، چونکە من لەنموونە دەگەڕام بۆ شێوەکانی تەکنیك، یا بەپێچەوانەوە لەشێوەکانی تەکنیك دەگەڕام لەونموونانەدا، کەبەردەستم دەکەوتنو دەمخوێندنەوە. ئیتر سا هی هەرکێبن، کەدوایی نموونەکان بوونە نیشانەی رێبازی تایبەتیی خاوەنەکانیان لەتەکنیکدا. بەڵام ئەوەی بێتو بەدوورودرێژی لێبکۆڵێتەوەو، هەموو لایەنەکانی باسەکەی شیبکاتەوە، دەبێ لەشوێنی خۆیدا هەریەکەیان لەوحاڵەتی ئاڵۆزیو تێکەڵییە دەربینیێو، لەتەکنیدا بیخاتە خانەی تایبەتیی خۆیەوەو، ئەنجامی وردکردنەوەو هەڵسەنگاندن، شوێنو پایەی هونەرییشی دەستنیشان بکا. واتە من لەم لێدوانەدا، تەنیا هێندەم خستۆتە سەرشانی خۆم، کەبتوانم شێوە جۆراوجۆرەکانی تەکنیکی چیرۆکی ساڵانی دوای 1970 بەگشتی دیاریبکەمو، هێندەی بتوانم روونیان بکەمەوە، کەئەمە بێگومان دەبێتە یاریدەدەر، بۆ هەر لێکۆڵینەوەیەکی قووڵو فراوان سەبارەت بەم باسە. هەر بۆیە پێشدەکەومو دەڵێم: هەرچەندە تەقەلام داوە باشترین نموونەی، چ ناوی چیرۆکنووسانو چ بەرهەمەکانیان، بۆ هەر شێوەیەك لەشێوەکان هەڵبژێرم، کەدەشگونجێ تیایدا سەرم کردبێو بەهەڵەچووبم، یا بەرچاوم نەکەوتبێ، یا هەر کۆششو خۆماندووکردنەکەم بەرامبەری باسەکە نەبووبێو، ئەوە کەلەبەری تێخستبێ. هەرچۆنێ بێ من تەنیا توانیومە ئەم چەند شێوەیە دەستنیشان بکەم، کەوا لێرەدا دەیانخەمە پێش چاوتان.

یەکەم: شێوەی گێڕانەوەی ئاسایی

ئەگەرچی ئەم جۆرە تەکنیکە لەسالانی دوای 1970 دا, وەك وتم لەوەکەوت شێوەی هەرە سەرەکیو باوبێ, بەڵام لەواقیعدا وەك یەکێ لەجۆرەکانی تەکنیك لەچیرۆکنووسیندا لەکایەدا هەرمایەوەو, وەك لەشوێنی خۆیدا ئیشارەتم پێدا, زۆر لەچیرۆکنووسانی نەوەیلەوەبەرو ژمارەیەکیش لەنەوەی نوێ, هەر لەسەری بەردەوام بوونو پەیڕەویان کردوە. شێوازی سەرەکیی ئەم جۆرە تەکنیکە بریتییە لەگێڕانەوەی کارەسات بەزنجیرە, لەسەرەتاوە بۆ لوتکەو بۆ کۆتاییەکی مۆپاسانیو, وەسفکردنی دوورودرێژو رووکەشی لەنواندنی کەسانو رووداوو کارەساتەکاندا بەدیوی دەرەوەیانداو, کاتو شوێن لەبزووتنی ئاسایی خۆیان دەخرێنو, زمان خاوەکرێتەوەوەبێتە زمانی فەرهەنگو, وێنەی واقیع فۆتۆگرافیانە دەگیرێو نیشان دەدرێتەوە, کەئەمانە هەموو وادەکەن خوێنەر تووشی بێزاریو وەڕسبوون بکەنو, دواجار بیخەنە بەرحاڵەتێکی گومان لێکردنیشەوە لەبارەی ئەوەی دەیخوێنێتەوە. واتە گومان لەڕاستگۆیی نووسەر سەبارەت بەو زانیارییانەی, لەدوو توێی چیرۆکەکەدا پێیڕادەگەیەنێ, چونکە ئەم کەموکورتییانە وا لەحوێنەر دەکەن, کەوەك راپۆرتێك سەبارەت بەکارەساتێك بیخوێنێتەوەو, رێگای بۆخۆش ناکەن تەواوی هۆشو ئاگای بئاڵێنە رووداوەکانی کارەساتەکەو, لەگەڵیدا جۆش بخونو وردیبکەنەوەو لێکیبدەنەوە. بابۆ ئەم مەبەستە تەنیا دوو نموونەی بەرهەمی دووچیرۆکنووستان بخەمەپێش چاو, کەلەڕاستیدا لەم جۆرە تەکنیکەدا لەچیرۆکنووسە لێهاتووەکانمانن. یەکەمیان چیرۆکی(بەڵام کوردم)ی(1) دکتۆر کاوس قەفتانە, کەسەیرکەنو بزانن هەر دەستپێکردنەکەی چەند دەخایەنێ. لەپەرەگرافی یەکەمدا دەڵێ: (لەبەردەمما وەکو کێوێکی سەخت قوت بوونەوە)و بۆ ماوەی چەند دێڕێك دەدابەدەمییەوە. لەپەرەگرافی دووەمدا دەڵێ: (بەباڵا تێکسمڕاوێکی مامناوەندی بوو). ئینجا لەسێیەمدا دەڵێ: (جێگەکەشمان شوێنێکی خۆشو دڵڕفێن بوو). دواجار لەچوارەمدا دەڵێ: (لەپڕ راچڵەکی)و ئیتر لێرەوە کارەسات دەست پێدەکا, کەتا ئێرە دوو لاپەڕەی قەبارەی گەورەی پێچووە.

دووەمیان چیرۆکی(بێووڵات)ی(2) محمد مولودە, کەلەپەرەگرافی یەکەمدا دەڵێ: (هەتا لەژیاندابم وێنەکەیم لەبەرچاو ون نابێ). لەدووەمدا (کات شەوێکی زستان بوو). لەسێیەمدا: (ئاسمان سافو مانگی چواردە). لەچوارەمدا: (لەم جۆرە شەوانەی زستان). ئینجا پێنجەمو شەشەمو ئیتر لەوەبەدوا کارەسات دەست پێدەکا, کەئەمیش دوو لاپەڕەی پێدەچێ.

گومان لەوەدا نییە کەچیرۆکنووسی لێهاتووی سەربەم جۆرە تەکنیکەش, دەتوانێ لەبەرهەمەکانیدا سەرکەوتن بەدیبێنێو, بەڕاستی چیرۆك بدا بەدەستەوەو, تاڕادەیەکی باش لەو کەموکورتییانە خۆی بەدووربگرێ, کەلەبنەڕەتدا دواکەوتوویی جۆری تەکنیکەکە خۆی, بەسەر نووسەریاندا دەسەپێنێ. زۆریشمان لەو نموونە سەرکەوتووانە, لەبەرهەمی چ پێشو چ دوای

سالآنی 1970دا هەن کەبەهەقیانەت چیرۆکن‌و، لەکۆڕی ئەم هونەرەدا شوێنی دیاری خۆیان هەیەو هەر دەشمێنێ. رەخنەگر لەلێکۆڵینەوەی بەرهەمی سالآنی دوای 1970دا، هێندەی بەشێوەکانی‌تری تەکنیکەوە ماندوودەبێ، بەمیانەوە نابێ. چونکە هەم رابوردوویەکی دوورودرێژی هەیەو، بەخوێندنەوەی راهاتووین‌و، هەم شێوازەکانیشی ئاشکراو لەڕوون‌و، دەستنیشانکردنیان کارێکی ئاسانەو، زەحمەتییەکی ئەتۆی تێدانییە. بۆ نموونە: سەرجەمی بەرهەمەکانی جمال بابان‌و جلال محمود علی‌و محمد نوری‌توفیق‌و دکتۆر مارف خەزنەدارو محرم محمد امین‌و تەها بابان‌و، لە لاوەکانیش شێرزاد حسن‌و رەزا سیدگەڵ بەرزنجی‌و سۆران مەحوی‌و زاهر احمد سەوزو م.ئارام، یا زۆربەی هەرە زۆری چیرۆکەکانی دکتۆر کاوس قەفتان‌و محمد مولود، بەم جۆرە تەکنیکە نوسراون.

بەڵام چیرۆکنووسی‌ترمان هەن، کەهەر لەم سالآنەدا بەم تەکنیکەو بەجۆرەکانی‌تریش بەرهەمیان هەیە. لەلای هەموانیش وەها کەوتۆتەوە، کەسەرەتا ئەم تەکنیکی گێڕانەوەیەیان بەکارهێناوەو، دوایی وازیان لێهێناوەو روویان کردۆتە جۆرەکانی‌تر. بۆ نموونە: (گولنان)ی(3) عبدالله سەراج‌و (سێبەری ئەسپەشێ)ی(4) محمد فریق حسن‌و (تانەو ئارەزوو)ی(5) کاکەمەم بۆتانی‌و (ئنگریزە سوور)ی(6) محمد رشید فتاح‌و (شانۆی ژیان)ی(7) تاهر صالح سعید، کەهەریەکەو ئەم تەنیا نموونەیەم بۆ هێناویەوە، دەنا بەرهەمی‌تریان بەم جۆرە تەکنیکە زۆرە، بەتایبەتی ئەوانەیان کەلەپێش سالی 1970 ەوە، دەستیان دابووە چیرۆکنووسین. هەرچۆنێ‌بێ، لەزووەوە بەم جۆرە تەکنیکە ئاشناین‌و، وەك وتم دەسنیشانکردنی کارێکی زەحمەت نییەو، لەبەرئەوەی تا ئێستا زۆریشی لەسەر نوسراوەو وتراوە، بەپێویستی نازانم لەوە زیاتری‌لەسەر بڕۆم.

دووەم: شێوەی پەنابردنەبەر رەمز

باسی ئەم جۆرە تەکنیکە، کەلەچیرۆکی سالآنی دوای 1970دا بەلێشاو سەری‌هەڵدا، باسێکی هەم پڕوچڕو هەم ناسکەو، وەك کوردەکەش دەڵێ: ئاو زۆر دەکێشێ. بۆچی‌و چۆن سەری‌هەڵداو، چی دەڵێ‌و چیی دەوێ..هتد؟!. پرسیارەکان زۆرن‌و ئاڵۆزن‌و، وەرامدانەوەیان کارێکی ئاسان نییە، ئەگەرچی ئەو رۆژگارە هەردادێ، کەباسەکە چووبێتە ئەستۆی مێژوو، وەرامدانەوەی پرسیارەکانیش ببێتە ئیشی مێژوونووسانی ئەدەب.

بەڵام بۆ ئەم لێدوانەی ئێمە لەئێستادا، تەنیا هێندە بەسە کەبڵێم: چەندە پەنابردنە بەر رەمز، ئەنجامی گەڕان بوو بەدوای شێوەی نوێ لەتەکنیکدا، پتر بۆ ئامانجێکی سیاسی‌بوو. یا باشتر وایە بڵێم: هەم سیاسەت بەسەر چیرۆکنووسانیدا سەپاندو، هەم سەرپێچیکردن لەسیاسەتەکە خوڵقاندی. بەوباریاندا بارودوخی بابەتی رۆڵی تێدا گێڕاو، بەم باریاندا لایەنی خۆیی(زاتی)ی چیرۆکنووس، لەئەنجامی ئەو قەناعەتە تایبەتییانەدا، کەسەبارەت بەهەڵوێست‌و کێشەو کردارو

ڕەفتارە جۆراوجۆرەکان لەلای دروست دەبوون. ئەمە لەکاتێکدا کەئیلتیزامی ئایدۆلۆجی‌و سیاسی‌و حیزبیش, وەك هەموو ڕۆژگارەکانی‌تر لەکایەدابووەو, گەلێ لەو چیرۆکنووسانەی پەنایان بردۆتەبەر ئەم جۆرە تەکنیکە, سەر بەم ئایدۆلۆژیاو لایەنی سیاسی یا بەویان بوون. ئەمەش بۆ خۆی دیاردەیەکەو سەرنج رادەکێشێ.هەرچۆنی‌بێ ئەم لێشاوی پەنابردنە بەر ڕەمزە, لەسێ بابەتی سەرەکیدا خۆی نواندو خەست بۆوە. واتە سێ ڕێگای جیا لەیەکتر, ئەگەرچی بەهەرسێکیان شێوە سەرەکییەکەی ڕەمز پێکدێنن.

یەکەمیان: ڕەمزییەتێکی شێوە ئەفسانەیی

چۆن؟. با باسی بکەم..تکایە بەدوامدا وەرن‌و, هەوڵ بدەن ئەو دیمەنانەی ئیشارەتیان پێدەدەم, وەك لەخەونێکی ناخۆش یا نائاساییدابن وەها بیانهێننە پێش چاوی خۆتان. دەڕۆین..دەگەینە بەردەرگای شارێکی شوورەدار. دەرگاکە زۆر زلوزەبەلاحە. دوو پاسەوانیلەبەردان. هەر ماسوولکەیەکی پووزو بازوویان, هێندەی باگردێنێکە. چاوانیان تەنوورن‌و کڵپەی ئاگریان لێدەردەپەڕێ. ئەو دیمەنەیان دەبێ ئێمە زارەترەك بکا. کەچی نا!. ئەوان خۆیان دەرگاکەمان بۆ دەخەنە سەرپشت‌و, دەچینە ژوورەوە. شارو خەڵکەکەی, لەشوورەو دەرگاو پاسەوانەکان سەیرترن!. زەلام دەبینین یەك دەست‌و دە قاچی هەیە. هی‌تر یەك قاچ‌و دە دەست!. مزگەوتێك منارەکەی بیرێکە. مەلهایەك ئەرتێستەکانی, دوای پێشکەشکردنی هەرسەمایەك ڕەکعەتێك نوێژدەکەن. ولاَخ ئێسقانی لەبەردەمدایە. سەگ کا کاوێژدەکاو, ئیتر خۆتان چیی‌ترتان لەم بابەتە دیمەنانە بەخەیاڵدادێ, بیخەنە سەری‌و بدەن بەدەمییەوە. تا دەگاتە ئەو ئاستەی, هەست بکەین مەترسییەکی نەبینراوو نەزانراو, لەوەدایە لێمان نزیك ببێتەوە. ئێمە ڕەنگوڕووی مەترسییەکە نابینین. بەڵام هەستی پێدەکەین‌و لەگەڵیدا, هەست بەوەش دەکەین, کەرزگاربوونمان مسۆگەرە. کەچی رق‌و ناڕەزاییەك لەقووڵایی هۆشماندا, بەرامبەر بەو شارە ئەفسانەییە سەرهەڵدەداو, حەزێك بۆ تەفروتووناکردنی, لەدڵماندا جێی خۆی دەکاتەوە. ئینجا کەلەخوێندنەوەی دوادێڕی چیرۆکەکە دەبینەوە, حەزەکە خۆی دەگوێزێتەوە بۆ ناو بیروهۆشمان‌و, دەکەونە وردکردنەوەی‌و, بەوە ڕەمزە وردەکان‌و ئینجا ڕەمزە گەورە ئەفسانەییەکە, ڕۆڵی خۆیان دەگێڕن.

سەرنجم دا دروستکردنی ئەم شارە ئەفسانەییە, بەشی زۆری نموونەی چیرۆکی ڕەمزیەتی شێوە ئەفسانەیی داگیرکردوە. دیارە شارەکان لەلای هەمووان چونیەك نییە. بەڵام هەموو لەنەخشە گشتییەکەیدا یەکدەگرنەوە. بۆ نموونە: لەلای عبدالله سەراج لە(کۆمەڵگایەکی ئاسنین)دا(8), هەموو شتێکی شارەکەو ئادەمیزادەکانیشی, لەئاسن‌و مس‌و پۆڵان. دەڵێ: (جا شارەکە دیمەنێکی ڕەنگینی هەبوو. زەلامێکی سەوز منداڵێکی سووری بەدواوە. مرۆڤێکی ڕەنگاوڕەنگ, ژنێکی ژەنگاوی لەپێش. زۆری واشم دی دەستێك یا پایەکی ناتەواو بوو, یاگوێیەکی لەوی‌تر زلتربوو,

یاخود بێلاق بوو, کەناچار پارچە بۆرییەکی بۆ دامەزراندبوو). یا لەچیرۆکی(بەندی دووەم لەوەچەی یاسای خۆڵو دۆ)ی(9) حسین عارفدا دەڵێ: (لەشەوی حەوتەمدا..لەرۆژی حەوتەمدا..رەشابەیەکی رەش هەڵیکوتایە سەرشار. لەگەڵ خۆیدا حەوت هەزار شێر..حەوت هەزار پڵنگ..حەوت هەزار گورگی دەهاویشتە ناو شارەوە. دەرگایماڵەکان خۆیان بۆیان دەکەوتنە سەرپشت).

هەروەها لەلای محمد مولود مەم لە(قووچکە)داو(10), رووف بێگەرد لە(گەریدەی شاری کۆیلەکان)داو(11), تاهر صالح سعید لە(بینین لەچاوی هەڵۆوە)و(12), رووف حسن لە(گۆڕەوشار لەتوونی بابادا)و(13), لتیف حامد لە(بەشێك لەداستانی سواڵکەرە نەناسراوەکە)دا (14), باس هەرلەهەمان ئەو شارە ئەفسانەییەیە, بەڵام هەریەکە بەشێوەی تایبەتیی خۆیو, بۆ رەمزێکی سەرەکیی دیاریکراوی خۆی. لەنموونەیتری وەك(سمکۆڵی ئەهریمەن لەزامی هەڤرێستەکەدا)ی(15) کاکەمەم بۆتانیو, (ژانی دیمەنێك)ی(16) عبدالله ئاگرین, لەبری شارەکە ئەهریمەنو ئاهورامەزدەو مووغەکان, دەبنە دەلالەتی رەمزەکەو, تەنی شێوەکە بەسەر کارەساتەکاندا دەچنن.

بێگومان بایەخی گەورەی پەنابردنە بەر رەمز, ئیتر چ درووستکراوی خەیاڵی نووسەر خۆی بێو, چ بنچینەیەکی مێژوویی هەبێ, لەوەدایە کەهێندەی دەبنە رەمز بۆ ماناو مەبەستو, دواجار بۆ ئامانجێکی تایبەتی لەلای نووسەر, هێندەش پێزوپڕشت بەناوەرۆکە رەمزییەکە دەدەن. بۆ نموونە: ئیشارەتدان بەئەهریمەنو ئاهوراو مووغەکانو زەردەشت یا کاوەو ئەژدەهاك, راستەوخۆو یەکسەر تەووژمی زانیارییەکی ئەوتۆ بەخوێنەر دەدەن, کەلەوەبەر لەلای درووست بووەو, لەبیروهۆشیدا خەست بۆتەوەو, ئینجا دەمێنێتە سەر ئەوەی بیبەستێتەوە بەو زانیارییە تازانەوە, کەنووسەر لەدووتوێی کارەساتەکانی چیرۆکەکەدا بۆی حەشارداوەو, خوێنەری زیرەكو وریا دەبێ هەرزوو لێیحاڵی ببێو, ئەوسا ئیتر تەووژمەکەی لێدەبێ بەدوو, کەتێکەڵ بەیەکتردەبنو بەهاژە دڕژێنە دەریای سەرجەم زانیارییەکانییەوە, سەبارەت بەژیانو نهێنییەکانی. بەڵام لەحاڵەتی دروستکردنی لەخەیاڵی نووسەردا, کارەکە بۆخوێنەر کەمێ گرانتر دەبێ, ئەگەرچی بۆ نووسەر هونەرکاریو وەستایی زیاتر پێدەوێ. لەمیاندا (وەك حاڵەتی شارە ئەفسانەییەکە), خوێنەر تەنیا تەووژمی حاڵی حازری زانیاری وەردەگرێو, مێژوو لەکایەدا نییە تا یاریدەی بدا, چونکە رەمزەکان دروستکراوی خەیاڵی نووسەرن.

دووەمیان: رەمزییەتێکی تارماییئامێز:

لەمیاندا کەسانی چیرۆك وەك تارماییەك هەڵدەسوڕێنو, کارەساتەکانیش وەك لەناو تەمومژێکدا, یا لەنێوانی تاریکولێڵێییەکەوە روودەدەن وەهایە. بەڵام چ کەسانو چ کارەساتەکان دەلالەتێکی رەمزی دەبەخشنو, لەسەرجەمی هەڵسوکەوتو چۆنێتیی زنجیرەی روودانیانەوە,

مەبەستو ئامانجی سەرەکیی نووسەر دەردەکەوێ. بۆ نموونە: لەلای محمد رشیدفتاح لە(وچان لەقۆناغی خونچەی کراوەدا)(17)، هەست دەکەین داپیرەیەك بڕبڕەی پشتی چیرۆکەکەیەو، دەدوێو کارەسات هەڵدەسوڕێنێ، کەلەئەنجامدا تێدەگەین داپیرە مرۆڤێك نییەولەخوێنو گۆشتو ئێسقان بێ، بەڵکو مێژووەو هاتۆتە زمانو خۆی دەگێڕێتەوە. وەهاش خۆی دەگێڕێتەوە، کەببێتە دەلالەتێکی رەمزی بۆ مەبەستێکی تایبەتی. یا لەلای کاکەمەم بۆتانی لە(زەرووی تەمەنی ئەرخەوان)دا(18)، کرێکارێك ناودەبرێ کەتەمەنو ئەرخەوانو زەروو، ئینجا بازیبەندو دیوارێکی پێنجەم دەوریان تەنیوەو، بەسەرێك لەگەڵ ئەوداو بەسەرێك لەناو خۆیاندا، پێکدادێنو دەبزوونو کارەسات دروست دەکەن. بەڵام لەواقیعدا کرێکارەکەش وەك داپیرەکە، کرێکارێکی دیاریکراو نییەو ئەوەکانی‌تریش، ئەو شتانە خۆیان نین وەك لەژیاندا هەن، بەڵکو رەمزن بۆشتی‌تر کەسیفەتی گشتییان هەیە. یا سلام مەنمی‌لە(خەیاڵی نەزۆکی ئەهریمەن)دا(19)، کەسایەتییەکمان نیشاندەدا کەبەکردەوەکانیدا دەزانین ئەهریمەنانەیە، بێئەوەی بتوانین ناوی فلانی کوڕی فیساری لێبنێین، بەڵکو سێبەری هەر

شەڕخوایەکەو لەژیاندا هەڵدەسووڕێ. یا لەلای محمد مولود لە(سەرەتاو دوایی)دا(20)، هەرخۆی کەسایەتیی سەرەکیی چیرۆکەکە بە

- تارمایی - ناودەباو، دەوریشی بەژمارەیەك رەمزی‌تر دەتەنێ، وەك: دێو، زریان، بورکان، شاخ، رۆژومانگو زۆری‌تریش، کەهەریەکە دەلالەتێکی تایبەتیی خۆی هەیەو، لەمامەلەکردن لەگەڵ تارماییەکەدا مەغزایەك دەبەخشێ. یا لەلای رووف بێگەرد لە(سوار)دا(21)، سوارو ئەسپو بازو پاشاو سەربازو دراوسێو تۆڕ، دەنکەکانی تەزبیاحە رەمزێکنو، لە تێهەڵکێشکردنو بەیەکدادانو هەڵسوڕاندنیانو ئینجا ریزکردنیاندا بەپاڵ یەکەوە، رەمزێکی سەرەکی دەدەن بەدەستەوە، کەباسی لەمەسەلەیەکی زانراوە. یا لەلای جیهان عومەر لە (گۆڕستانی زیندووەکان)دا(22)، رەمزە سەرەکییەکە لەبارەی هەمان مەسەلەوەیەو، بینەرانو نوێنەری ئەنجومەنو گۆڕستانو لێپرسراوی گۆڕستان، کلیلەکانی پێکدێننو ئامانجو مەبەستی نووسەر ئاشکرا دەکەن.

بەهەرحاڵ ئەم بابەتەیان پتر لەیەکەم بەتەمومژەو، تێگەیشتنی زەحمەت ترەو، خوێنەر دەبێ لەناو کۆمەڵێك کلیلدا، بەمەزەنەی خۆی یا بەپێی جۆری تێگەیشتنی تایبەتیی خۆی، کلیلەکەی بدۆزێتەوەو دەرگای رەمزەکەی پێبکاتەوەو، لەمەبەستی نووسەر حاڵی‌ببێ.

سێیەمیان: رەمزییەتێکی واقیعی:

ئەوی راستی‌بێ ئەم شێوەیە، لەدووانەکەی‌تر باوترەو زیاتر رووی تێکراوە. چونکە لەڕووی هونەرییەوە ئاسانتر بەدەستەوەدێو، تێگەیشتنیشی لەلایەن خوێنەرەوە، وەك ئەوان زەحمەت نییە. چیرۆکەکە بەدیوی دەرەوەیدا، چیرۆکێکی واقیعیی ئاساییەو چ کەسانیو چ کارەساتەکانی،

وەك چۆن لەژیانی رۆژانەدا هەن‌و روودەدەن, ئاوەها هەڵدەسووڕێن. بەڵام بەدیوی حەشاردراویدا, کەسان‌و کارەساتەکانی تێدا دەبنە رەمزو, هەموو پێکەوە ئامانج‌و مەبەستە سەرەکییەکەی نووسەر رادەگەیەنن. لەگەڵ ئەوەشدا ئەگەر هات‌و خوێنەر زەفەری پێنەبرد (کەئەمە تەنیا ئەگەرێکە), ئەوا چیرۆکێکی واقیعیی ئاسایی دەخوێنێتەوە. ئەگەرچی لەزۆربەی حاڵەتدا بەم بارەدا, بەلای ئەو خوێنەرەوە سادەوساکار دەردەچێ‌و, شتێکی وەهای تێدانابێ پێی‌بووترێ خوڵقاندن‌و داهێنان. زۆرن ئەوانەی لەم بوارەدا بەهرەی خۆیان تاقیکردۆتەوە. دیارە لەرادەی سەرکەوتنیشیاندا چونیەك نین‌و, هەن هونەرمەندانەو زیرەکانە نەخشەیان لەدوو توێی چیرۆکەکەدا بۆ رەمزەکان کێشاوەو, هەن نەشارەزاییان تیایدا پێوە دیارە. بەڵام من لێرەدا گوێ نادەمە ئەم لایەنە, بەڵکو زیاتر ئەونموونانە دەخەمە پێش چاو, کەباشتر بۆشێوە تەکنیکییەکە دەگونجێن. هەروەکو تەنیا ئیشارەتێکیش بەکلیلەکانی رەمزەکانیان دەدەم‌و, ئیتر لێکدانەوەو شیکردنەوەیان بەئیشی ئەو رەخنەگرە دەزانم, کەلەناوەرۆك دەکۆڵێتەوە. لەوانە:

لەلای محمد رشیدفتاح لە(پیاو چاك)دا(23), پشیلەو پیاوچاك‌و شاخ‌و مشك کلیلی رەمزەکەن. یا لەلای احمدمحمداسماعیل لە (هەیاس)دا(24), هەتاڤو منداڵەکانی‌ترو جۆری یاریکردنیان . یا لەلای محمد موکری لە(داستانێ سەرەتاکەییم لەبیرچووەوە)دا (25), شانۆو ئەکتەرو چوار بینەر. لەلای مستفی صالح کریم لە(سێ وێنەو رێبوارێکی ماندوو)دا(26), گێلاس‌و پرشنگ‌و یادگار. لای کاکەمەم بۆتانی لە(گۆرانیی دەربەدەرێکی یاخیبوو)دا(27), یاخیبووەکەو بەرامبەرەکەی‌و ئاوایی‌و خەڵکەکە. لەلای سلام مەنمی لە(رەنجی شانی جوتیارێك)دا(28),جوتیارو کوڕەکانی ئاغاو خەرمان. لەلای دڵشاد مەریوانی لە(گرەوی ئینجانەیەکی خڕو سیانزە گوڵ)دا(29), شاری سەهۆڵبەندان‌و کوڵەبۆزی یەکەم‌و دووەم‌و ئینجانەو گوڵ.

هەرچۆنێ‌بێ, پەنابردنە بەر رەمز کەپتر هۆی بابەتی سەپاندی‌و, بەڵام هۆی خۆییشی بۆ لەسەرپێ‌بوو, وەك تاقیکردنەوەیەکی نوێ لەتەکنیکی چیرۆکی کوردیدا, بووە مەشقێکی بایەخدارو کاریگەریش بۆ چیرۆکنووسانمان, بەرێگای خوڵقاندن‌و داهێنانداو, تارادەیەکی باش بەهرەو توانایانی لەم بوارەدا لەبڕبەنداو, ئاسۆی شارەزایی‌و وەستاییانی لەکۆڕی هونەری چیرۆکنووسیندا فراوان کرد.

سێیەم: شێوەی مۆنۆلۆگ

رێبازی (شەپۆلی هۆش - تیار الوعی) لەهونەری چیرۆکنووسیندا, بەوە بەناوبانگە کەهەرچەندە دیوی دەرەوەی مرۆڤ, لەهەڵسوکەوت‌و کردارو رەفتاریدا ناخاتە پشتگوێ, بەڵام پتر بایەخ بەدیوی ناوەوەی‌دەداو شۆڕدەبێتەوە بۆناخی‌و, جڵەوی بۆشل دەکا کەبێسڵکردنەوە, لەهەستونەست‌و ئاوات‌و نیازورازی خۆی بدوێ, کەمرۆڤ ئەم بابەتە شتانە لەدەرەوەی خۆی

دەشارێتەوەو, لەناخی خۆیدا حەشاریان دەدا, چونکە لەگەڵ ئەودەرەوەیەدا ناگونجێن, یا دژبەیەکن, یا قەدەغەن, یا عەیبوعارن, یا قابیلی بەدیهێنان نین.. هتد.

جائەم رێبازە کەهێندە بایەخ بەدیوی ناوەوەی مرۆڤ بدا, دەبێ جۆرە تەکنیکێکیش بەکاربێنێ, رێگای گەیشتن بەو ئامانجەی بۆخۆش بکا کەدیارە تەکنیکی مۆنۆلۆگ(واتە قسەکردن لەگەڵ خۆدا)باشترینە. ئەم شێوەیەش یەکێکە لەو تەکنیکانەی, کەداهێنەرانی رێبازی (شەپۆلی هۆش), لەهونەری چیرۆکنووسیندا نەشونمایان پێکردو گەشەیان پێسەندو, بەفراوانی بەکاریان هێنا. لەوانە(جیمس جویس و فرجینیا وولف و ولیام فۆکنەر).

رۆبەرت هەمفری لەکتێبەکەیدا(شەپۆلی هۆش لەرۆمانی نوێدا), کەلێکۆڵینەوەیەکە لەبارەی شێوەکانی تەکنیکەوە لەلای ئەم رێبازە, مۆنۆلۆگ وەها پێناسە دەکا: (ئەو جۆرە تەکنیکەیە لەچیرۆکنووسیندا, کەباری سایکۆلۆژیی کەسێتی و کردارە سایکۆلۆژییەکانی دەنوێنێ, پێش ئەوەی وەك دەربڕین پێبگاو دروست ببێ و, بتوانرێ بەئەنقەست قسەی لێوەبکرێ و ببێتە وشەو رستە ـ ل/44). هەروەها مۆنۆلۆگ دەکا بەدوو جۆرەوە, راستەوخۆو ناڕاستەوخۆ. لەبارەی راستەوخۆوە دەڵێ: (ئەو جۆرە مۆنۆلۆگەیە کەبایەخ بەوجودی نووسەر ناداو, وەهاشی دادەنێ کەهیچ گوێگرێك لەکایەدا نییە ـ هەمان لاپەڕە). بەم پێیە دەبێ بڵێین مەرجەکانی مۆنۆلۆگی راستەوخۆ بریتین لە:

1ـ نەبوونی هیچ گوێگرێك و گوێ لەو قسانە بگرێ, کەکەسانی چیرۆك لەگەڵ خۆیاندا دەیکەن. واتە نەبوونی هیچ خوێنەرێکیش کەگریمانەی لەکایەدابوونی بکرێ و, زانیارییەکی پێڕبگەیەنرێ.

2ـ حازرنەبوونی نووسەر. واتە خوێنەر دەبێ لەساتی خوێندنەوەدا, هەست بەبوونی نووسەر نەکا. ئەمە لەکاتێکدا وا گریمانە دەکرێ, کەخوێنەر خۆشی بوونی نییە.

3ـ دەربڕینی ئەوەی لەدەرووندایە, دەبێ بەلێشاوبێ و پەیوەندییەکی بابەتیی توندیش, لەنێوانی ئەو شتانەدا نەبێ کەدەریاندەبرێ و, قسەو باسوخوازەکان زووزوو یەکتر بقرتێنن.

لەبارەی مۆنۆلۆگی ناڕاستەوخۆشەوە نووسیویە: (ئەو جۆرە مۆنۆلۆگەیە کەلەبریی راناوی کەسی یەکەم, راناوی کەسی دووەم و سێیەمی تێدا بەکاردەهێنرێ. واتە بەپێچەوانەی راستەوخۆوە, ئەمیان ئەو ئیحایەدەدا بەخوێنەر, کەخۆشی و نووسەریش لەکایەدان. جگە لەوەی وەسفکردن و لێکدانەوەی پەیوەندیی نێوان شتەکان و, یەکێتییان و هۆیەکانیان و هەستکردن بەواقیع تیایاندا بەکاردەهێنرێ ـ ل/49). واتە لەمیاندا نووسەر خۆی لەزمانی کەسەکەوە دەدوێ و, شۆڕدەبێتەوە بۆ قووڵایی دەروونی و, ئەگەرچی زۆر بەوردی و لەنزیکەوە, رازونیازو خواست و ئاوات و شتە نهێنییە حەشاردراوەکانی لەڕوودەخا, بەڵام خوێنەر هەست بەبوونی خۆی و نووسەر دەکاو, کەموزۆر لێی بەئاگایە. ئەوی راستی بێ ئەم جۆرە تەکنیکە, لەهەموو

پلەکانی کاروانی پێشکەوتنی چیرۆکی کوردیدا, بەشێوە ساکارەکەیو بەتایبەتی لەشێوەی مۆنۆلۆگی ناڕاستەوخۆدا بەدیدەکرێ. بەڵام هێندەی بەخۆدا هاتبیو لەهەردوو رووی چەندەکیو چۆنەکییەوە پەرەی سەندبێ, لەم ساڵانی دواییەدابووە, واتە لەساڵانی دوای(1970)دا.

جا ئێمە لەپێناسەکەی رۆبەرت هەمفرییەوە بۆمان دەردەکەوێ, مۆنۆلۆگی راستەقینە ئەوەیە کەئەو شتانەی لەناخی قارەماندا دەووترێن, نەگەیشتبنە رادەی پێگەیشتنێکی ئەوتۆ, کەبووبن بەقسەو بتوانرێ بەزمان بووترێن. واتە لەناخدا لەپلەی پێش قسەدکردندابن(کەئەوی راستیبێ ئەمە تەنیا کۆششو هەوڵدانێکی سەختوستەمەو, نووسەر بۆ دەسگرتن بەسەر ئەو حاڵەتەدا دەیدا. دەنا لەواقیعدا هیچ هێزێك نییە, یا بابڵێین تائێستا نەبووە, کەبتوانێ لەڕێگەی زمانەوە..لەڕێگەی وشەو رستەوە ئەو حاڵەتە بەگیربێنیو بیخاتەڕوو. چونکە هەرچی بکا, هەردەبێ پەنا بەرێتەبەر زمان. کەپەناشی بردەبەر زمان, مانای وایە ئەو لەبریی قارەمانەکە, شتەکانی گەیاندە رادەی پێگەیشتنێکی ئەوتۆ, کەبتوانرێ بەقسە بووترێنو بخرێنە سەر کاغەزو, کەئیتر لێرەوە حسابەکە دێتەوە سەر سفرو, مەسەلەکە لەنووکەوە دەست پێدەکاتەوە. واتە لەبۆشاییەکدا دەخولێتەوە, یا دادەخزێتە کۆلانێکەوە کەدەرناچێ.

بەهەر حاڵ سەبارەت بەخۆمان دەتوانم بڵێم: هەرچەندە لەم جۆرە تەکنیکەدا لەم ساڵانی دواییەدا, بەخۆداهاتووینو لەچاو لەوەبەردا زۆر تێیدا پێشکەوتووین, بەڵام بەبەراورد لەگەڵ ئەوەی نووسەرانی بیانی لەم بوارەدا بەدییان هێناوە, ئێمە هێشتا لەسەرەتاداینو هەنگاوی گەورەمان تێدا نەناوە, بەتایبەتی لەمۆنۆلۆگی راستەوخۆدا کەشێوە زەحمەتو گرانەکەیەتیو, هەم بەهرەیەکی رەسەنو هەم شارەزاییو لێزانییەکی باشی پێدەوێ. ئەمە لەکاتێکدا بۆ مۆنۆلۆگی ناڕاستەوخۆ, دەتوانم بلێم: چ لەزۆریی نموونەو چ لەڕووی سەرکەوتنەوە تیایدا, لەڕاستەخۆ لەپێشترینو هەنگاوی زیاترمان تێداناوە. بۆ نموونە:

لەتیف حامد لەچیرۆکی(بەشێك لەداستانی سواڵکەرە نەناسراوەکە)دا, وەها دەست پێدەکا: (ئەو داستانەی کەنەنکم چیژی هۆشمی پێدا بوو, وەکو زالوو چەپکی رۆشنایی لەهەستم ئەچنی..). تاهر صالح سعید لە(کاتێ کەلەیەك ناگەین)دا(30) دەڵێ: (قینی لێمە؟!..تۆ بڵێیت وابێ؟!..ئەی کەوایە بۆ بێهۆ ئارام ناگرێت گەر رۆژی چەند جارێك نەنێرێ بەدواما). عبداللە سراج لە(خۆراك)دا(31) نووسیویە: (سەرنجی جلو بەرگەکەیمدا. هەرچەندەش پانتۆڵەکەی لەڕەنگی چاکەتەکەی نەبوو, بەڵام نەشازییەکم تێدا بەدینەکرد). کاکەمەم بۆتانی لە(سێبەری بەرسەنگەری مەرگ)دا(32) دەڵێ: (لەناو دارەمەیتێکدا خۆم بەدیدەکەم. مەیتەکەم لەناو قەفەزێکی گەورەی لەشووشە دروستکراودا دیت. قەفەزەکە چواردەوری بەخەڵکی گێژۆکە چنرابوو..). صلاح شوان لە(لاسارێك لەکاروانە وێڵەکەدا)دا(33) وەها دەست پێدەکا: (هەنگاوم

ئەناو بیرم لەشوێنیکیتربوو. دوێنێ زیاد لەپێویستم خواردەوە. لەناکاوێکا سەیرێکی ئەملاوئەولای خۆم کرد).

صدرالدین عارفیش لە(گەشتێك)دا(34) هەر لەدەست پێکردنەوە دەڵێ: (لەشم تۆوێ گران بووبوو. مێشکیشم زۆر ورببوو. پۆلیسێك لەولاوە لەسەر سنووقێك دانیشتبوو).

لەهەموو ئەم نموونانەدا، قارەمانی چیرۆك خۆی بۆ خۆی دەدوێ. واتە گوێگرێك لەکایەدا نییەو بۆی بدوێ، کەبەمە دەشێ بڵێین: تەکنیکی مۆنۆلۆگیان تێدا بەکارهێنراوە. بەڵام کەدەیانخوێنینەوە، لەگەڵ دێڕبەدێڕدا لەوە بەئاگاین، کەنووسەرێك هەیەو ئەم قارەمانەی بۆ هێناوینەتە زمانو، کارەساتو بەسەرهاتی خۆیمان بۆ دەگێڕێتەوە. یائەگەر نووسەریشمان لەخەیاڵدا نەمێنێ، ئێمە دەزانین ئەو قارەمانە ئەگەرچی لەبەرخۆیەوە بۆ خۆی دەدوێ، کەچی لەڕاستیدا بۆئەوەیە کەئێمە گوێمان لێبێو، ئەوەی دەیەوێ پێمانیڕابگەیەنێ. ئینجا کەسەرنج دەدەینە جۆری ڕاگەیاندنەکەش، دەبینین ڕێکوپێك هۆنراوەتەوەو بەپێیلۆژیکەو، کارەساتیش بەهۆشمەندیو ئیدراکەوە باس دەکرێ. واتە قارەمان لەخۆی هۆشیارە چی دەڵێو چۆن دەدەوێ.

ئەمە شێوەی هەرە باوی مۆنۆلۆگی ناڕاستەوخۆیە، لەچیرۆکی ساڵانی دوای1970دا. بەڵام لەپاڵیدا دوو شێوەیتریش هەن کەزۆر روویان تێکراوە. یەکەمیان لەقسەکردنی کەسانی چیرۆك لەگەڵ خۆیانداو، بەیناوبەین قسەکردنی نووسەر بەوەسفکردنو لێکدانەوەو رادەربڕین. بۆ نموونە: محمد رشید فتاح لە(وەستان لەسەریەك قاچ)دا(35)، لەسەرەتادا بەمۆنۆلۆگ دەست پێدەکاو، لەناوەڕاستی چیرۆکەکەوە ئیتر خۆی(نووسەر)، دەکەوێتە گێڕانەوەی کارەسات. یا رووف بێگەرد لە(فەرهەنگی ئارەزووی ئەم شارەدا)دا(36)، هەروەها دەکا. لەکاتێکدا رووف حسن لە(ئاهونزوولەکانی کچێکی سەروعوزرشۆڕ)دا(37)، تێهەڵکێش دەمێ قارەمان لەگەڵ خۆیدا دەدوێو، دەمێ نووسەر قسە دەکا. بەڵام لەدووەمیاندا، نووسەر خۆی دەچێتە قووڵایی دەروونی قارەمانەوەو، لەبریی ئەو دەدوێو وەك یەکێ چۆن خۆی ئاگاداری هەموو شتێکی بێ، هەستو سۆزو خواستو نیازو شتە نهێنییەکانی ناخی لەڕوودەخا. بۆنموونە: لە(مرۆڤە جەنجاڵەکە)ی حسێن عارفدا، زیندە خەونەکەی قارەمان لەچاپتەری(خەو)دا وەها نیشان دەدرێ: (بۆناو دۆڵێکی هەزاربەهەزار داکشا، هەر دادەکشاونەدەکەوتە سەر زەوی. بەرەو ئاسمانێکی بێبن هەڵکشا، هەر هەڵدەکشاو نەدەگەیشتە بنمیچی. جارێكو دووانو سیان داکشاو هەڵکشایەوە. بێزار بوو. وای هەستکرد تەشقەڵەی پێدەکرێ. روانییە بەرەوخوار. ملیۆنەها ریزە ددانی ژەنگاوی لەڕوویدا ریچ دەبوونەوە. سەرنجیدایە بەرەوژوور، ملیۆنەها زمانی رەش بەڕوویدا فیشکەیان دەکرد. تووڕەبوو. خۆی راپسکاند. پەلەقاژەی کرد..). یا احمد محمد اسماعیل لە(تابلۆیەکی سوریالی)دا(39)، کەلەچەند ساتێکی نێوان بەئاگاییو لەهۆشچوونی قارەمانەکەی دەدوێو دەڵێ: (چاوی بڕییە ئاوێنە بچکۆلەکەی بەردەم شۆفێرەکە. دەیان وردە درزی تێکەوتبوو. رووی خوێناویی شۆفێرەکە،

شێوەی تابلۆیەکی سوریالیی دەنواند. بەرە بەرە لێڵ بوو. تەمێکی خەست بەرچاوی گرت. ئاگای لەخۆی نەما. لەناو تەمەکەدا چەند تارماییەکی بینی، لەتەنیشتییەوە راوەستاون. ئەو وزەیەی لەمێشکیدا مابوو، نەیتوانی کاتو جێگاکەی بۆدیاری بکاتو، جێگاکەی بۆدیاری بکا..هتد).

ئەمە لەبارەی مۆنۆلۆگی ناڕاستەوخۆوە. بەڵام مۆنۆلۆگی راستەوخۆ بەپێچەوانەوە، وامان لێدەکا لەخوێندنەوەی چیرۆکەکەدا، بەهیچ کلۆجێ هەست بەوە نەکەین، کەنووسەرو گوێگرو ئێمەی خوێنەریش لەکایەدا هەبن، بەڵکو لەناخەوە باوەڕ بەوە دێنین کەئەو قارەمانەی بۆخۆی دەدوێ، نەکەسێك هێناویێتییە زمانو نەمەبەستیشێتی، ئێمە گوێی لێبگرینو شتێکمان پێڕابگەیەنێ. واتە مەسەلە لێرەدا دەچێتەوە سەر کۆششە سەختەکەی نووسەر، کەئەگەرچی تۆ لەسەرەتادا دەزانیت شتێك دەخوێنیتەوە کەبۆتی هۆنیوەتەوە، کەچی هەر زوو دەتخاتە حاڵێکەوە کەلەگەڵ قارەمانەکەدا تێکەڵ بەیەکتر بنو، ئیتر تۆ وا دەزانیت خۆتی قسە دەکەیتو، لەگەڵ خۆتدا دەدوێیت، چونکە تۆش وەك هەر مرۆڤێکیتر، سەدەهاو بگرە هەزارەها جار، کەوتوویتە ئەو بابەتە حاڵەتەوەو بەسەرت هاتوەو تێوەی گلاویت.

بۆ نموونە: لەتیف حامد لە(زەرد، سوور، سەوز، شین)دا(40)، وەها دەست پێدەکا: (باخچەکە رازابوەوە. تۆزێ شڵەژام. بلیتەکەم دەرکرد–مێزی خەبات– . رووم تێکرد. دانیشتم. چاوێکم بەدەوری خۆمدا گێڕا. تەریقەوەبووم. خۆزگە نەهاتمایە. پیاو ئەبێ بۆهاتنی بۆشوێنی ئاوها ئاوا خۆی رێك بخات.). بێگومان دەستپێکردنەکە بەم جۆرە، تەواو مانای مۆنۆلۆگی راستەوخۆ ناگەیەنێ، چونکە کەدەڵێ: (باخچەکە رازابوەوە. تۆزێ شڵەژامو. بلیتەکەم دەرکرد...هتد)، ئەمانە هەڵسوکەوتی دەرەوەن نەك دەمودووی ناخ. بەڵام مۆنۆلۆگە راستەوخۆکە لەدوای ئەوەوە دەست پێدەکا، کەئیتر لەسەر مێزەکە دادەنیشێو، بەسەرزاری وا دەردەکەوێ کەگوایە کیژێك دێو، لەگەڵیدا دادەنیشێو قارەمان بۆی دەدوێ. کەچی لەڕاستیدا هاتنی کچەکە خەیاڵە یا (وەهمی) یەو، بۆ مەبەستێکی رەمزییشە. دەنا قارەمان هەر خۆی بۆخۆی دەدوێو، بەدەمییەوە ئاگایشی لەئاهەنگەکە هەیەو، بەمۆنۆلۆگ تێهەڵکێش لەویش دەدوێ. واتە قارەمان ئەگەرچی لەئاهەنگێکداو لەسەر مێزێك دانیشتوەو دەبیسێو دەبینێو دەدوێ، لەراستیدا لەناخی خۆیدا گفتوگۆ لەگەڵ خۆی دەکاو، هیچ مەبەستی نییە کەسێك گوێی بۆ رایەڵ کردبێو ئەم زانیارییانەی پێڕابگەیەنێ. هەروەکو خوێنەرو نووسەریش ونو لەکایەدا نین.

یا دڵشاد محمدامین لە(دەنهێڵو شتی تریش)دا(41) وەها دەست پێدەکا: (ئەم وەڕسییە چییە؟!. ئەم بێزارییە بۆ؟!.رەنگە هۆی..ئا..مەعنای تیانییە..کتێب..دەفتەر..خوێندنەوە..نووسین..بیرکردنەوە..بگرەوبەردەی ئەم جیهانو خەڵکە..). ئینجا دوای ئەوە ئەگەرچی بیروهۆشی قارەمان وەك مەسەلەیەکی سەرەکی لەچیرۆکەکدا، دەئاڵێتە کڕینی دوو جگەرەی دەنهێڵ، بەڵام وەك ئاهەنگەکەی لەتیف حامد، ئەمیش هەر بەمۆنۆلۆگ

بەدەمییەوە لەگەڵ قسەوباس و فیکرەی جیاجیاو جۆراو جۆر دەدوێ و, لەمیانەوە دەچێتە سەر ئەویان و لەویانەوە بۆیەکێکیتر, کەبەمە زیاتر لەچیرۆکەکەی لەتیف حامد, پچڕاندن و خێرایی گواستنەوەی لەم چیرۆکەوە بۆ ئەوچیرۆك تێدەکەوێ. واتە شەپۆلی هۆشی زیاتر بەلێشاو تێدا دەنوێنرێ. یا دکتۆر کاوس قەفتان لەچیرۆکی(لەژوورێکی بێ دیواردا)(42), ئەگەرچی سەراپا دیالۆگی شانۆیی تێدا بەکارهێناوە, بەڵام قارەمان دەکاتە دووکەرتەوەو, هەرکەرتە دەبێتە کەسایەتییەکی جیا لەوپترو یەکتر دەدوێن. واتە وەك چۆن لەتیف حامد کیژێکی(وەهمی)ی هێناوەتە بەردەم قارەمان و قسەی بۆدەکا, ئەمیش هاتوە وێنەیەکی قارەمانەکە خۆی خستۆتە بەردەمی و بۆی دەدوێ,لەگەڵ ئەو جیاوازییەدا کەلەولا کیژەکە بێدەنگەو, لەملا وێنەکە دەدوێ و گفتوگۆ دەکا.

هەروەها بۆ نموونەی ئەم بابەتە مۆنۆلۆگە, دەتوانرێ ئیشارەتێك بەچیرۆکی(بەیەکداچوونی شتەمان)ی(43) حسین عارفیش بدرێ, کەقارەمان بەشێوەی راناوی قسەکەر لەحاڵی حازردا, بەدەم شەپۆلی هۆشی خۆیەوە دەداو, یەکژەمی و بێپشوودان و بەخێرایی, لێشاوی باسوخوازەکانی ناخی خۆی و, دیمەنەکانی پێش چاوی بەخۆی رادەگەیەنێتەوە, بێئەوەی مەبەستیبێ کەسێك لێیبەئاگابێ و ئەو زانیارییەی پێڕابگەیەنێ.

چوارەم: شێوەی بەکارهێنانی مۆنتاج

ئاشکرایە کەمۆنتاج لەبنچینەدا لایەنێکی گرنگی هونەری سینەمایەو, بەڵام رێبازە تازەکانی هونەری چیرۆکنووسین و بەتایبەتی رێبازی (شەپۆلی هۆش), سوودی لێبینیوەو بەفراوانی بەکاریهێناوە. رۆبەرت هەمفری لەکتێبەکەیدا(شەپۆلی هۆش لەرۆمانی نوێدا), کەپێناسەی دەکا دەڵێ: (مۆنتاج بەمانا سینەماییەکەی, بریتیە لەو رێوشوێنانەی بۆ روونکردنەوەی بەیەکداچوونی بیروڕاو شەپۆلدانیان بەکار دەهێنرێن, وەك تێپەڕبوونی دیمەنەکان بەخێرایی, یا دانانی دیمەنێك بەسەر یەکێکیتردا, یا دەورەدانی دیمەنێکی سەرەکی بەچەندانێکی ناسەرەکی کەپێوەی بەندبن). ئینجا دەڵێ: (داچیز بۆ چیرۆك ئیشارەتی بەدوو جۆری مۆنتاژ داوە. یەکەمیان ئەوەیە کەمرۆڤ لەشوێندا ناجووڵێ, بەڵکو بیروهۆشی لەکاتدا هەڵدەسووڕێ و دەبزوێ, کەئەمە پێیدەوترێ مۆنتاج لەکاتدا. واتە سەپاندنی دیمەن و کات و وەختێکی زانراو, بەسەر دیمەن و کات و وەختێکی تردا. دووەمیشیان ئەوەیە کات نەگۆڕو راوێستاوبێ و, شوێن بگۆڕدرێ کەئەمەش پێیدەووترێ مۆنتاج لەشوێندا). هەروەکو بە(چاوی کامێرا)ش ناودەبرێ, چونکە کۆمەڵە دیمەنێك بەسەریەکەوە لەیەك ساتدا نیشان دەدا.

لەچیرۆکی پێش ساڵانی 1970دا, رەنگە بەشێوەیەکی سەرەتایی تروسکەی ئەم جۆرە تەکنیکە, لەم یا لەو بەرهەمی چیرۆکنووسێکدا ببینین. بەڵام لەچیرۆکی ساڵانی دوایدا, بەفراوانی و لەگەڵ نموونەدا دەبینرێن. مەسەلەش پتر پەیوەندیی بەشێوە هەقایەتخوانییەکەوە هەیە.

لەسەردەمێکدا کەهەقایەتخوانی لەکۆڕی هونەری چیرۆکنووسیندا سەروەربێ، تەکنیکی وەها جێگای نابێتەوە، چونکە تەواو پێچەوانەی یەکترن. لەولا کارەسات بەزنجیرەو ئەڵقە بەدوای ئەڵقەدا دەنوێنرێن و، کەسان بەڕێکوپێکی هەڵدەسوڕێنرێن و، سەرەتاو لوتکەو کۆتایی و گرێ، بەپێی سیستمێکی تایبەتی نەخشەیان بۆ دەکێشرێ و هەنگاویان بۆ دەنرێ و، وەسفکردنی وردو درێژەپێدان دەبێتە هەوێنیان. لەکاتێکدا لەملا، قرتاندنی ئەڵقەکان لەیەکترو سەرلەنوێ پێکەوەبەستنیان و، گرتنی دیمەنی پەرتوبڵاوو کۆکردنەوەیان بەدەوری دیمەنێکی سەرەکیدا، کەلەچەندین گۆشەوە سەیردەکرێ و، نواندنی کەسان لەکات و شوێنی جیاجیاداو تێهەڵکێشکردنی کارەساتەکان و تاووتوێکردنیان لەکات و شوێندا، شێوازی سەرەکیی ئەم جۆرە تەکنیکەن، کەئەگەرچی ئەمە بەسەرزاری جۆرە ئاڵۆزی و ئاژاوەیەك دەگەیەنێ، بەڵام لەڕاستیدا رووی راستەقینەی ژیان دەنوێنێ و، زیاتر نزیکبوونەوەیە لەدینامیکییەتی ئەو واقیعەی، شێوەی هەقایەتخوانی بەهەناسەبڕکێ بەدوایدا رادەکاو پێی ڕاناگا. واتە دەتوانین بڵێین: ئەگەر شێوەی هەقایەتخوانی گێرخواردن بێ لەپەراوێزی واقیعی زیندووی ژیاندا، شێوەی مۆنتاج تەقەلادانی خۆهاویشتنە بۆ ناو جەرگەی ئەو واقیعەو، هەوڵدانی زەفەربردنە بەزۆرترین ژمارەی نهێنییەکانی.

هەر کارەساتێکی رۆژانەی ژیان بگرێت، لەهەرە ساکارییەوە بۆهەرەئاڵۆزی، گەلێ لەوە جەنجاڵ و ستەمترە، کەهەقایەتخوانێك بێت و بڵێ: واهات و واچوو، وئیتر تەواو. چونکە کەدەچیتە بنجوبناوانییەوەو بەرەچەڵەکیدا دەچیتەخوارەوە، دەبینیت سەدویەك رووی هەیەو هەزارویەك لقوپۆپی لێدەبێتەوە، کەئەم تەکنیکی مۆنتاجە تەقەلادانێکە بۆ بەگێرهێنانی زۆرترینیان و، توانابەخشینە بەنووسەر لەنیشاندانیاندا، لەو چەند لاپەڕەیەدا کەچیرۆکەکەیان لێپێکدێنێ. چیرۆکنووس بەم تەکنیکە دەیەوێ دیمەنێك لەژیان بەوپەڕی زیندووییەوە وێنەبگرێ و، بچێتە بنجوبناوانی نهێنیەکانییەوەو، ئینجا تێکەڵ لەباری سەرنج و بۆچوون و تێگەیشتنی تایبەتیی خۆی و، بەپێی تواناو دەسەڵاتی ئیستاتیکی خۆی، بیخاتەوە پێش چاوی خوێنەرو، بەوە زانیارییەکی تازەی بەهاداری پێببەخشێ، کەلەوەبەر خۆی نەیتوانیبێ زەفەری پێبەرێ. بۆ نموونەی ئەم بابەتە تەکنیکە، لەلای محمدفریق حسن لە(خاڵێکی رەش بەسەر شەقامە گشتییەکەوە)دا(44)، کات ئەگەرچی لەحاڵی حازردایە، بەڵام لەڕێگەی شەپۆلی هۆشی قارەمانەوە، هەم گەڕانەوەی تێدەکەوێ بۆ دواوەو هەم چوون بۆ داهاتووش، کەهونەرمەندانە کارەسات لەحاڵی حازردا دەقرتێنرێ و، دەچێتە سەر دیمەنێکی‌ترو دوایی دەگەڕێتەوە سەر حاڵی حازر. مۆنتاج لەم چیرۆکەدا لەگەڵ مۆنۆلۆگدا تێکەڵەو، لەم رێگەیەوە باری هونەریی بۆ سازدراوە.

ئەم گۆڕینەی کات و بەیارمەتیی بەکارهێنانی مۆنۆلۆگ، شێوەی هەرەباوی ئەم تەکنیکەیە لەچیرۆکماندا. لەزۆربەی هەرەزۆری نموونەکانیدا، لەبەرئەوەی قارەمان بەمۆنۆلۆگ دەدوێ و

هەڵدەسوڕێ, دەبینین کات لەلای لەحاڵەتی راوەستان و نەگۆڕیدایەو, شوێن گۆڕانی تێدەکەوێ و, بیروهۆشی دەبنە چاوی کامیرایەك و لەگەڵ شەپۆلی هۆشیدا دەگەڕێ و, دیمەنی جۆراوجۆرو لەشوێنی جیاجیادا دەگرێ و نیشانیدەدا. وەك لەلای احمد محمداسماعیلیش لە(تابلۆیەکی سوریالی)دا, دەبینین قارەمان لەخەستەخانەیەو لەنێوان بێئاگایی و بەئاگاهاتنەوەدایەو, لەنێوان گەڕانەوە بۆلەوەبەرو حاڵی حازردا دێ و دەچێ. یا رووف حسن لە(ئاهونزوولەی کچێکی سەرو عوزرشۆر)داو, محمدرشیدفتاح لە(شاری کوێران)دا(45), لەلای ئەو قارەمان لەسەرمێزی تاقیکردنەوە دانیشتوەو, بەمۆنۆلۆگ شەپۆلی هۆشی کچەو, بەگێڕانەوە لەزمانی نووسەر خۆیەوە سەبارەت بەهەڵسوکەوتی ناو پۆلەکە, کارەسات دەخاتەڕوو. لەلای ئەمیش قارەمان لەبەندیخانەدایەو, لەرێگەی شەپۆلی هۆشییەوە, کارەسات لەدەرەوەیدا کەرتکەرت دەکاو, بەدیمەنی پچڕپچڕو لەشوێنی جیاجیادا نیشان دەدرێ. یا عبدالله سەراج لە(بێدەنگیش زمانی هەیە)دا(46), کەدەست پێدەکا دەڵێ: (دوو رۆژە جوامێر لەبەردەرگای ژووری خەستەخانەیەکدایەو, رۆژی گۆڕەپانی کرێکارانی هاتەوە یاد). واتە جوامێر لەبەردەرگای ژووری خەستەخانەیەکدایەو, ئیتر کارەسات لەنێوان بەر ئەم دەرگایەو, مەیدانی راوەستانی کرێکارانی قوڕو دێیەکەی و ناو ژوورەکەو ماڵی خۆیان و..هتد, دەهێنرێ و دەبرێ و ئاڵوگۆڕ دەکرێ, تا هەر لەبەردەرگاو ناو ژوورەکەی خەستەخانەشدا کۆتایی دێ.

لەپاڵ ئەم بابەتەدا, بابەتێکیتریش باوە کەچیرۆکنووس راستەوخۆ خۆی (نەك لەڕێگەی مۆنۆلۆگی قارەمانەوە), دێ و مقەست دەنێتە زنجیرەی کارەسات و پارچەپارچەی دەکاو, سەرلەنوێ هونەرمەندانە یا بابڵێین تەقەلادەدا هونەرمەندانە, پێکیانەوە بلکێنێتەوە, دوای ئەوەی زیادەی لێفڕێدەداو, گۆشەی نواندنیان دەگۆڕێ و, ئەمیان دەکا بەسەرەکی و لەسەر ئەم و ئەویان رادەوەستێ و, ئەوانیتر بەخێرایی تێدەپەڕێنێ و..هتد, کەلەم حاڵەتەدا کات و شوێنیش لەبزووتندا ئاڵوگۆڕدەبن و, گورجتر دەنوێنرێن. ئەوەشی لەرواڵەتی ئەم بابەتەدا بەتایبەتی سەرنج رادەکێشێ, ناولێنانی کەرتەکانی چیرۆکەکە, یا باشتر وایە بڵێین: کەرتەکانی کارەساتەکەیە لەپاڵ ناوە سەرەکییەکەدا, کەئەمە لەواقیعدا تەقەلادانێکە لەلایەن چیرۆکنووسەوە, بۆ سەرلەنوێ دەستگرتنەوە بەسەر زنجیرەی کارەساتەکەدا کەلەوەبەر کەرتکەرتیکردو شڵەقاندنی و, ئێستا دەبێ پێکیانەوە بلکێنێتەوەو, دایانڕێژێتە ئەو قاڵبە هونەرییەوەی مەبەستێتی. واتە بەکورتی مۆنتاجیان بکا. نموونەمان بۆئەم بابەتە زۆرەو, تەنیا ئیشارەت بەمشتێکیان ددەم:

محمدرشید فتاح لە(سێ بەند لەیاسای سروشتی ئادەمیزد)داو(47), کاکەمەم بۆتانی لە(زەرووی تەمەنی ئەرخەوان)داو, سلام مەنمی

لە(خەیاڵی نەزۆکی ئەهریمەن)داو, تاهر صالح سعید لە(سێ هەڵوێست لەگیانێکدا)داو(48), رووف حسن لە(سێ داڵان)داو(49), عبداللەسەراج لە(بارام ناوێك

هەبوو)داو(50)، حسین عارف لە(وەچەی یاسای خۆڵو دۆ)دا(51)، هەموو ئەو تەقەلایەیان داوەو، ئیتر ساهەریەکە بەجۆرێکیان هەڵسووڕاندوەو، دیارە سەرکەوتنیشیان تیایدا جیاوازی تێدا هەیە. بەڵام با لەناویاندا باسێکی ئەوەکەی خۆمتان بۆ بکەم. ناوە سەرەکییەکەی (وەچەی یاسای خۆڵودۆ)یە. لاوەکییەکان (هەرەشەو رەشبەڵەك، سەرەتای هەنگاو، غەزا، ژمارە1، ژمارە16،چڵپاوی ناودەمی شار،بەندی یەکەم لەیاسای خۆڵو دۆو فاتە)ن. ئاشکرایە دیمەنی سەرەکی بەسەرهاتی (فاتە)یە. بەڵام دەوری بەدەیەها دیمەنیتر تەنراوەو، لەگەڵیدا بەناویەکدا دەچن‌و جەنجاڵدەبن‌و دەرەوێنەوەو، گردو جەنجاڵ دەبنەوە. بەدەمییەوە روودەدا کات نەگۆڕبێ‌و شوێن ببزوێ. یا بەپێچەوانەوە، شوێن نەگۆڕەو کاتدەبزوێ. شەخسیەتی سەرەکی فاتەیە. قورسایی لەسەر ئەوە. بەڵام ئەو لەبۆشاییدا هەڵناسووڕێ. ئەو لەگەڵ قورساییەکەدا بەیەکدادەدەن. هەر تۆزقاڵێك لەقورساییەکە فاتەیەکە. مەبەستم ئەوەیە بڵێم: هەر دیمەنێك لەدیمەنەکانی سەرجەمی کارەساتەکە، دەچێتە پاڵ ئەوانیتر، یا دەچەسپێتە سەریان، یا لەگەڵیاندا بەیەکدادەداو لەبێهێزیدا کەنار دەکەوێ. شارێکەو بەیانییەك لەخەو هەڵساوەو، وەك چۆن لەواقیعدا دەکەوێتە بزووتن نیشاندەدرێ(هەرەشەیەو رەشبەڵەك). ئینجا کارەسات رێگای مێژوویی ئاسایی خۆی دەگرێتە بەرو مل دەنێ. فاتە سواری کەرەبۆز دەکرێ‌و، خۆڵو دۆی بەسەردا دەرژێنرێ‌و، شاربەدەر دەکرێ(فاتە). بەڵام ئاخۆ ئەوە کۆتاییەو سەرئەنجام؟!.نا!..دەمی مقەستەکە هێشتا کراوەیەوەو، لەوزەیدا ماوە زۆر دیمەنی قرتاویترت، بۆ پێکەوە بلکێنێتەوەو نیشانتی بداتەوە. رەنگە ئەمجارەیان فاتەت لەکۆڵانێکیتردا وەها نیشان بدا، کەخەڵکەکە هەموو بۆی بەچۆکدابێن‌و، دەستی رێزلێنانی بۆ بەسنگەوە بگرن!.

نهێنیی هەرە گەورەی بەرفراوانی شێوەی مۆنتاج لەهونەری چیرۆکنووسیندا لێرەدایە. ژیان خۆی چۆن کراوەو پانوبەرین‌و بەرفراوان‌و ئاڵۆزو جەنجاڵو پڕ لەهەیتوهووت‌و کارەساتی بەسەیرو سەمەرەو بەئەشکەنجەو جەخارە، وەهاشت دەخاتە پێش چاوو بۆتی دەنوێنێ‌و، ئینجا لەم رێگەیەوە وریات دەکاتەوەو هانت دەداو پاڵت پێوەدەنێ ،کەهەڵوێستێك لەبارەیەوە وەربگریت‌و بۆی هەڵبسوورێیت‌و هەوڵی زاڵکردنی بدەیت.

پێنجەم: شێوەی بروسکە لەداڕشتندا

یەکێ لەشێوازەکانی شێوەی هەقایەتخوانی درێژدادڕییە، کەجاری واهەیە لاپەڕەیەك یادووان لەسەر شتێك دەڕوا، کەچیرۆکنووسی بەتوانا لەتەکنیکی نوێدا، بەچەند رستەیەك دەیدا بەدەستەوەو دەیبڕێنێتەوەو، ئەمەش پێی‌دەووترێ: شێوەی بروسکە لەداڕشتندا. واتە بەدەستەوەدانی فراوانترین ماناو مەبەست بەکەمترین رستەودێڕ، کەئەمە پتر پەیوەندیی بەدەسەڵاتی نووسەرەوە هەیە بەسەر زمانداو، قاڵبوونی لەبواریدا. جا ئایا ئەم دەسەڵات‌و قاڵبوونە لەچییەوە دێ؟!. دەڵێم: راستە کەڕاهاتن‌و زۆرنووسین‌و خۆماندووکردن، نووسەر قاڵ دەکاو

دەسەڵاتی بەسەر زماندا پێپەیدا دەكاو, بەم بارەدا دەگونجێ نووسەرێكی سەربەتەكنیكی هەقایەتخوانی, بتوانێ تاڕادەیەك لەدرێژدادڕی دووربكەوێتەوە, بەڵام وەكیتر نووسەری سەربەتەكنیكی بروسكە لەدەڕشتندا, ئەو دەسەڵاتەی پتر لەو جۆرانەی تەكنیكی نوێوە پەیدادەكا, كەلەهونەری چیرۆكنووسیندا بەكاریان دێنێ, بەتایبەتی لەڕێگەی شێوەی مۆنۆلۆگو مۆنتاجەوە, كەخێرایی و خەستی و پڕوچڕی بەسەر زماندا دەسەپێنن. ئاشكرایە مرۆڤ كەلەگەڵ خۆیدا دەدوێ(بەتایبەتی لەمۆنۆاۆگی راستەوخۆدا), پێویستی بەبزواندنی ماسولكەكانی زمانی نییە, تا وشەو رستەكان بكاتە دەنگو رایان بگەیەنێو, ئەمەش بێگومان رێگای بۆ كورت دەكەنەوەو, بواری خێرایی پێدەدەن. بەڵام نووسەر دەبێ ئەمە لەسەر كاغەز بەدیبێنێ, كەناچارەو هەردەبێ پەنابەرێتە بەر بزواندنی ماسولكەی زمانو, راگەیاندنی وشەو رستەكان بەدەنگ. جا ئایا لەم كۆششو خۆماندووكردنە چی دەخولقێ؟!. دیارە ئەو شێوەی بروسكەیەی كەمەبەستمانە. واتە ئەگەر نەتوانێ ئامانجە ستەمەكە بەدیبێنێ, خۆدەتوانێ بەو شێوە بروسكەییە, كەمێ لێی‌نزیك ببێتەوە.

ئەوەی لەبارەی مۆنۆلۆگەوە وتم, بۆ مۆنتاجیش هەروەهایە, بەتایبەتی لەحاڵەتی چاوی كامێرادا, كەبریتییە لەگرتنی وێنەی خێرای دیمەنەكانو نیشاندانیان. واتە گرتنی بۆ نموونە دە وێنەی جۆراوجۆرو راگەیاندنیان بەزمان, لەدە رستەدا, لەبریی دە دێڕ. مەسەلەش بەهەرحاڵ تەنیا ئەوە نییە, كەكەمترین وشە لەكورتترین رستەدا بەكاربهێنرێ, بەڵكو پتر خەستیو پڕوچڕییە لەماناداْ. جاهەرچەندە ئەم شێوەی بروسكەییە, زۆروكەم لەبەرهەمی ئەو نووسەرانەدا رەنگی‌داوەتەوە, كەمۆنۆلۆگو مۆنتاژیان بەكارهێناوە, بەڵام لەلای هەمووان تەواو دەقی نەگرتووەو چاك پێنەگەیشتووەو, لەمیانەوە بۆئەویان جیاوازیی هەیە, كەدەتوانم بڵێم ئەمەش پەیوەندیی بەڕادەی‌سەركەوتنەوە هەیە لەدوو شێوەكەی‌ترداو, لەپاڵیاندا قەبارەی كۆششو خۆماندووكردنیش.

بۆ نموونەهێنانەوە ناوو بەرهەم زۆرن, لەوانە: (لەتیف حامدو محمدموكریو محمد رشید فتاحو رووف حسنو احمد محمداسماعیلو رووف بێگەردو صلاح شوانو خۆم). بەڵام شێوەكە ئاڵۆز نییەو, تەنیا سێ‌چوار پەرەگرافێك بۆ نواندنی بەسن. وەك رووف بێگەرد لە(1+ 1 =1)دا(52) نووسیویە: (لەپاڵ مناڵەكەیا دانیشت. بیری لەقوتویەك شیرو بەرگێكی جوانی مناڵان ئەكردەوە.دەستی بۆ قاچە باریكەكانی برد. بۆنێكی خەست دایەوە بەسەرو مێشكیا. رووی وەرگێڕا. چاوی بڕییەوە ناو ژوورەكە..هتد). یا لەلای صلاح شوان لە(دوو ژووری سوور)دا(53) :(شتەكە زرمەزرمێكی لێوەهات. سەرلەنوێ غەڵبەغەڵب دەستی پێكردەوە. چۆن دابەزین هەرواش سەركەوتنەوە ناو شتەكە. پێچكەكانم لێوە دیارنەبوو. بەڵام كەدوكانو بازاڕەكە پاشەوپاش رۆشتن, زانیم ئەخولێنەوە. دەموچاوی ئافرەتەكەش لەگەڵ پێچكەكانا كەوتە خولانەوە. سەیرێكی

سەعاتەکەی دەستم کرد. وەکوو جاران ئەخولایەوە..هتد. یا لەتیف حامد لە(زەرد, سوور, سەوز, شین)دا کەدەڵێ: (باخچەکە رازابووەوە. تۆزێ شڵەژام. بلیتەکەم دەرکرد ـ مێزی خەبات ـ. رووم تێکرد. دانیشتم. چاوێکم بەدەوری خۆما گێڕا. تەریقەوەبووم. خۆزگە نەهاتمایە).

بەڵام بۆ خۆم ئەمجاریش دەڵێم: لەبەر ئەوەی لەم بوارەشدا زیاتر شارەزای خۆمم وەك لەیەکێکیتر, هەست دەکەم کەئەم شێوەیە لەزمانو داڕشتندا بۆتە هەوێنو ماکی نووسینمو, لەزۆربەی چیرۆکەکانی ئەم ساڵانی دابیەمدا پەیڕەوکراون. بۆ نموونە: لە(مرۆڤە جەنجاڵەکەدا): (لەسەرەتادا خامۆش بوو. ئینجا گەشایەوە. دواجار کسپە لەجەرگی هەڵسا. راچەنی. گرژبوو. خۆی خواردەوە. خەم لوولیدا. ئازار هەژاندی. بەسەر خەمو ئازاردا خامۆش بووەوە. برادەرێکی دەستی خستە سەرشانی. راچەنییەوە. برادەرەکەی سەرسام بوو. پرسیاری کرد..هتد). یا لەچیرۆکی (سمۆرە)مدا(54): (چاوی بەسەریدا روا. بیروهۆشی تێیئاڵا. بەبێئیرادە بینایی لێلاداو سەرووی خست. چاوی نووقاندو وازی لێهێنا بۆ بیروهۆش. هەرتەقەلایداو نەگەیشتە بنجوبناوان. ماندووبوو.(بێسوودە! لێگەڕێ). لێگەڕا. چاویکردنەوە.., ئاستی لقێکی شۆڕی دارگوێزەکە بوون..هتد).

لێرەشدا بائەوە بڵێم: کەچەندە شێوەی بروسکە لەداڕشتندا بەگشتی بەندی مۆنۆلۆگو مۆنتاجە, هێندەش بەتایبەتی بەندی(چاوی کامێرا)یە لەمۆنتاجدا. وەك وتمان چاوی کامێرا بریتییە لەخێرایی وێنەگرتنی شوێن کەکات نەگۆڕدەبێو, نیشاندانیان بەخوێنەر. ئەم خێراییەش بێگومان کەلەهونەری چیرۆکنووسیندا بەزمان بەدیدەهێنرێ(نەك وێنە وەك لەسینەمادا هەیە), خێرایی لەداڕشتندا پێدەوێ بەزمانەکە, واتە خێرایی وشەو رستە. واتە وشەو رستەی کورتی خەستو پڕوچڕ لەمانادا, کەپەیوەندییە تایبەتییەکەی نێوان شێوەی بروسکەو چاوی کامێرا هەر لەمەدایە.

شەشەم: بەکارهێنانی دایالۆگی شانۆیی

ئەوەبوو لەوەبەر ئیشارەتم بەچەند ناوێك لەپێش ساڵی1970دادا, کەسەربەتەکنیکی گێڕانەوە بوونو, لەوەبەدوا روویان کردە شێوە تازەکانی تەکنیكو, ئینجا لەشوێنی خۆیدا باسم کردن. بەڵام بەدەم ئەم لێکۆڵینەوەیەوە سەرنجم دا, کەدوو چیرۆکنووسیتری ئەو نەوەیەمان, لەتەقەلادانی گۆڕینی تەکنیکی خۆیاندا, هەوڵی گرتنی رێگایەکی تایبەتییان داوە..رێگای بەکارهێنانی دایالۆگی شانۆیی لەچیرۆکدا, کەئەو دووانەش دکتۆر کاوس قەفتانو جمال بابانن. بێگومان هیچ کامیان ئەوە نییە, کەسەرجەم یا زۆربەی بەرهەمی ئەم ساڵانەیان بەم شێوەیە نووسیبێو, مەبەستیان بووبێ لەسەری بڕۆن. نا..بەڵکو هێندەی من بەرچاوم کەوتبێ, دکتۆر کاوس قەفتان چوار بەرهەمی بڵاوکراوەی لەم بابەتەی هەن, کە(فەرمانێکی بچووك)و(نیو هەنگاو دوور لەدۆزەخ)و(لەژوورێکی بێدیواردا) و(توورەکە)ن. جمال بابانیش دووانی هەن, کە(گۆشتی

شیرین)و(سەری نەتاشراو)ن. خۆ رەنگە نموونەی ئەمانو غەیری ئەمانیش هەبنو من نەمدیبن. بەهەرحاڵ، ئەم شێوەیە بریتییە لەکتومت دیالۆگێکی شانۆیی نێوان دوو کەس یازیاترو، بەیناوبەین(بەڵام زۆرکەم)، چیرۆکنووس بەچەشنی نووسەری هەرشانۆگەرییەك، قسەیەکی خۆی تێدا دەکاو، لایەنێك لەشوێنی خۆیدا روون دەکاتەوە. یا دەتوانین ئەوەش بڵێین کەدیالۆگی نێوان دووکەس یازیاتری ناو رۆمانێکەو، لێیجوداکرابێتەوە. بەڵام دەبێ ئەوە بڵێم کەدکتۆر کاوس، هەوڵیداوە دوورتر هەنگاوی تێدا بنێو، زیاتر بەندی هونەری چیرۆکنووسینی بکا، وەك لەوەی بەندی شانۆگەری بێو، بیکاتە شێوەیەکی نوێی تەکنیك لەم هونەرەدا، بەتایبەتی لەچیرۆکی (لەژوورێکی بێدیواردا)، کەمۆنۆلۆگو دیالۆگی تێدا تێکەڵ بەیەکتر دەکاو، قارەمان تیایدا دەبێ بەدووکەس(واتە خۆیو خۆی)و، لەسەرەتاوە تا کۆتایی لەگەڵ یەکدیدا دەدوێن، تا لەئەنجامدا هەردووك دەبنەوە بەیەكو خەو دەیباتەوە. هەرچۆنێبێ، ئەم شێوەیە مەگەر خۆی تێکەڵ بەشێوەکانیتری تەکنیکی نوێ بکا، وەك ژوورە بێدیوارەکەی دکتۆر کاوسو خۆی پچەسپێنێ، دەنا وەك وتم ناتوانێ لەوە بچێ بەولاوە، کەدیمەنێکی شانۆگەری یادیالۆگی ناو رۆمانێك بێ.

لەکۆتاییدا بائەوەش بڵێم: کەمن دەزانم ئەم باسە زۆری بەبەرەوەیەو، زیاتر ماندووبوونو خۆپێوەخەریککردنی دەوێ. بۆیە حەزدەکەم بزانرێ کەئەوەی من لێرەدا کردوومە، تەنیا نەخشەیەکی گشتیو پرۆژەیەکە بۆ لێکۆڵینەوەیەکی فراوانو تێروتەسەل. دیارە من لێرەدا نەمتوانیوە هەموو شێوەکانی تەکنیکی چیرۆکی ساڵانی دوای 1970 دەسنیشان بکەمو، نەلەنموونەهێنانەوەشدا لەعۆیەی ئەوە هاتووم باشترینیان بۆ ئەم شێوەیە یا ئەویان بهێنێتەوە، یاباشترین نموونەی ئەم چیرۆکنووس یا ئەویتر هەڵبژێرمو، دەشێ بەهەردوو باردا نموونەی باشترو گونجاوتر هەبێو من زەفەرم پێنەبردبێ. بەڵام وا تێدەگەم لەبواری ئەم باسەدا کەزۆری لەسەر نووسراوەو شینەکراوەتەوە، من بەم لێکۆڵینەوەیە شتێکم بەشتێ کردوەو، دەرگایەکم لێخستۆتە سەرپشت.

پەراوێزەکان:

1ـ دەچیرۆك 1970.

2ـ کۆمەڵە چیرۆکی- چیرۆکەکانی مەم - 1970 .

3ـ گۆڤاری - رۆشنبیری نوێ - ژ/ 13ـ 1974/3/21 .

4ـ گۆڤاری - رۆشنبیری نوێ - ژ/ 18ـ 1974/5/11 .

5ـ کۆمەڵە چیرۆکی (سمکۆڵی ئەهریمەن) ـ 1973.

6ـ کۆمەڵە چیرۆکی - تروسکاییەك لەشەوەزەنگدا ـ1972.

7ـ کۆمەڵە چیرۆکی- لەگەرووی مەرگەوە –1973.

8ـ گۆڤاری - بەیان - ژ/ 16ـ س/1974.

9ـ گۆڤاری ـ روانگه ـ ژ/ 3 ـ س/1972
10ـ کۆمەڵە چیرۆکی- چیرۆکەکانی مەم ـ .1970 .
11ـ گۆڤاری ـ رۆشنبیری نوێ ـ ژ/ 20 ـ 1974/6/1 .
12ـ کۆمەڵە چیرۆکی ـ لەگەرووی مەرگەوە ـ1973,
13ـ کۆمەڵە چیرۆکی ـ چەکەرە ـ 1973.
14ـ گۆڤاری ـ بەیان ـ ژ/ 6ـ س/1972
15ـ کومەڵە چیرۆکی ـ سمکۆڵی ئەهریمەن ـ 1973
16ـ کۆمەڵە چیرۆکی ـ گڕی کەفە وشکەکانتان دائەمرکێنمەوە ـ 1973
17ـ کۆمەڵە چیرۆکی ـ تروسکاییەك لەشەوەزەنگدا ـ 1972
18ـ کۆمەڵە چیرۆکی ـ سمکۆڵی ئەهریمەن.
19ـ کۆمەڵە چیرۆکی ـ چەکەرە ـ
20ـ گۆڤاری ـ نووسەری کورد ـ ژ/ 4ـ ت2 /1971
21ـ گۆڤاری ـ نووسەری کورد ـ ژ/10ـ س/1973
22ـ گۆڤاری ـ نووسەری کورد ـ ژ/6ـ س/1972
23ـ کۆمەڵە چیرۆکی ـ هەڵبژاردە ـ پاشکۆی گۆڤاری رۆژی کوردستان ـ 1976
24ـ رۆژنامەی ـ هاوکاری ـ ژـ س/1976
25ـ گۆڤاری ـ رۆشنبیری نوێ ـ ژ/13 ـ س/1974
26ـ کۆمەڵە چیرۆکی ـ هەڵبژاردە ـ
27ـ کۆمەڵە چیرۆکی ـ سمکۆڵی ئەهریمەن .
28ـ گۆڤاری ـ بەیان ـ ژ/ 39 ـ 1977
29ـ گۆڤاری ـ بەیان ـ ژ/ 12ـ 1974
30ـ کۆمەڵە چیرۆکی ـ لەگەرووی مەرگەوە ـ 1973
31ـ گۆڤاری ـ رۆشنبیری نوێ ـ ژ/ 22ـ 26 / 6 / 1974
32ـ کۆمەڵە چیرۆکی ـ سمکۆڵی ئەهریمەن ـ1973
33ـ رۆژنامەی ـ هاوکاری ـ ژ/ 5 ـ شوبات/ 1970
34ـ گۆڤاری ـ بەیان ـ ژ/ 5 ـ ك2/ 1971
35ـ گۆڤاری ـ رۆشنبیری نوێ ـ ژ/ 2 ـ 1973/12/1.
36ـ گۆڤاری ـ رۆشنبیری نوێ ـ ژ/43, 44ـ 21/ 9/ 1975
37ـ گۆڤاری ـ رۆشنبیری نوێ ـ ژ/ 3ـ 11/ 12/ 1973
38ـ گۆڤاری ـ نووسەری کورد ـ ژ/ 8 ـ مایس/ 1973

39ـ رۆژنامەی ـ هاوكاری ـ ژ/ 348 ـ 29/ 12/ 1976

40ـ گۆڤاری ـ بەیان ـ ژ/ 9ـ1973

41ـ گۆڤاری ـ بەیان ـ ژ/ 15ـ 1975

42ـ گۆڤاری ـ بەیان ـ ژ/ 34ـ 1976

43ـ گۆڤاری ـ رۆشنبیری نویێ ـ ژ/55,56 ـ ك1/ 1976

44ـ گۆڤاری ـ رۆشنبیری نویێ ـ ژ/ 39 ـ 21/ 3/ 1975

45ـ گۆڤاری ـ نووسەری كورد ـ ژ/8 ـ س/1973

46ـ رۆژنامەی ـ هاوكاری ـ ژ/361 ـ 30/ 3/ 1977

47ـ كۆمەڵە چیرۆكی ـ تروسكاییەك لە شەوەزەنگدا ـ

48ـ كۆمەڵە چیرۆكی ـ لەگەرووی مەرگەوە ـ

49ـ گۆڤاری ـ نووسەری كورد ـ ژ/7 ـ س/1973

50ـ گۆڤاری ـ رۆشنبیری نویێ ـ ژ/ 52 ـ ئاب/1976

51ـ گۆڤاری ـنوسەری كورد ـ ژ/ 5 ـ 1972

52ـ گۆڤاری ـ رۆشنبیری نویێ ـ ژ/ 46 ـ شوبات 1976

53ـ گۆڤاری ـ رۆشنبیری نویێ ـ ژ/ 54 ـ ت1/ 1976

54ـ گۆڤاری ـ رۆشنبیری نویێ ـ ژ/ 58, 59 ـ 1977

55ـ گۆڤاری ـ بەیان ـ ژ/ 8 ـ 1973

56ـ گۆڤاری ـ بەیان ـ ژ/ 9 ـ 1973

57ـ گۆڤاری ـ بەیان ـ ژ/ 34 ـ 1976

58ـ كۆمەڵە چیرۆكی ـ هەڵبژاردە ـ

59ـ نووسەری كورد ـ ژ/ 5 ـ 1972

60ـ كۆمەڵە چیرۆكی ـ مامەیارە ـ 1973

گۆڤاری رۆشنبیری نویێـ ژ/62ـ 1977

چیرۆكی(نێچیر)ی محمد موكریو هەڵسەنگاندنێك

چیرۆكەكە

چرایێ كز, نیوە تاریكی, بێدەنگی, سەرما, دووكەڵی جگەرە, چەند شووشەیەكی بەتاڵ, هەندێ كتێبی پەرتوبلاو, رۆژژمێرێكی كۆن هی چەن ساڵێك لەمەوبەر, یەك دوو لاپەڕەی شیعری گریاو, دوو سێ وێنەی ئافرەتی رووت, دەستەیەك كاغەزی قومار لەژوورێكی بچووكا, وەكو من

چۆن شەونخونیو خەمو بیرچوونەوەو بێپارەییم گرتۆتە خۆم, ئەویش ئاوەها دایك ئاسایی دەستی بەسەرا گرتوون..

((ـ ئاە..ئەم شەویش مەست نەبووم, نەمتوانی خۆم بەجێبێڵمو باز بەسەر سێبەری خۆمدا بدەم. نازانم من زویربووم لەعارەق یا مەستیم پێڕەوا نابینێ. ئەوە فلتەری نیوە جگەرەکانیش بوون بەخەڵووز. بەنگ نەبوومو تەسکینی دڵم نەشکا!..)).

((ـ ئاە..ئەم شەویش وەکو دوێنێو پێرێو پێرار نەمتوانی کارێ بکەم کەشەوگارەکانم لەیەك نەچن..رەنگە کرمی قەوزەی بێجووڵەیی کرمۆڵم کاتو پوك بمو بگەنێم..تف لەو ئاوێنە بێشەرمەی بەرامبەرم لەکاتێکی ئاوهاشدا هەر دڵسۆزە بەرامبەر بەکارەکەی وەکو خۆم رەنگم ئەداتەوە..چی بکەم؟.

ئەی هاوار خەڵکینە..کێ دەڵێ دەنگم دەگاتە کەس؟. نا..هەموو دنیا (کەڕن)..نەخێر..من لاڵم لاڵ..ترحێو..)).

ئەشێ جیاوازی ئەم شەوو شەوانی رابوردووم ئەم وڕێنانەبێت..(پیاح) بۆ هەموو تەمەنم وڕێنەکردن نەبووە؟..هەیهوو..هەیهوو من چیم دەوێو چی رێم پێدەگرێ..بنوو بنوو..بێدەنگ بە, هێشتا هەر باشە..ئەوە نییە سەربڕاوێو ماویشی, ئەخۆێو ئەخۆیتەوە. ئەوە نییە جگەرەش ئەکێشی..ئەوە نییە بۆشاییەکیشت لەم جیهانە گەورەیەدا پڕکردۆتەوە..بنوو..بێدەنگ بە ((سەیرە..سەربڕاومو ماوم!. ئەی ئەوە نییە لەئاوێنەکەدا سەرم بەلەشمەوەیە؟. نا..ئا..زانیم..ئاوێنەکە فێڵم لێدەکاتو ئەمە چەنێکە دەسخەڕۆی کردوومو راستیی خۆمم لێدەشارێتەوە..خۆم ئامادە نیم بەرەنکاری خۆم بمو لەخۆم بگەم..بۆ نا..ئەوە نییە ئارەقی خەستیش مەستم ناکات, تلیاکیش بەنگم ناکات, رەنگە دەمم, سەرم بۆ شوێنێکی دی ئەم ئارەقو تلیاکە بگوازێتەوە..بەهەر جۆرێبێ. ئەی ئاوێنەی فێڵباز بیگرە پاداشتی فێڵبازیت بگرە..

هاڕەی دەنگی شکاندنی ئاوێنەکە ئەوەندە گەورەبوو, وامزانی هەموو دنیام هەراسانی کرد, هێمنیو حەوانەوەیانم وورووژاند..هەموو سەروچاوم شکایە سەریەك, وەکو بووکەشووشەیەك رقو بیانووی منالێکی برسیی ورکگرتووی شیر شکانبێتی وێنەکەم لەئاوێنەکەدا ئاوها بەسەریەکا هەرەسی هێنایە سەر زەوییە ماتەکەی بەرپێم..وردە ئاوێنە شکاوەکان چەن دەموچاوێکی نالبارو گرژو بەیەکاچووی دەنوان, هەریەکەیان لەقەدو دۆخێکی تایبەتیدا بەپێی سنووری جووڵەی دەبزوا..ئەم سەرو ئەوسەری دەکرد, هەموو وێنەکانم توورەو گرژبوون, ئەو وردە شووشانەی چەقیبووە دەستمەوە کاتێ کەمستەکۆڵەیەکی توندم کێشابووە قەد ئاوێنەکەوە ئازاری نەدەدام..تك تك خوێنە ئاڵەکەی دەسم ئەتکایە سەر وردە شووشەکانی ئاوێنەکەو رووخسارەکانمی لەناویاندا دەسڕییەوە لەژێر چەند تکە خوێنێکی مەییودا دەمیپۆشی..لەگەڵ ونبوونی هەر وێنەیەکم تەزویەکی سارد بەلەشما ئەهاتو لێڵی بەرچاوی دەگرتم, بێدەنگیو

حەپەسان لەگەڵ هەوای ژوورەکەمدا تێکەڵ بەخوێنی لەشم دەبوو, بەشێك لەوزەو جووڵەی جەستەم سست و بیهێز دەبوو..((رەنگە پەیوەندییەکی نادیاری هەبێ لەنێوان ئەندامەکانی لەشم و وێنەکانی ناو وردە ئاوێنە شکاوەکان..لەگەڵ سڕینەوەو لەناوچوونی هەر یەکەیان (مەستییەك ..تا رادەی ئیفلیجی) هەڵدەکشایە بەشێك لەئەندامە سەرەکییەکانی جەستەم و لەگۆی دەبرد..ئەشێ دەنگدانەوەی پێکەنین تووڕەییش ئەندامێکی نادیاری زیندووی لەش بێ, لەناوچوونیشی هەنگاوبێ بۆ مەرگ..واتە مەرگ لەگەڵ هەموو ساتەکانی تەمەندا هاوهەنگاون .. دەستم لەچەند شوێنێکەوە بڕابوو, دڵنیابووم وردە ئاوێنە شکاویش لەماسولکەکانمدا هات و چۆ دەکات ..هەستم بەئێش نەدەکرد, ئەگەرچی لاوازیو, کەم خوێنی لەشم هێزمی لەسنووری کەم دەسەڵاتیدا جەڕانبوو هەوڵی ئەوەم نەدەدا بەری خوێنەکەی دەستم راگرم, بەپەلەبووم و حەزم دەکرد بەخوڕترو تیژتر داچۆڕێ, ئەو پەرداخەم لیپڕکرد کەچەن سەعاتێ لەمەوبەر عارەقە خەستەکەی بۆم دەپێوا .. لەبالەب بوو لەخوێنم, بەرزم کردەوە لەسەلامەتی خۆم و ئەوانەی وەکو خۆمن(سەربڕاون و زیندون) لەهەر کوێیەکدا هەن, بینم پێوە نا, چۆڕم لێبڕی.

کێ ئەڵێ لێوەکانم سووربووە, چ ئاوێنەیەك لەم شەوەدا ئەمەم بۆ دیاریدەکات..سوتووە جگەرەکانم نایە نێو برینەکانی دەستمەوە نەکزایەوە, خوێنەکەی نەوەستا, لەژێر پێمدا گۆمی بەست..دوا تکی خوێن لەشمی بەجێهێشت..چ ئاوێنەیەك هەیە لەم شەوەدا رەنگی ئەم جەستە بێخوێنەم بۆ دەرخات؟ پەلاماری پارچەیەکی ئاوێنە شکاوەکەم دا, بەبێ سێ و دوو بەملی خۆممدا هێناو سەرم لەملم جیاکردەوە وەکو تۆپ هەندێ شەق شەقێنم پێکردو کردمە سەری یەکەم نێچیری کوژراوی دەستم و لکانمە دیواری ژوور دەرگای ژوورەکەمەوە.

حوزەیرانی 1977

هەڵسەنگاندنی چیرۆکەکە

با پێشەکی بەکورتی و خەستی, باسێکی شێوازەکانی بەرهەمی محمد موکریتان لەکۆڕی هونەری چیرۆکنووسیندا بۆ بکەم. محمد موکری تاحاڵی حازر بەرهەمی کەمە. ئەوەی من خوێندبمنەوەو پێیان بزانم, چوار پێنجێکە بەبڵاوکردنەوەو چوار پێنجێکیش بەدەسنووس. بەڵام ئەو چوار پێنجە وەها هەن, کەڕەخنگر بتوانێ لەنێوانیانەوە, شێوازو رێبازی تایبەتییان بۆ محمد موکری لێوە دەسنیشان بکا, کەمن بەشبەحاڵی خۆم لەم چەند بەندەدا روونی دەکەمەوە:

یەکەم: محمد موکری چیرۆکنووسی هەڵوێستە. واتە لەنووسینی هەر چیرۆکێکدا, هەڵوێستێکی دیاریکراو سەبارەت بەمەسەلەیەك یا باسێك یا لایەنێکی ژیان دەردەبڕێ. دیارە هەڵوێستەکە بەپێی بۆچوون و جۆری تێگەیشتن و ئایدۆلۆژیای تایبەتیی خۆیەتی.

دووەم: کەسانی چیرۆکەکانی محمد موکری، بەزۆری لەحاڵەتی تەنگەتاویدان‌و چەڵمەیەك لەناخدا گێژیان دەداو، ئارام‌و ئۆقرەیان لەبەر دەبڕێ. تەنگەتاوی‌و چەڵمەکەش، ئەنجامی خۆخواردنەوەو ئەندێشەیەکی گشتییە سەبارەت بەژیان، نەك خەم‌و پەژارەیەکی شەخسیی رۆژانە.

سێیەم: هەڵوێست لەپۆپەی ئەو تەنگەتاوی‌و چەڵمەیەدا، بەلای بەرگەگرتن‌و بەربەرەکانی‌و مرادخوازیدا لادەدا، زیاتر لەوەی روو لەورەبەردان‌و دەستەوستانی‌و کەمتەرخەمی بکا. راستە جۆرە وەڕسی‌و بەرچاوتاریکی‌و هەستکردن بەتەنیایی‌و نامۆییەك، لەلای کەسانی چیرۆکەکانی هەست پێدەکرێ، بەڵام زیاتر تووڕەبوون‌و ناڕزاییان تێکەڵەو، لەنێوانیانەوە هەڵوێستەکە دیاری‌دەکاو پێدەگا.

چوارەم: شێوەی هونەری لەلای محمد موکری کەزیاتر مۆنۆلۆگە، پڕبەپڕی ئەم جۆرە ناورۆکەیەو شانبەشانی یەکتر دەڕۆن. جگە لەوەی کەوەرگرتنی وێنەیەکی بچووك‌و چوونەخوارە بەبنجوبێخیداو، نواندنەوەی زۆر بەوردی لەنزیکەوەو بەدیوی ناوەوەیدا، یەکێکە لەخاسیەتەکانی کەشارەزایی دەگەیەنێ لەکۆڕی ئەم هونەرەدا.

بەڕای من ئەمانە، شێوازە سەرەکییەکانی هونەری چیرۆکنووسینن، لەلای محمد موکری. جا بائێستا باسێکی چیرۆکی(نێچیر)یتان بۆ بکەم، کەبەنموونەیەکی چاکی تێدەگەم بۆ سەلماندنی ئەوەی وتم.

لە(نێچیر)دا قارەمان مرۆڤێکە تاك‌و تەنیاو، لەناو چواردیواری ژوورێکدا. هەر لەپەرەگرافی‌یەکەمدا، زوو تێدەگەین کەمرۆڤەکە بەدیوی دەرەوەیدا، کڵۆڵ‌و کەساسەو بێبەشە لەخۆشی‌و بەختیاری ژیان. بەڵام چیرۆکنووس لەو پەرەگرافە پێنج شەش دێڕییە بەولاوە، لەسەر ئەم دیوە ناڕوا، چونکە لەوە زیاتری بۆ بەپێویست نازانێ. ئەو بەوە رادەگەیەنێ کەمرۆڤەکە، هەر هیچ نەبێ بەجۆری ژیانی، لەبەرەی هەژاران‌و زەحمەتکێشانە، نەك بەرەی بورژاوا چەوسێنەرەکان. بەدوایدا ئیتر دیوی دەرەوەی واز لێدێنێ‌و، بۆ ناوەوەی شۆڕدەبێتەوە. ناوەوەی پڕ لەئەشکەنجەیەو، چەڵمەیەکی گەورەی تێدا گیردەخوا. بەحسابی پەرەگرافی یەکەم بێ، دەبێ ئەشکەنجەو چەڵمەکە ئەنجامی هەژاری‌و کەساسییەکەبێ‌و، بەدیوی ناوەوەشدا هەر ئەمە بەگیری‌هێنابێ‌و، چیرۆکنووس بیەوێ لێی‌بدوێ. بەڵام نا.. چیرۆکنووس ئەم لایەنەش وازلێدێنێ بۆخوێنەر، کەوەك مەسەلەیەکی ئاسایی بۆی بچێ‌و، هەقی خۆی بداتێ. بۆیە لەمەش خۆی لادەداو دەچێتە سەر دەرخستنی جۆرە ئەشکەنجەو چەڵمەیەکی‌تری..ئەشکەنجەو چەڵمەیەکی ئەوتۆ، کەتایبەتی‌بێ بۆ ئەو مرۆڤە خۆی‌و لەحەشاریدا لەمەڵاسدابێ‌و، لەلای خوێنەر روون‌و نەزانراوبێ.

ئەشکەنجەو چەڵمەکە چییە؟!. دیارە لەڕووی هونەرییەوە باری ئاسایی ئەوەیە مرۆڤەکە، وەك مرۆڤێکی تاکوتەنیای ناو چوار دیواری ژوورێك، نەیکاتە خوتبەدان بەدەنگی بەرز بۆ دیوارەکان، بەڵکو دەبێ گینگڵ بخوات‌و پێوەی بتلێتەوەو، وەك گێژەڵووکەیەك لەناخیدا

بخولێتەوەو هەر بەزمانی ناخیش لەگەڵ خۆیداو بۆ خۆی لێیبدوێ, زیرەکیو شارەزایی محمد موکری لەڕووی هونەرییەوە لەم چیرۆکەدا لێرەدایە. مرۆڤەکە نایکاتە خوتبەدان بەدەنگی بەرز. بەڵکو بەزمانی ناخ لەگەل خۆیداو بۆ خۆی دەدوێ. مرۆڤیش کەبەزمانی ناخ سەبارەت بەئەشکەنجەیەکی لەگەڵ خۆیداوبۆ خۆی دوا, راستەوخۆو بەڕستەودەستەواژەی ئاسایی نادوێ, چونکە کرۆکی ئەندێشەکە.. هۆیەکانیو جەمسەرو لقوپۆپەکانیو مێژووی دروستبوونو خەستبوونەوەی ئەنجامە جۆراوجۆرەکانی, هێندە بەرینو قووڵو جەنجاڵن, کەئەگەرچی وەك تابلۆیەك ئانوسات دێنە بەرچاوی خەیاڵی, بەڵام دەربڕین با بۆ خۆشیبێ, لەئاستیاندا دەستەوستانە. هەر لەبەر ئەوەیە کەچیرۆکنووسی زیرەكو شارەزا لەکارە هونەرییەکەیدا, هەروەها دەکاو ئیتر تێگەیشتنی درێژەی جۆری ئەشکەنجەکە بەوردیو قووڵی, واز لێدێنێ بۆ خوێنەر خۆی, وەك مرۆڤێکیتری خاوەن ئەشکەنجەو چەڵەمەی تایبەتیی خۆی لەژیانداو, دەیخاتە بەرحاڵەتی بەراورد کردنەوە لەنێوان ناخی خۆیو ناخی مرۆڤی ناو چیرۆکەکەدا, کەلەئەنجامیدا بەچاك یا بەخراپ حوکمی خۆی بەسەر خۆیو ئەویشدا دەداو, بەوە چیرۆك ئەرکی سەرەکیی خۆی بەجێدێنێ.

مرۆڤە کەساسو تەنیاکەی ناو چواردیواری ژوورەکە سەری کردۆتە مەی خواردنەوە, نەك بۆ خۆشیو کەیفوسەفا, بەڵکو لەئەنجامی ئەشکەنجەو چەڵەمەکەیدایەو بۆ خۆلێدزینەوەیە. کەچی ئەویش هەر دادی نادا..(ئاە..ئەمشەویش مەست بووم. نەمتوانی خۆم بەجێبێڵمو بازد بەسەر سێبەری خۆمدا بدەم..), (ئاە..ئەمشەویش وەکو دوێنێو پێرێو پێرار نەمتوانی کارێ بکەم کە شەوگارەکانم لەیەك نەچن..). مرۆڤەکە دەرینا‌خا دەردی چییە. ئیشارەت دەدا کەهەست بەنامۆییدەکا..شەوگارەکانی چۆنیەکن..دەیەوێ گۆڕانێکیان بەسەردا بێتو نایەت, بۆچی؟!. خۆی بۆ خۆیو لەقووڵایی ناخیدا پێدەزانێ. بەڵام لەبەرئەوەی بۆ خۆی دەدوێ نەك بۆ منوتۆ, پێویستی بەوتنی نییە. تەنیا گینگل دەداو پێوەی دەتلێتەوە. چاوی بەژوورەکەدا دەگەڕێ. ئاوێنکەو خۆی تێدا دەبینێ. لە خۆی وردەبێتەوە. لەیەك ساتدا بەچاوی ناخو, بەچاوی کاسەی سەری خۆی, بەدیوی دەرەوەدا دەبینێ. جیاوازییەکە گەورەو ستەمە. بەچاوی ناخ بێسەرەو بەچاوی کاسەی سەر, لەئاوێنەکەدا سەردارە. ئەمە بۆی دەبێتە مایەی بەیەکدادانێکی ئانەساتیی توندوتیژ. (سەیرە!..سەربڕاومو ماوم.. ئەی ئەوە نییە لەئاوێنەکەدا سەرم بەلەشمەوەیە؟!). گومان لەئاوێنکە دەکاو پتر باوەڕی بەچاوی ناخە..(تف لەو ئاوێنە بێشەرمەی بەرامبەرم. لەکاتێکی ئاوهاشدا هەر دڵسۆزە بەکارەکەی خۆیو وەکو خۆم ڕەنگم ئەداتەوە..چی بکەم؟!.) بەیەکادان دەگاتە پۆپە(ئاوێنەکە فێڵی لێکردوومو ئەمە چەنێکە دەسخەڕۆیکردوومو راستیی خۆمم لێدەشارێتەوە..). ناخ پەلاماردەداو شاڵاودێنێ..(ئەی ئاوێنەی فێڵباز ..بیگرە پاداشتی فێڵباز..بیگرە..). ئاوێنە ووردو خاش دەکا.

لەوەبەر وتم کەحاڵەتی تەنگەتاوی لەلای کەسانی محمەد موکری، ئەنجامی خۆخواردنەوەو ئەندێشەیەکی گشتییە، سەبارەت بەژیان نەك بەخەمو پەرژارەیەکی شەخسیی رۆژانە. ئەوە لەقارەمانی ئەم چیرۆکەدا بەئاشکرا دیارە. ئەندێشەی مرۆڤەکە لەوەوە نییە، کەخەفەتێك یا گیروگرفتێکی رۆژانە یەخەی گرتبێ‌و مێشکی خەریك کردبێ، وەك ئەوەی بابڵێین لەدڵداریدا دڵی شکابێ، یا تووشی نەخۆشییەکی کوشندەبووبێ یاهەرشتێك لەم بابەتە. نەخێر..(ئاە..ئەمشەویش وەکو دوێنێ‌و پێرێ‌و پێرار نەمتوانی کارێ بکەم، کەشەوگارەکانم لەیەك نەچن..). (ئەی هاوار خەڵکینە..کێ دەڵێ دەنگم دەگاتە کەس..).. (هەیهوو..من چیم دەوێ‌و چی رێگەم پێدەگرێ. بنوە..بنوە.. بێدەنگ بە). هێشتا هەرباشە. ئەوە نییە سەربڕاوی‌و ماویشی). ئەگەر ئەمە وانەبێ، دیارە ئەو پرسیارەش دەکرێ، کەئایا دەبێ ئەندێشە گەورەو گشتییەکەی ئەو مرۆڤە چی‌بێ؟!. لێرەدا باجارێ ئیشارەتێك بەڕایەکی بایەخداری چیرۆکنووسی بەناوبانگی عەرەب دکتۆر یوسف ادریس بدەم، کەلەوەرامی پرسیارێکی رۆژنامەی(الجمهوریە)ی بەغدادیدا، لەنێوان گفوگۆیەکەوە کەلەگەڵیدا سەبارەت بەتەنگەتاوی‌و چەڵەمەو ئەندێشەی مرۆڤی عەرەب لەم سەردەمەدا کرابوودەڵێ: (من باوەڕم وایە کەئێستا گەلی عەرەب، بەپلەیەکی ئاڵوگۆڕی سەختدا تێدەپەڕێ. بۆیە من بەشبەحاڵی خۆم، لەڕۆژانێکی خۆئامادەکردندا دەژیم بۆ گۆڕانێك، یا رۆژانێکی خۆئامادەکردن بۆ هەنگاونانێکی هونەریی‌تر، لەبەر هەستکردن بەچاوەڕوانی‌و بێئارامی‌و هیواداری‌و مژدەبەری‌و بەزەییپێداهاتەوە. واتە هەستونەستم ئاڵۆزو جەنجاڵە. ئەم تەنگەتاوی‌و چەڵەمەیە هاوتای ئاڵوگۆڕەکەیەو لەهەمان کاتدا، سامناك‌و کاولکاریشە). ئینجا لەکۆتایی درێژەی ئەو رایەیدا دەڵێ:

(ئێستا رۆشنبیرانی عەرەب بەگشتی، گیرۆدەی چەڵەمەیەکی هێجگار توندوتیژن.). دکتۆر یوسف ادریس وا دەڵێ‌و منیش بەپێی تێگەیشتنی خۆم‌و، هەر لەسەر رۆشنایی قسەکەی ئەو دەڵێم: (گەلی کوردیش لەعیراقی ئێمەدا، ئێستا بەپلەیەکی ئاڵوگۆڕی سەختدا تێدەپەڕێ‌و، ئەوە مرۆڤی کوردو بەتایبەتی رۆشنبیرانی، دەخاتە بەرحاڵەتی چەڵەمەو تەنگەتاوییەوە، کەمحمد موکری لەم چیرۆکەیدا تەقەلای داوە، بەپێی‌بۆچوون‌و تێگەیشتنی خۆی بینوێنێ‌و، شتێکی لێڕوون بکاتەوەو هەڵوێستێکی لەبارەوە دەربڕێ.

گۆڤاری رۆژی کوردستان ـ ژ/49 ـ 1978

<u>شاکارێکی ئەدەبی</u>

كاتێ نەهەنگەكان كۆچ دەكەن

گۆڤاری(الاقلام) لەژمارە(9)ی مانگی حوزەیرانی ئەمساڵیدا, ئەم رۆمانەی پێشكەش بەخوێنەرانی كرد, كەمن بەشبەحاڵی خۆم هەر هێندەی لەخوێندنەوەی بوومەوە, ئەوەندە سەرسامیكردم كەخێرا دەستی لێبدەمە قەڵەمو, تەقەلابدەم بەم نووسینە بەخوێنەرانی (هاوكاری)ی ئازیزی ئاشكرابكەمو, وەك شاكارێكی ئەدەبی پێیانی بناسێنم.

نووسەرەكەی(یوری رایتخیو) خۆی لەبارەیەوە دەڵێ: (من بەشبەحاڵی خۆم بەلامەوە زەحمەتە ئەوە دیاری بكەم, كەئاخۆ ئەم كارە ئەدەبییەم لەچ بابەتێكە. كەبۆ یەكەمجار بڵاوم كردەوە, ناویم بەئەفسانەیەكی نوێبرد. بەڵام ئێستا وای بۆدەچم, كەئەم بۆچوونە زۆر كۆك نییە). ئینجا دەڵێ: (بەڵام شتی سەرەكی لێرەدا ئەوەیە,كەئەو هەقایەتو ئەفسانانەی بوونەتە بنچینەی ـ كاتێ نەهەنگەكان كۆچدەكەن ـ لەمنداڵیدا وەختێ دەچووم بۆ قوتابخانەو, وەختێ وام لێهات بخوێنمەوەو بنووسم, گوێم لێیان بووە). وەكیتر وەرگێڕەكەشی مامۆستا (عادل العامل) لەبارەی نووسەرەكەیەوە دەڵێ: (یوری رایتخیو نووسەرێكی جۆكیاییەو لەدێی ـ ئۆویلین ـ ی سەر كەناری جۆكۆتیسك لەدایك بووە, كەدەكەوێتە پەڕی ئەوپەڕی باكووری رۆژهەڵاتی یەكێتیی شوورەوییەوە).

ئینجا با بێمە سەر رۆمانە شاكارەكە خۆی. (ناو) كیژێكەو لەدوو توێی سروشتێكی سەختەوە, یا لەمنداڵدانیدا سەرهەڵدەدا..(ناو وای هەست بەخۆیدەكرد, كەئەو لەگەڵ رەشەباو سەوزەگیادا, لەگەل زیخو چەوی شێداردا, لەگەل پەڵە هەورە بڵندەكانو, ئاسمانی شینی بێبندا یەكن). بەهەموویان یەك شتو یەك بوونن. (ریۆ)ش نەهەنگێكی ناو دەریایە. ریۆی گیانلەبەری ناودەریا, عاشقی (ناو)ی گیانلەبەری سەر وشكانی دەبێ. ئەم عەشقە كەئیتر بەدرێژایی رۆمانەكە ناوی بە(عەشقە مەزنەكە) دەبرێ, ریۆ لەنەهەنگێكەوە دەكا بەپیاوێكو دەبێتە مێردی(ناو). واتە دەریاو وشكانی یەكدگیردەبن..دەریاو وشكانی كاروانی وەچەكانی(ناو)و (ریۆ)دەخەنەڕێ. ئەمە تەنیا سەرەتای رۆمانە ئەفسانە نوێیەكەیەو, ئیتر بەدوایدا بەچەشنی(سەد ساڵ دوورەپەرێزی) یەكەی گابرێل گارسیا ماركیز, نەوە دێو نەوە دەڕواو, كاروان رێگای خۆی گرتۆتەبەر. لە(سەد ساڵ دوورەپەرێزی)دا, كوڕو كچو كوڕەزاو كچەزاو بەدوایاندا زازاكان, دێنە سەر شانۆی ژیانو دەوریان كۆتاییدێو دەڕۆن, بەڵام(ئۆرسۆلا)ی دایك هەر دەمێنێ. لە(كاتێ نەهەنگەكان كۆچ دەكەن)یشدا, زازایەكی گەلێ زیاتر دێنە سەر شانۆو جێیدێڵنو دەڕۆنو, بەڵام(ناو) هەر دەمێنێو دەژی. لەولا (ئۆرسۆلا) لەئەنجامدا شانۆ جێدێڵێو دەمرێ. لەملاش هەروەهاو تەنیا جیاوازییەكە لەوەدایە, كەلەول اتەمەن ئاساییەو لەملا نائاسایی. لەولا سەدساڵو كەمێ پترەو, لەملا درێژدەبێتەوە بۆ سەدان ساڵ, كەئەمە شێوەیەكی ئەفسانەیی زیاتری دەداتێ. بۆچی(ناو) ئەم سەدان ساڵە دەژیو مردنی بۆ نییە؟!. چونكە (ناو) لێرەدا رەمزە پتر لەوەی واقیع بێ. واتە (ناو)

عەشقە مەزنە نەمرەکەیە. بەڵام بابێمەوە سەر(کاتێ نەهەنگەکان کۆچ دەکەن), کە وا دەگەیەنێ ئیتر بڕاییبڕ نایەنەوە بەو کەنار دەریایەدا..ئەو کەنار دەریایەی کەبەدرێژایی ئەو سەدان ساڵە, بەردەوام دەهاتن بۆ دیدەنیی خوشكو براکانیان لەسەر وشکانی. لێرەدا دەبێ نیشانە بەوە بدەم, کەنەك تەنیا(ریۆ)ی باپیرە هەرەگەورەی خەڵکەکەی ئەو کەنار دەریایە, پێش ئەوەی ببێتە مرۆڤ نەهەنگێك بووە وەك خۆیان, بەڵکو (ناو)ی داپیرە هەرەگەورەشیان یەکەم سکی کەکردی, چەند بێچووە نەهەنگێك بوونو, بەشیری مەمکی خۆی گەورەیکردنو, ئینجا سکی دواتری مرۆڤ بوون. بەڵام نەهەنگەکان کۆچ دەکەنو, ئیتر نایەنەوە بەو کەنار دەریایەدا..بۆچی؟!. چونکە دوای سەدان ساڵەکە, وردەوردە باوەڕ بەعەشقە مەزنەکە لەق دەبێ. (گیڤۆ)ناوێك یەکەم کەس دەبێ بیری بۆ ئەوە دەچێ, کەئایا بۆچی ئەو خەڵقە هەموو دەمرنو (ناو) نامرێ؟!. یا ئایا ئەگەر ئەو(گیڤۆ) بیەوێ بیمرێنێ هەر نامرێ؟!. تاجارێکیان لەگفتوگۆیەکدا لەم بارەیەوە لەگەڵیدا پێی‌دەڵێ:

ـ باشە ئەی ئەگەر من ویستم بتکوژم..ئایا برینەکانی لەشت ناتمرێنن؟!.

ناو دوو دڵۆپ فرمێسك لەچاوی دەردەپەڕنو, لەوەرامیدا دەڵێ:

ـ زمانت چۆن لەتوانایدابوو ئەم وشانە دەربڕێ؟!. گومانی تێدا نییە تۆ نەخۆشیت. مرۆڤ چۆن دەتوانێ دەست لەمرۆڤێکی‌تر بوەشێنێ؟!. ئەو کەسە ئیتر لەوە دەکەوێ کەمرۆڤ بێ.

گیڤۆ لەم نەخۆشییە رزگاری دەبێو, عەشقە مەزنەکە باڵی‌بەسەردا دەکێشێتەوە. بەڵام نەخۆشییەکە لە(ئەرما کیرکین)ی کوڕەزایدا سەرهەڵدەداتەوە. ئەرماکیرکین هەرلەهەرزەکاریەوە دەکەوێتە سەرکێشیکردنو, لەخۆی بایی‌دەبێ. گاڵتەی بە(ناو)و هەقایەتەکانی سەبارەت بە(ریۆ)ی باپیرە هەرەگەورەیان دێ, کەبەردەوام بۆ منداڵانی نەوەلەدوای نەوەی گێڕاوەتەوە. ئینجا کردەوەکانی وردەوردە بەرەودڵڕەقیو سەرسەختیەکی وەهای دەبەن, کەلەگەڵ عەشقە مەزنەکەدا دەیخەنە حاڵەتی دووبەرەکییەوە. کاتێ دەچن بۆ راو بەتەنیا دەچێو, بەلەخۆباییبوونەوە لەگۆرانییەکیدا دەڵێ:

من لەهەموو شتێکی‌تری سەرزەمین بڵندترم

کەسیك نییە بتوانێ بەسەرمدا زاڵ ببێ

دەتوانم بگەمە قووڵایی دەریاو

لوتکەی هەموو چیاکان

بۆ ئەوەی چیم دەوێ دەستگیری بخەم

بەهەرحاڵ ئەنجام بەوە دەشکێتەوە, کە(ئەرما کیرکین) بیری بۆ راوکردنی نەهەنگ بچێ, لەبریی خۆماندووکردن بەڕاوی ئاژەڵێکی بچووکەوە. بۆچی نەهەنگێك نەبێ کەبریتییە لەسەد ئاژەڵ؟!. ئینجا دەکەوێتە هاندانی خەڵکەکە. هەقایەتەکەی(ناو)یان لەمێشکدا پووچ دەکاتەوە. دەستەیەك لەبرادەرەکانی خۆی ئامادەدەکاو, بڕیاری راوکردنی نەهەنگ دەدەن.

(ناو) لەلای خۆیەوە, وەختێ ئەرما کیرکین دەستیکردە سەرکێشیو دڵڕەقیو سەرپێچیکردن, بۆ یەکەمجار ناساغیو لەشبەباریی بەخۆیەوە دەبینێو, لەساتی بڕیارەکەوە لەجێگادا دەکەوێ. ئەرماکیرکین بەڕێکەوت بەلایدا رادەبوورێ. لێیدەپرسێ:

ـ ئەوە نەخۆشیت؟!.

بەدەم ئازارەوە وەرامیدەداتەوە:

ـ هەست دەکەم زۆر نەخۆشم. هەندێ جار چاك دەبم. بەڵام هەندێ جاریتر واهەست دەکەم, کەیەکێك جەستەم بەچەقۆ ونجڕونجڕدەکا.

ئەرما کیرکینو برادەرەکانی, دەچن نەهەنگێك راودەکەنو رایدەکێشنە کەنار دەریا. وازیلێدێنن کەرۆژی دوایی بێن لەتوپەتی بکەن. لەگەڕانەوەدا بۆ ماڵەوە بەلای (ناو)دا رادەبوورێتەوە. ناو لەسەر جێگاکەیەوە بەڕقەوە سەرنجێکی دەداتێو دەڵێ:

ـ ئەمڕۆ وا براکەتت کوشت تەنیا لەبەرئەوەی لەتۆ ناچێ, بەڵام سبەینێ..

قسەکەی تەواو ناکا. بەلادادێو دەمرێ. بۆ بەیانی ئەرما کیرکینو برادەرەکانی, کاتێ دەچن نەهەنگەکە لەتوپەت بکەن, سەیردەکەن نەهەنگ نەماوە. بەڵام کەزیاتر نزیك دەبنەوە, دەبینن لەجێگەیدا (لاشەی پیاوێك کەوتوەو, شەپۆل قژە رەشەکەی لەئاوەکەدا دەشەکێنێتەوە). لەولاشەوە دەریا کشوماتە..نەهەنگەکان کۆچیان کردوە.

رۆمانەکە چلوپێنج لاپەڕەی گۆڤارەکەی گرتۆتەوە, کەمن باوەڕم وایە هیچ خوێنەرێك تا یەکژەمی تەواوی نەکا, دەستی لێبەرنادا. نەك تەنیا لەبەر شێوە ئەفسانەییەکەی, کەتاموچێژێکی تایبەتیی هەیە, بەڵکو لەبەرئەوەشی کەچاپتەر لەدوای چاپتەری, دەنکی تەزبێحەکەی یەك بەدوایەکدا بۆتەواو دەکا.

دواجار دەمەوێ بڵێم: یوری رایتخیو لەسەر هەق نییە, کەناوبردنی رۆمانەکەی بەئەفسانەیەکی نوێ بەپەسەند نازانێ. من بەشبەحاڵی خۆم, ئەفسانەیەکم لەبەرهەمی سەدەی بیستەم خوێندەوە.

رۆژنامەی هاوکاری ـ ژ/534ـ 1980/7/14

<u>هەرجارەی نووسینێك</u>

لەنێوان بەهرەداریو تاقیکردنەوەدا.

نکوولی لەوە ناکرێ کەشتێك هەیە پێیدەوترێ بەهرەو, لەهەر کۆڕوکۆمەڵێکی چستوچالاکیی ژیانیشدا, جۆرە کەسانێك هەن کەپێیان دەووترێ بەهرەدار. بەڵام ئایا بەهرە چییەو, مرۆڤی بەهرەدار لەکوێوەی دێنێو, ئینجا پەیوەندیی ئەم بەهرەو بەهرەدارییە بەتاقیکردنەوەوە چییەو تاچ رادەیەکە؟!. بێگومان ئەمە باسێکی سەختو ئاڵۆزەو, ئەگەر نیاز لەچوونە بنجوبناوانییەوەبێوو بەوردی باسی لێوەبکرێ, ئەوا مەگەر بەلێکۆڵینەوەیەکی دووروودرێژ

بتوانرێ بەئەنجام بگەیەنرێ. بۆیە لێرەدا هەروا بەسەرپێوەو، وەك بیرێکی راگوزاری لێی‌دەدوێم‌و، بیروڕای خۆمی لەبارەوە دەردەبڕم.

ئایا بەهرە چییە؟!. لەوەرامدا دەڵێم: بەڕای من بەهرە بریتییە، لەئامادەبوونێکی خۆڕسکیی سەرەتایی لەلای مرۆڤێك، بۆ بەدەستهێنانی شێوە سەرکەوتنێکی تایبەتی، لەکۆڕێك لەکۆڕەکانی چستوچالاکی لەژیاندا، کەلەبنچینەدا ئەنجامی گەلێ هۆی بابەتییە، بێئەوەی ئیرادە بەپێی نەخشەیەك‌و لەتێگەیشتنەوە، دەوری ئاشکرای لەپاڵیاندا نواندبێ. جا ئەگەر ئەم تاریفە بۆ بەهرەو چۆنێتیی پەیدابوونی راست‌و بەجێ‌بێ، ئەوا دەبێ بڵێین کەبەهرە نەوەحییەو، نەمەسەلەیەکیشە کەزکماك بێ، بەڵکو سیفەتێکە یا کاروکردارێکە، کەلەدوای

لەدایکبوونەوە ئەنجامی‌دەبێ. دەشێ گەلێ هۆی بابەتیی ئاڵۆزو شاراوە، لەلای ئەم مرۆڤ یا ئەو مرۆڤو لەم کۆڕ یا لەو کۆڕی چالاکیی ژیاندا دروست ببێ‌و، ئینجا وەختێ دەرفەتی نواندن‌و کارپێکردنی بۆ هەڵدەکەوێ(کەدەشگونجێ بڕایبڕ بۆی هەڵنەکەوێ‌و تا دواساتی ژیانی لەخامۆشی‌و کپیدا بمێنێتەوە)، لەلای دەبێتە ئامادەبوونە خۆڕسکییە سەرەتاییەکە.

تا ئێرە وەها. دوای ئەوە ئینجا دەبێ بپرسین: ئەی ئاخۆ چۆن ئەو ئامادەبوونە خۆڕسکییە سەرەتاییە، بەرەوتەقینەوەو نەشونماکردن‌و خوڵقاندن‌و داهێنان رێگا دەگرێتەبەرو، رووەو لوتکە دەکەوێتە هەنگاونان؟!. وەرام لەلای تاقیکردنەوەیە. واتە خۆخستنە بەرتاقیکردنەوەیەکی بەردەوام، لەو مەیدانی چالاکییەی ژیاندا کەبەهرەکەی تێدا لەکایەدایە. بەڵام ئایا مەبەست لەتاقیکردنەوە چییە؟!. بۆ وەرامی ئەم پرسیارەش دەڵێم :بەڕای من تاقیکردنەوە کارکردنە بەبەهرە. کۆششی بێووچانە بۆ لەبڕبەندان‌وراهێنان‌وبەرفراوانکردنی مەودای هێزو توانای بەهرە، لەکۆڕی خوڵقاندن‌و داهێناندا. هیچ بەهرەیەك بێکارپێکردنی بەردەوام‌و کۆششی بێووچان بۆ بردنی بەرەو لوتکەی هێزوتوانای خوڵقاندن، بەئەنجامی دروستی خۆی ناگاو، لەوزەیدا نابێ لەسنووری ئامادەبوونە خۆڕسکییە سەرەتاییەکە بچێ بەودیودا. یا ئەگەر بشپەڕێتەوە، قەت لەتوانایدا نابێ بگاتە لوتکە، یا لێی‌نزیك ببێتەوە.

بەهرەدارێك لەپڕێکداو، بێئارەقڕشتنێکی زۆر لەگەڵ کاروانی تاقیکردنەوەدا خۆی لەلوتکە بدا، ئەمە دەشێ‌و رووی‌داوەو روودەدا، بەڵام ئەمە حاڵەتێکی دەگمەنەو مرۆڤی بەهرەداری تێگەیشتوو، ئەگەرچی هەقی خۆیەتی بەئاواتییەوەبێ، بەڵام دەبێ پشتی پێنەبەستێ‌و خۆی بۆ خڕهەڵنەدا. لێرەدا دەبێ ئەوەش بڵێین: کەتەنانەت حاڵەتە دەگمەنەکەش، ئەگەر بخرێتە بەرتیشکی لێکۆڵینەوەیەکی وردو چوونە بنجوبناوانێکی لاسارانەوە، ئەوە هەر دەگەینەوە بەو ئەنجامەی کەسەبارەت بەپەیدابوونی بەهرە وتمان. واتە لەم حاڵەتەدا هۆیەکانی دروستبوونی بەهرە، لەتەنیا دروستکردنی ئامادەبوونە خۆڕسکییە سەرەتاییەکە تێپەڕی دەکەن‌و، دەیخەنە بەرحاڵەتی

تەقینەوەیەکی کتوپڕو بەتەووژمی ئەوتۆ, کەلەلوتکەی داهێنان و خولّقاندنی نزیك دەکەنەوە, یا بەو لوتکەیەی دەگەیەنن.

گەیشتن بەلوتکەو لەپڕێکدا, واتە گەیشتن بەلوتکە لەیەکەم هەنگاونانەوە, ئاواتێکە کەمرۆڤی هەموو دەیخوازن. بەلاّم ئایا ئەمە بۆهەموو مرۆڤێك بەدی دێ؟!. هەرگیز نا..کەوابوو دەبێ مرۆڤی بەهرەدار لەبنچینەدا وەك بنەمایەکی گشتی, پشت بەتاقیکردنەوەو بەمەسەلەی قالّبوون لەبۆتەی تاقیکردنەوەدا بۆ گەیشتن بەلوتکە ببەستێ, نەك بەحالّەتە دەگمەنەکە. من وا لەمەسەلەی پەیوەندیی نێوان بەهرەو تاقیکردنەوە دەگەم‌و, دیارە دەبێ هەبن کەبەجۆرێکی‌تری تێبگەن‌و, حەزیش دەکەم ڕای خۆیانی لەبارەوە دەربڕن.

هاوکاری ـ ژ/527 ـ 1980/5/26

ڕایەك بۆ لێدوان

لەبارەی شێوە تەکنیکی ئەفسانە ئامێزەوە لە هونەری چیرۆکنووسیندا

لەسالانی دوای(1970)دا, گەلێ شێوە تەکنیکی‌نوێ لەچیرۆکی کوردیدا هاتنە کایەوەو, لەکۆڕی ئەم هونەرەدا لەجێی شێوە تەکنیکە زالّەکەی لەوەبەر (ڕاپۆرتنووسی‌و هەقایەتخوانی) , بوونە شێوازی سەرەکی. یەکێك لەوانە شێوەی ئەفسانەئامێزیە, کەکارەسات‌و بەسەرهاتی چیرۆکەکەی, بەشێوەی ئەفسانەیی تێدا دەنوێنرێن, ئەگەرچی لەبنچینەدا باس لەمەسەلەو مەبەستێکە, کەبەندی لایەنێکی ژیانی ڕۆژانەن‌و, ئەمەش زۆرجار دەبێتە هۆی ئەوەی لەگەلّ شێوە تەکنیکی ڕەمزیدا(کەئەمیش یەکێکی‌ترە لەشێوە تازەکان) تێکەلاّوی پەیدابکاو, تەنانەت لەلای چیرۆکنووسەکە خۆشی کارەکە ئالۆزبێ‌و, لەئەنجامدا نەتوانێ زەفەر بەلەیەکترجیاکردنەوەیان بەرێ. بێگومان من لەم نووسینەدا باسم لەرەمزییەت نییە. بەلاّم بۆ ئەوەی فیکرەیەك لەبارەی چوونێتیی جیاکردنەوەکە بخەمەبەرچاو, پێناسەیەکی کورتی دەکەم‌و دەلّێم: چیرۆکی ڕەمزی بەدیوی ئەم دیویدا, لەڕووداوێك دەدوێ کەئاساییەو کارەسات‌و بەسەرهاتەکان‌و هەلّسوکەوتی کەسانیشی ئاساین, واتە بەم بارەدا چیرۆکێکی واقیعی دەخوێنینەوە. بەلاّم بەدیوی ئەودیویدا, چ لەهەرکارەسات‌و بەسەرهات‌و هەلّسو کەوتێکی ئەم کەس یا ئەو کەسیداو چ لە سەرجەمیاندا پێکەوە, ماناومەبەستێکی‌تر رادەگەیەنن کەئامانجی سەرەکیی نووسەرەکەن‌و, خوێنەر دەبێ بەزیرەکیی خۆی‌و بەپێی ڕادەی, هەم تێگەیشتن‌و هەم ئامادەبوونی خۆی بۆ ئامانجە سەرەکییە بیگاتێ.

بەلاّم ئایا تێکەلاّوییەکە لەچیدا ڕوودەدا؟!. تێکەلاّوییەکە کتومت لەوەدا ڕوودەدا, کەچیرۆکی ئەفسانەئامێزیش وەك ڕەمزی, بەدیوی ئەو دیودا ڕوو لەمەبەست‌و ئامانجێکی سەرەکی‌دەکا, کەنووسەر مەبەستێتی‌و بۆی دەچێ. ئەی کەوابێ جیاوازییەکەی لەکوێدایە؟!. جیاوازیەکە لەدیوی

ئەم دیویاندایە. لەولا رووداوێکی ئاساییە, لەکاتێکدا لەملا نائاسایییە. واتە بەحسابی هەڵسوکەوتی رۆژانەی ژیان ئەقڵ نایبڕیو, ناکەوێتە ژێر رکێفی لۆژیکەوە. خەیاڵێکی رووتەو بگرە زادەی خەیاڵێکی رووتی نووسەرێکیشە, نەك مرۆڤێکی ئاسایی.

ئێستا باواز لەتێکەڵاوییەکەی لەگەڵ رەمزییەتدا بێنینو , بێینە سەر درێژەی باسەکەی خۆمان. وتم: (رووداو نائاسایییە. شێوە ئەفسانەییە. ئەقڵ نایبڕێ. ناکەوێتە ژێر ڕکێفی لۆژیکەوە. خەیاڵێکی رووتە). کەچی کەدەیانخوێنینەوە (بێگومان کارە سەرکەوتوەکان), لەگەڵ هەر کارەسات و بەسەرهات و هەڵسوکەوتێکداو, بەدرێژایی لاپەڕەبەلاپەڕە, وەها دەگونجێین و دەهەژێین و پەرۆشی بۆ زانینی ئەنجام لوولمان دەدا, کەهیچ جیاوازییەکی لەگەڵ راستەقینەترینی کاروکردارەکانی ژیانی رۆژانەدا نامێنێ!. دەبێ نهێنی لەمەدا لەچیدابێ؟!. تۆ بڵێیت ئەنجامی پاشماوەیەکی ئەتۆمیی سەردەمە هەرەکۆنەکان بێو, ئێستا لەگەڵ خوێندنەوەی ئەو جۆرە کارە ئەدەبییانەدا, لەناخی بیروهۆش و هەستونەستماندا بتەقێتەوەو, بەیادمانی بێنێتەوە؟!. بەباوەڕی من نا..نهێنییەکە لەوەدا نییە کەبەندی تەنیا مێژووبێ. بەڵکو پتر بەندی حاڵی حازرە..حاڵی حازری سەدەی بیستەم, کەخودی خۆی و سەرباری ئەو هەموو پێشکەوتنەش کەهەیە, خاڵیی نییە لەجۆرەها شێوە ئەفسانەیی تایبەتیی خۆی. خاڵیی نییە لەزۆر شت کەرۆژانە روودەدەن و, ئەگەر بچینە بنجوبناوانیانەوە, دەبینین کەخاوەنی شەقڵێکی تایبەتیی خۆیانن.

بەم بارەدا وەها. وەکی‌تر چەندە بەسەرزاری ئەقڵ نایگرێو, ناکەوێتە ژێر رکێفی لۆژیکەوەو خەیاڵێکی رووتە, هێندەش لەئەنجامدا بەپێچەوانەوە دەکەوێتەوە. چونکە ئەنجام دیوی ئەودیوە کەئەمدیوی لەخزمەتدایەو, کەلەژێر رکێفی ئەقڵ و لۆژیکدایەو, لەمەسەلەیەکی دیاریکراوی رۆژانەی ژیان دەدویو, پتریش مەسەلە گەورەو گرانەکان و مەسەلە سەخت و ئاڵۆزەکان لەخۆدەگرێ. بۆچی؟!. چونکە شێوەی ئەفسانە بەری مەغزابەخشینی فراوانەو, چڕوپڕتر ئیحای مانادەداو, لەبزواندنی هەستونەست و بیروهۆشیشدا گاریگەرترە. لەبەر ئەوەی راستەوخۆ بەندی ئەو سامانە فۆلکلۆرییەیە, کەکەموزۆر لەگەنجینەی زانیاریی هەر خوێنەرێکدا, لەڕۆژانی منداڵییەوە لەم رووەوە لەلای کەڵەکەبووە. ئەوەبوو لەوەبەر ئیشارەتێکم بەم پەیوەندییە مێژووییەداو, ئێستاش زیاتر روونی دەکەمەوەو دەڵێم: کەچیرۆکێکی هونەریی سەرکەوتووی ئەفسانەئامێز دەخوێنینەوە, ئەگەرچی سوور دەزانین کەئەقڵ نایبڕێ(مەبەستم بەدیوی ئەمدیودایە), بەڵام هەر ئانوسات و لەقووڵایی بیرەهۆشەوە, هاوتا(معادل)ێکی بۆ پەیدا دەبێ..هاوتا لەسامانە فۆلکلۆرییەکەی ناو گەنجینەکەوە. ئینجا هاوتاکە دەبیتە یاریدەدەرێك بۆ دیوە ئاشکراکە, بۆ ئەوەی چنینە ئەفسانەییەکەی چیرۆکەکە لەلای خوێنەر, نەبێتە کارێکی بێپەیوەندی لەگەڵ ئەقڵ و لۆژیکداو, دواجار پێی‌نامۆ نەبێ.

هەر ئەم مەسەلەی هاوتایە, بۆ ئەو چیرۆکنووسەی ئەم شێوە تەکنیکە بەکاردێنێ, دەبێتە کلیلی راستییەك کەدەبێ باش لێیئاگاداربێ, ئەویش پێویستیی سوودبینینە لەسامانی فۆلکلۆریی نەتەوەکەی, لەکاتی رەنگڕشتنی چوارچێوە ئەفسانەییەکەی چیرۆکەکەیدا.بێگومان ئەمە بەرگرتن نییە لەتوانای خوڵقاندنو داهێنانی چیرۆکنووسەکە. نەخێر..بەری بۆ بەرەڵڵایە کەچەندی لەتوانادایە, شێوەی ئەفسانەیی نوێی نەوتراو لە فۆلکلۆردا دابێنێو بخوڵقێنێ, بەڵام بەو مەرجەی کەلەجەوهەردا, بەندی سامانە نەتەوەییەکەی بێو لێیدانەبڕێ.. بەندی شێوازو نیشانەو رەمزە سەرەکییەکانیبێ. چونکە ئەگەر ئەم رێگایە نەگرێتە بەر, خۆی لەهاوتا یاریدەدەرەکەو لەو دەورە کاریگەرەی کەدەیگێڕێ بێبەش دەکا.

بەهەرحاڵ دەگەڕێمەوە سەرحاڵی حازرو سەر مەبەستو ئامانجە سەرەکییەکە, واتە سەردیوی ئەودیو. گومان لەوەدا نییە کەبەکارهێنانی شێوە تەکنیکی ئەفسانەئامێز, لەزۆربەی حاڵەتدا بۆ دەربڕینو نواندنی هەڵوێستێکی ئایدۆلۆژی یافەلسەفی یا سیاسییەو, بارودۆخی نووسەرەکە(چ خۆییبێ یا بابەتی), وای بەسەردا دەسەپێنێ کەئەم شێوە تەکنیکە هەڵبژێرێ نەك شێوەیەکیتر. کەوابێ ئەم شێوە تەکنیکە کەلەم سەردەمەدا بەکاردەهێنرێ, هیئەوە نییە کە(ئەفسانە بۆ ئەفسانە)بێ, بەڵکو(ئەفسانە بۆ هەڵوێستو بۆ نواندنی هەڵوێستە)و, لەمەسەلە گەورەو گرانو ئاڵۆزەکانی ژیانیشدا. هەر لەبەرئەمەشە کەچەندە بەری خوڵقاندنو داهێنانی تێدا فراوانە, هێندەش سەختو زەحمەتەو, بەدیهێنانی سەرکەوتن تیایدا, کارێکی ئاسان نییە. راستە کەهەڵوێستێکی دیارو ئاشکرای ئازایانە بەودیوداو, شارەزاییو زیرەکییەکی لێهاتووانە بەم دیودا, مەرجی سەرەکیی سەرکەوتنن. بەڵام جۆری مامەلەکردن لەگەڵیاندا, لەئەنجامدا دەبێتە بەردی بناغە.

هاوکاری ـ ژ/528 ـ 1980/6/2

یەشار کەمال لەنێوان (چیای ئاگری)و (کوێر ئۆغلی)دا

لەئێوارەیەکی درەنگی رۆژی 1973/9/4دا, چاوم بەیەشارکەمالی نووسەری هەردوو ئەفسانەی(چیای ئاگری)و (کوێر ئۆغلی) کەوتو, لەگەڵیدا دوام. ئەم چاوپێکەوتنو لەگەڵدادوانەش, هەقایەتێکی هەیەو باپێشەکی ئەوەتان بۆ بگێڕمەوە. بەڵێ..کات ئێوارەوەختێکی درەنگە. رۆژ لەشاری (ئەڵمائەتا)ی پایتەختی کازاخستاندا, کەبەوە بەناوبانگە هەتاوی لێنابڕێ, لەئاوابووندایە. تازە لەیاریگای (ئالاتاو)ەوە گەڕاوینەتەوە, ئالاتاوی قەدپاڵی زنجیرەشاخی (تین شان), کەبەودیویدا سنووری وڵاتی(چین)ە. ئەندامانی گشت وەفدەکانی کۆنگرە(کۆنگرەی پێنجەمی نووسەرانی ئاسیاو ئەفەریقا), لەناو هۆڵی ئوتێلی (ئەڵمائەتا)دا دەستە دەستە راوەستاوین. ئەمە یەکێکی ترە لەو هەلانەی بۆ یەکتریناسین هەڵدەکەوێ, بەتایبەتی کەهێشتا

لەیەکەم رۆژی دەسپێکردنی کۆنگرەداین. وا لەگەڵ برامان شاعیری تورکمان(عبدلتیف بندر ئۆغلۆ)دا راوەستاوین. ئەو سەرنجمانی بۆ راکێشاو وتی:

ـ ئەوە یەشار کەماله..حەزدەکەن ناسیاویی لەگەڵدا پەیدابکەن.

وتمان:

ـ بێگومان.

بەوی وت:

ـ نوێنەرانی نووسەرانی کورد لەوەفدی عێراقدا.

ئەویش هەرکەدەمی کردەوە بدوێ، بەکوردییەکی رەوانی بێگرێوگۆڵ بەکرمانجی ژووروو، لەگەڵماندا دەستیکردە قسەکردن. ئێمە یەکسەر لێمان پرسی:

ـ کەوابێ ئەوەی بیستبوومان کەتۆ بەنەتەوە کوردیت راستە؟!.

زۆر ئاسایی وتی:

ـ بەڵێ راستە. ئەوەتا گوێشتان لێمە کەبەکوردی لەگەڵتاندا دەدوێم.

ئەمەیان وەهاو ئینجا باوەسفێکی ئەو یەشار کەماله کوردەی، نووسەری هەردوو ئەفسانەکەشتان بۆ بکەم. تکایە سەرنجدەن..کەدەستم خستە ناودەستییەوە تەوقەی لەگەڵدا بکەم، دەستم لەناو دەستیدا ون بوو. کەڕوانیمە دەموچاوی، هەستم کرد دەبێ بەرەوژوور هەڵڕوانم. کەسەرنجم لەم شانییەوە بۆ ئەوشانی پەڕاندەوە، وام هاتە بەرچاو کەڕووبەرێکی فراوانتر لە(موعەدەل)ی ئاسایی دەبینم. رەنگی پێستیم وەك ئەسمەرێکی رەشتاڵە بینی. بەر لەهەموو ئەمانەش چاوی چەپی سەقەتی، بەبێشاردنەوەی لەپشت چاوێلکەیەکی شووشەڕەشەوە، سەرنجی راکێشام. بەکورتی یەشار کەمال، پیاوێکی زەلامی چوارشانەی تێکسمڕاوی رەشتاڵەیەو چاوێکی سەقەتە.

بەڵێ..یەشار کەمالم وەها دیو وەهای وت..بەڵام ئەی ئایا(چیای ئاگری)و (کوێر ئۆغڵی) چۆن دەبینمو چی دەڵێن؟. ئەوی راستیبێ، من لەوەختی خۆیدا کە(چیای ئاگری)م خوێندەوەو، لەم رۆژانی دواییەشدا (کوێر ئۆغڵی)، ئەو قەناعەتەم لەلا پەیدابوو کەئەم دوو بەرهەمەی یەشار کەمال، چەندە دوو شاکاری ئەدەبیی ئەون، هێندەش خاوەنی پەیوەندییەکی تایبەتین لەگەڵ ئەو راستییەدا، کەبۆم باس کردنو هەر ئەمەش زیاتر هانیدام بۆ ئەم نووسینە. جا پێشەکی باپوختەیەکی زۆر کورتی هەریەکەیان بێنینەوە یاد:

لە(چیای ئاگری)دا، ئەحمەد لاوێکی جوامێری ئاگرییاییە. ئاگری چیایەکی زۆر سەختو بڵندە. ئێوارەیەکیان ئەسپەکوێتێك دێتە بەردەرکیماڵیانو لەچاوەڕوانیدا رادەوەستێ. ئەحمەد بێخەبەرە. (سۆفی)ی هاوڕێو دەرسدادەری دەبینێ. ئەحمەدی لێئاگادار دەکا. لەسەری دەکەونە وتووێژ. لەئەنجامدا ئامۆژگارییدەکا، کەئەسپەکە بگرێتە خۆیو بەهی خۆی بزانێ. وەها دەکاو

لەماوەیەکی کورتدا, ناوبانگی بەئێران‌و تووراندا بڵاودەبێتەوە. ئەحمەد بەهۆی ئەسپەکوێتەوە, لەگەڵ گوڵبەهاری شازادەدا عاشقی یەکتردەبن. گوڵبەهار کچی مەحموود خانە. مەحموود خان پاشایەکی زۆردارەو, دەردەکەوێ کەئەسپەکە هی ئەو بووە. کەپێدەزانێ بەدەم هەڕەشەکردنەوە داوای دەکاتەوە. بەڵام خۆشەویستیی‌ئەسپەکوێت, لەناخی دڵی ئاگرییەکاندا وەها بنجی داکوتاوە کەنەك بەمەحموود خان, بەڵکو ئەگەر پاشای عوسمانلیانیش داوای بکا نایدەنەوە. ئەحمەدو سۆفی ئیرادەی چیاییەکان بەجێدێنن‌و ئەسپ نادەنەوە. بۆیە خان لەزیندانی قەڵای بایەزیدیان توند دەکا. ماوەی چل رۆژیان مۆڵەت دەدا, دەنا سەریان دەپەڕێنێ.

بەدرێژایی ماوەی چل رۆژەکە, گوڵبەهار ئەحمەدی لەبندەستەوە لەزیندانە. مەسەلەی رزگارکردنی سەری لەقرتاندن, بەسەدویەك باردا دەهێنێ‌و دەبا. لەئەنجامدا پەنا دەباتەبەر (حوسۆ)ی ئاسنگەرو پیری کاروان. لەخۆڕاییش نییە. دەزانێ کەلەبەرەی ئەون. بەبنچینە لەبەرەی ئەون. حوسۆ پەنادەباتە بەرچیاییەکان خۆیان. قایلیان دەکا کەئەسپەکە بنێرنەوە, بەمەرجێ خۆشیان لەگەڵیدا رووبکەنە ناو شاری بایەزیدو, لەبەر قەڵادا گردببنەوە. ئەسپ دێتەوە بەردەرکی سەرای خان. بەڵام خان زۆردارێکی بێبەڵێنە. نکوولی لەوە دەکا کە ئەو ئەسپە هی ئەو بووبێ, چونکە پەڕاندنی سەرەکانی مەبەستە. بەمە کۆششە ئاشتیخوازانەکەی حوسۆو پیری کاروان‌و چیاییەکان بیسوود دەبێ.

لێرەدا مۆڵەتی چل رۆژەکە تەواودەبێ. گوڵبەهار پەنا دەباتە بەر(مەمۆ)ی کلیل بەدەستی زیندانی ئەحمەد. مەمۆ لەنێوان دوو ئاگردایە. ئاگری عەشقی بۆ گوڵبەهارو, ئاگری کلیل بەدەستییەکەی زیندانی ئەحمەد. دەرکی زیندان بۆ ئەحمەد دەخاتە سەرپشت‌و, خۆی بەکوشت دەچێ. مەحموود خانی زۆردار, لەجێی ئەحمەد گوڵبەهار لەزیندان دەنێ. چیاییەکان دەڵێن: شەرمەزارخۆمان. بەرەو بایەزید رێچکە دەبەستن‌و, ئەحمەد بەسواری پشتی ئەسپەکوێتەوە لەپێشیانەوە. بەبەرچاوی خانەوە لەزیندانی دەردێنن. هەر بەبەرچاوییەوە دەچنە سەرگۆڕی(ئەحمەدی خانی)و, زەماوەند گەرم دەکەن. بەدوایدا هەردوو عاشق دەچنە ژێرباڵی مەردایەتیی بەگی قەڵای (خۆشاب)ەوە. مەحموود خان هیچی بۆ نامێنێتەوە, پەنابردنە بەر پیلان نەبێ. پیلان لەسەر پێشنیازێکی سمایل ئاغای سەرمەیتەر دەبێ, کەداوا لەئەحمەد بکرێ بچێتە سەر ترۆپکی چیای ئاگری,(کەقەت کەسی لێنەگەڕاوەتەوە)و, لەوێ ئاگرێك بکاتەوە, بۆ ئەوەی لەهەردوو عاشق خۆش ببێ. ئەحمەد بەبێدوودڵی‌و بەخۆشنوودییەوە قایل دەبێ, چونکە رۆڵەی چیای ئاگرییەو, لەسەرکەوتنی خۆی دڵنیایە. چیاییەکان جارێکی‌تر دەڕژێنەوە ناو شاری بایەزید, بۆ پشتگیریکردنی لاوی جوامێریان. ئەحمەد سەردەکەوێتە سەر لوتکەی چیای ئاگری‌و, ئاگرەکە دەکاتەوە. بەوە چیاییەکان..ئاگرییەکان گرەو لەمەحموود خانی زۆردار دەبەنەوەو, بەسەریدا زاڵ دەبن.

ئەفسانەی کوێر ئۆغلیش دەڵێ:

پیریوسف لەتیرەیەك بوو، کەجێگاو ڕێگایان نێو جەنگەڵو لێڕەواران بوو. لەداوێنی چیایەکی ترۆپك بەهەورو تەمومژدا، لەشوێنێکی زۆر بەپیتو بەرەکەتدا دەژیان. تیرە لێیدەقەومێ. ساڵێکی نەهاتی وەهای بەسەردادێ، کەمەڵبەندی خۆی بەجێدێڵێو، هەرخێزانە روو لەکووچەیەك دەکا. پیریوسفیش لەلای بەگی بۆلۆو دەگیرسێتەوە. دەبێتە سەرمەیتەری. لەمەیدانی ئەسپبەخێوکردندا، کەئەم پیشەیەی لەباوکییەوە بۆ ماوەتەوە، ناوبانگی بەهەموو لایەکدا بڵاودەبێتەوە، شانبەشانی ناوبانگی ئەو ئەسپانەشی کەپەروەردەیان دەکاو، کەتەنانەت دەکەوێتە بەرگوێی پاشای عوسمانلییانیش. بۆیە پاشا داوا لەبەگی بۆلۆودەکا، کە سێ لەو ئەسپە رەسەنانەی بۆ بنێرێ. بەگی بۆڵووش کەبەجێهێنانی داخوازییەکەی پاشای زۆر مەبەستە، بۆ ئەم کارە پشت بەپیریوسف دەبەستێ.

پیر یوسف سێ جوانووی تەمەن دووساڵەی لەبنهەنگڵدان، کەخاوەن داستانێکنو داستانەکەش نهێنییەکە، کەلەخۆی بەولاوە کەسیتر پیێنازانێ. ئینجا وەختێك بەگ داخوازییەکەی پێرادەگەیەنێ، ئەم لەدڵسۆزیی خۆیەوەو، بێئەوەی داستانو نهێنییەکەی لەلائاشکرا بکا، ئەو سێ جوانووەی دەباتە بەردەم. بەڵام سێ جوانووەکە بەدیمەن سێ تانجییە مردەڵەی لەڕولاوازن. بەگ بەبینینیان شێتگیردەبێ. ئەم کردەوەیەی پیریوسف بەخیانەتکاری دادەنێو، فەرمان دەدا چاوی هەڵکۆڵن. پیریوسفو عەلی رووشەنی کوڕی، کەئەو وەختە لەتەمەنی هەرزەکاریدا دەبێ، دەکەونە رۆژگارێکی سەختو ستەمەوە. بەڵام پیریوسف لەیەکەمین ساتەوە لەدڵی خۆیدا، دەکەوێتە نەخشەدانان بۆ تۆڵەسەندنەوە لەبەگی بێوەفاو زۆردار. بەسەرێك لەناو جوانووەکاندا کەبێناز کەوتوونو پشتگوێ خراون، بەفێڵێك جوانووە بۆرەیان دەست خۆی دەخاو، دەکەوێتە پەروەردەکردنی. بەسەرێکیتریش عەلی رووشەنی تاقەکوڕی، دەخاتە سەر ڕێگای جوامێریو ئازایەتی، بۆ تۆڵەسەندنەوە لەبەگی زۆردار. جوانوو دەبێتە ئەسپەبۆرە دەریاییەکەی ناو داستانەکەو، عەلیش دەبێتە شۆڕەسوارێکی ئازاو بەجەرگی سەرپشتیو، دوو قوڵی دەچنە بەرمەیدانی جەنگی بەگی بۆڵووەوە.

پیریوسف لەسەرەمەرگیدا ئامۆژگاریی عەلیی کردبوو کەڕوو بکاتە چیای(چامڵی بێل)و، ئەوێ بکاتە مەڵبەندی خۆی. بەڵام عەلی پێش ئەوەی بەسواری پشتی ئەسپە بۆرەوە رووبکاتە(چامڵی بێل)، بڕیاردەدا یەکەمجاربچێ(تێللی نیگار)ی دەسگیرانی بفڕێنێ، کەهەر لەمنداڵییەوە بووبوونە دوو عاشقی گڕگرتوو بۆیەکتر. تێللی نیگار خوشکی بەگی بۆڵووە. بەگ داوێتی بەشوو بەکوڕی وەزیرێکی پاشای عوسمانلی. عەلی بەسەر زەماوەندی نیگاردا دەچێ. نیگاری بووك لەکەژاوە دەردێنێو دەیخاتە پاشکۆی خۆیو، بەسواری پشتی ئەسپە بۆرە، بەرەو چامڵی بێل دەدەن لەشەقەی باڵ. چیای چامڵی بێل لەژێر دەسەڵاتی کەنعانە کۆسەدایە. کەنعانە

کۆسە یاخییەکی چیاییەو, سەربەخۆ لەناوچەکەدا فەرمانڕەوایی دەکا. کار وادیٚو دەڕوا, کەلەئەنجامدا عەلی دەگرێتە خۆی. بگرە دەیکاتە سەردارو سەروەری خۆیو فەرمانڕەوایی قەڵاکەیو گشت ناوچەی چیای چامڵی بێلی پێدەسپێرێ. جگەلەوەی کەزەماوەندێکی چل شەو چل رۆژەش, بۆ

بەیەکگەیشتنی هەدوو عاشق سازدەکاو, بەوە (کوێر ئۆغڵی)ش کۆتایی دێ.

ئینجا ئێستا بابپرسین: ئایا یەشار کەمال لەم دوو رۆمانەدا دەیەوێ چی بڵێ؟!.. چیی مەبەستەو روو لەچ ئامانجێك دەکا؟!. چ شتێکیش پاڵی پێوە ناوە, بۆ ئەوەی ئەو دوو رۆمانە بۆ ئەو مەبەستو ئامانجە بنووسێ؟!. بەر لەهەموو شت گومان لەوەدا نییە, کەیەشار کەمال باسی نەتەوەکەی خۆی..باسی نەتەوەی کوردی کردۆتە بنەمای هەردوو رۆمانە ئەفسانەکەی. بەڵێ..رۆمانە ـ ئەفسانە..بۆچی؟. تۆ بڵێیت تەنیا لەبەرئەوە بووبێ, کەشێوە تەکنیکەکە وای پێویست کردبێ؟!. هەرگیز نا..مەسەلە واقیعی حاڵەو لەگەڵیدا ئەوپەڕی زیرەکیو لێهاتوویی نووسەرەکەیان, لەهەڵبژاردنی گونجاوترین شێوە تەکنیکدا, بۆ نواندنی ئەو واقیعی حاڵە.

(نەتەوە ئەسپێکی رەسەنی باڵدارەو, هەردەم بەرەوچیاو لێرەوارە سەختو چڕەکان لەشەقەی باڵدەداو, خۆی لەباوەشی دەئاخنێو, بەوە خۆی لەزۆرو جەورو ستەمی زۆرداران دەپارێزێو, ئیدامە بەبوونو ژیانی خۆی دەدا. لە(چیای ئاگری)دا دەووترێ:

ـ ئەحمەد ئەم ئەسپە بەشی تۆیە. خودایدەکرد هی بەگ, هیپاشا, هی پاشای عوسمانلی, شای عەجەم, رۆستەمی زاڵ دەبوو. ئەگەر سەرت لەرێیداوە ئەم ئەسپە نەدەی.

ـ چیاییەکان کەللەشەقو سەرڕەق بوون. گوێیان نەدەدا کەس.بەڵام تکاکارو پەنابەریشیان هەرکەسێبا, هەروا ساناسانا بەنائومێدیو دەستی خاڵییەوە نەگەڕانەوە. هەموو شتێ لەچیای ئاگری بەپێوەدانی نەرێتە.

ـ پیاوی چاك بە لەئەحمەد خۆش بە. لەڕەگو رەگەمای خۆت لاری مەبە مەحموود خان. نکوولی تیرەو نەژادی خۆت مەکە مەحموودخان. پشت لەهۆزی خۆت مەکە.

ـ بریا ئەحمەد لەزیندان ئازاد با. هەڵیدابا سەرپشتی ئەسپیو, بەرەو پێدەشتانی پڕمازن ئاژوابای. جا لەوێ چەند دەبوو دیمەنی رەشماڵو دەواری کوردان. هۆبەو چاوخانی کوردانی دیتیاو, لەوان ماڵە کوردانی دۆست میوان با.

ـ گوڵبەهار پاشان چووە سەرگۆڕی ئەحمەدی خانی.

ـ لەدەشتەکانی باشوورەوە, لەئاگرییەوە, لەئارانی مووشەوە, لەگۆلی ورمێوە, لەوانەوە, لەبەتلیسەوە, لەدیاربەکرەوە, کۆمەكو یارمەتی بەبەگی قەڵای خۆشاب رادەگەیەنرا.

لە(کوێر ئۆغڵی)دا دەووترێ:

- پیر یوسف لەتیرەیەك بوو، ڕەنگە دەهەزار ساڵ دەبوو، ئەسپی ڕەسەن و جوانیان پێدەگەیاند. جێگاوڕێگایان زێ و جەنگەڵ و لێڕەواران بوو. لەداوێنی چیایەکی ترۆپك بەهەورو هەڵاوو تەمومژ، لەداوێنێکی پڕکانی و کانیاوی پڕبۆن و پونگ و گوڵاڵە زەردە، لەشوێنێکی زۆر بەپیت و بەرەکەتدا بوون. بەردت لێچاندبا دەڕوا.

- بڕۆ کوڕم، ئەم زێدو مەڵبەندانە بۆ تۆ ناشێن و ناگونجێن. بڕۆ لەچاملی‌بێل مەڵبەندێك بۆ خۆت ئاوەدان کەوە:

- ئاوی زێ ڕێ دەکا، میوە دەڕوێن
دەبێ وەکو شێر لەو کێوانە بهێوری
بڕۆ لاوۆ ئەوێندەرێ لانی شێرانە
لانی شێران نابێ بێ شێربێ

- ئەوە ئەو جێگایەیە کەبۆی دەچی. بەو جێگایە دەڵێن چاملی بێل. ڕێگای عەرەبستان، ڕێگای گورجستان، ئێ فەرەنگستان، ئێ عەجەمستان و هیندستان هەموو بەوێدا دەڕۆن. ئەوێ گرنگترین ڕێڕەوە. هەموو ئەم ڕێگایانەی دەچنەوە سەر.

- ئازا ئەوکەسەیە کەبچێتە بەرمەیدان
جێگایەکی دەوێ پشتی پێببەستێ
بۆ قەلا ڕۆنان لەچاملی بێل
پیاوی ئازاوکەڵەمێردو بوێری دەوێ

های لەوێ ڕۆژێ کوڕۆ رووشەنۆ لەوێ ڕۆژێ. دژمن و نژدەی زۆردار دەستە دەستە شەق‌وپەق دەکەی. کەدەچییە بارەگای پاتشا زار دەچێتە کلیلە. پیاوم دەوێ زار بگرێ.

- جا گوێت لەمامی خۆت بێ لاوۆ، سبەینی ئالای داوەت و شایی هەڵدەکەین و، دەست بەتەدارەکی شایی دەکەین. من دەعوەتنامەکانم هەموو نووسیوە. دەعوەتنامەیەك بۆ بەگی بۆڵوویش دەنێرم. دەڵێم سەرداری چاملی بێل ژن دەگوێزێتەوە. پاتشای عوسمانلیشم بانگ کردوە. نووسیومە پاتشای چاملی بێل ژن دێنێ. ئەوی حەزی لێبێ دێ. ئەویشی حەزی لێنەبێ نایە.

- کوێر ئۆغلی لەچاملی بێل بوو بەسەردار.باج و سەرانەی لەدەوڵەمەندان ساند. لات و لەوارانی تێرکرد. هەژاران و دەستەوسانانی حەواندەوە. ناوبانگی بەئێران و تووراندا بڵاوبووەوە. پاتشای عوسمانلی، شای ئێران ترسیان لێنیشت.

کەوابێ یەشار کەمال لەهەردوو ئەفسانەکەیدا، باسی لەنەتەوەکەی خۆیەتی، ئەو نەتەوەیەی کەهەمان هۆی بەردەوام چەوساندنەوەو بێبەشکردنی لەمافی ڕەوای خۆی، بۆتە هۆی ئەوەی ئەویش نەتوانێ، بەزمانە نەتەوەییەکەی خۆی بۆی بنووسێ و، بەناچاری پەنابەرێتە بەر

زمانێکیتر، تا هیچ نەبێ لەم دووشاکارەدا، رۆشناییەك بخاتە سەر کێشەکەی‌و، بەوەش بەشبەحاڵی خۆی‌و وەك رۆڵەیەکی نەتەوەکەی، ئەرکی سەرشانی خۆی بەرامبەری بەجێبێنێ. دەبێ بەو ئەنجامە بگەیەنرێ کە بووترێ. (ئەمە تووڕەیی ئاگرییە. ئەمە بەڵای ئاگرییە. شان لەشانی ئاگری نادرێ. ئەمە تووك‌و لەحنەتی ئاگرییە). هەروەکو دەبێ بووەترێ: (ناوبانگی بەئێران‌و تووراندا بڵاوبووەوە. پاتشای عوسمانلی، شای ئێران ترسیان لێنیشت).

بەلام لێرەدا دەبی ئەوەش بڵێین کەیەشارکمال لەم دوو ئەفسانەیەدا، چەندە نەتەوەخوازانە بەدەنگ گەلی کوردو چارەنووسییەوە هاتوە، هێندەش لەباری سەرنجێکی پێشکەوتنخوازانەی چینایەتییەوە، تێیڕوانیوەو بەئەنجامی گەیاندوە. لەهەردوو ئەفسانەدا باس لەزۆرانبازیی نێوان دوو بەرەیە. بەرەی زۆرداران‌و بەرەی زۆرلێکراوان. بەرەی پاتشاو بەگ‌و میرو نۆکەران‌و میرغەزەبانیان‌و، بەرەی رەنجدەرو زەحمەتکێش‌و پیرکاروانان‌و پیریوسفان‌و حوسۆیانی میراتگرانی کاوەی ئاسنگەر. بەرەی ئەحمەدو گوڵبەهارو رووشەن‌و تێللی نیگارو، بەرەی مەحمود خان‌و سمایل ئاغاو بەگی بۆڵوو رەیحان عارەب. یەشارکەمال چەندە چارەنووسی نەتەوایەتیی چیاییەکانی چیای ئاگری‌و چیای چامڵی بێلی مەبەستە، هێندەش ئەوەی مەبەستە کەشانبەشانی چارەنووسی نەتەوایەتی، لەچەوساندنەوەی چینایەتیش رزگاریان ببێ. زۆروحەور لەکایەدا نەمێنێ. بەختیارو ئاسوودە بژین. لەباوەشی ئەو چیاو لێرەوارو پێدەشتە جوان‌و رەنگینانەدا یەکسان بژین. ئەحمەدو گوڵبەهارەکان، عەلی رووشەن‌و تێللی نیگارەکان، وەك سانایی هەڵهاتنی رۆژو ئاوابوونی، هەڵبێن‌و بەیەکتر شادبن‌و ئاوابن. ئەسپە رەسەنەکەش، ئەسپی هەموو کوڕوکاڵانی گەلەکەبێ‌و، بەتەواوی سەربەستی خۆیەوە لەشەقەی باڵ بدا. نەمەحموود خان‌و نەبەگی بۆڵوو، نەشای ئێران‌و نەپاتشای تووران بتوانن دەستی بەسەردا بگرن‌و. لەتەویلەی خۆیانی قایم بکەن..لغاوی خۆیانی لەدەم بنێن. رەسەنەئەسپ دەبێ ببێتەوە بەموڵکی خاوەنی هەقیانەتی..دەبێ بکەوێتە ژێر ڕکێفی ئەحمەدو گوڵبەهارو عەلی رووشەن‌و تێللی نیگارو، بەرەی چیاییە رەنجدەرە عاشقەکانی سەربەستی‌و خۆشەویستی‌و خۆشیی ژیان. ئەمەیە جەوهەرو مەغزای هەرە سەرەکیی، هەردوو رۆمانە ئەفسانەکەی یەشارکەمال‌و، سەراپای کارەسات‌و بەسەرهاتەکانیان، بەدەوری ئەم جەوهەرو مەغزایەدا تەنراون‌و، بۆ نواندن‌و سەلماندنی ئەمان هۆنراونەتەوەو دروست کراون.

ئێستا دێمە سەر بەراوردکردنی هەردوو رۆمانەکە لەگەڵ یەکتریدا. من لەسەر ئەو باوەڕەم کەلەیەکچوونی تەواو لەنێوانیاندا هەیە. ئەم باوەڕەش پێشەکی رووبەڕووی چەند پرسیارێکم دەکاتەوە: گرنگترینیان ئەوەیە کەئایا کامیان لەپێش ئەوی‌تریاندا نوسراوەو، ئینجا ئەویان لەچ ساڵێکداو ئەمیشیان لەچ ساڵێکدا؟. وەڵامی ئەم پرسیارە بۆ بەراوردکردنەکە بایەخدارە. چونکە ئەگەر وەرام ئەوەبێ (کوێر ئۆغلی)پێش(چیای ئاگری)یە، ئەوا دەتوانین بڵێین کەئەمیان، ئەویان

هەم روون دەکاتەوەو هەم تەواو دەکا. لەکاتێکدا ئەگەر وەڵام بەپێچەوانەوەبێ, ئەوا خۆمان بەرامبەر بەجۆرە دووپاتکردنەوەیەك دەبینین, کەئەگەرچی شتێکی ئەوتۆ لەنرخ و بەهای هیچ کامیان کەم ناکاتەوە, بەڵام بەهەرحاڵ دەبێتە مایەی پرسیارکردن و تێرامانێکی رەوا.

تکایە لەگەڵمدا سەنج بدەنەوە هەردوو پوختەی هەردوو رۆمانەکە, کەلەوەبەر خستمنە پێش چاوتان. بڕوانن..لەولا ئەسپ و لەملا ئەسپ و هەردووکیش نوێنراو, لەچوارچێوەیەکی ئەفسانەئامێزدا, ئەگەرچی لە(کوێر ئۆغلی)دا چوارچێوە ئەفسانەییەکەی بەرینترەو, زیاتر پێی لێهەڵکێشراوە. ئینجا لەولا ئەحمەدو گوڵبەهارو لەملا زینانە کەلە(کوێر ئۆغلی)دا خاوترو کزتر دەنوێنرێ و, ئەمەش وەك رەنگدانەوەیەکی حاڵەتە پێچەوانەکەی پێشوودێتە بەرچاو. واتە زیاد بەرامبەر بەکەم لەولاو, کەم بەرامبەر بەزیاد لەملا. هەروەها لەولا مەحموود خان و سمایل ئاغاو, لەملا بەگی بۆڵوو و رێڤان عارەب, کەلەهەردوولا نوێنەری بەرەی زۆردارو دڵڕەقانن, کەئەمجارەیان موعادەلەکە دەبێتە کەم بەرامبەر بەزیادو زیاد بەرامبەر بەکەم, کەئەمە وەنەبێ لەوەوە هاتبێ, گوایە ئەو زۆردار لەم زۆردار بەبەزەییتر بووبێ. هەرگیز نا..بەڵکو لەوەوە هاتوە کەلە(چیای ئاگری)دا, جەماوەری زەحمەتکێشی گەل, دەورێکی دیار لەبەربەرەکانیکردنی زۆرو جەورو, لەبەگژداچوونی بەرەی زۆرداردا دەبینن. لەکاتێکدا لە(کوێر ئۆغلی)دا دەوریان نادیارەو بەگژداچوون, پتر دەوری تاکە کەسە وەك(پیریوسف و عەلی رووشەنیی کوڕی و شوانەو کەنعانە کۆسە), کەئەمەش سەرلەنوێ بۆخۆی دەبێتەوە موعادەلەیەکی پێچەوانەی موعادەاەکەی پێشوو,

ئەمە سەبارەت بەکەسە سەرەکییەکانی هەردوو ئەفسانە. وەکی‌تر سۆفی لەولا بەرامبەر بەپیریوسفی لەملا دەوەستێتەوە. ئەگەرچی لەولا باوکێکی(رۆحی)یەو, لەمل اباوکی هەقیانەت. هەروەها پیری کاروان لەولا, بەرامبەر بەمامەی شوان لەملا دەوەستێتەوە. ئەگەرچی پیری‌کاروان لەولا, خاوەنی دەسەڵاتێکی (رۆحی)ی کاریگەرەو, شوانە لەملا تەنیا شوانێکی دنیادیدەی بەحیکمەتە. ئینجا لەولا(مەمۆ)ی زیندانەوانی ئازای خۆبەختکەر لەپێناوی عشقێکی یەکلاییداو, لەملا کوڕە وەزیرێکی بوودەڵەی ترسنۆکی ناعاشق. ئەمە جگە لەوەی کەجەماوەری رەنجدەری ناو چیاو لێڕەوارو دۆڵ و نشێو لەهەردوو لادا, بەرامبەر بەپادشای عوسمانلی دەوەستنەوە, کەدەستی هێندە درێژە (بەمپەڕو بەوپەڕی دنیادەگا). لەهەردوو رۆمانەکەدا پاددشای عوسمانلی, وەك جانەوەرێکی ترسناکی بێبەزەیی دەنوێنرێ, ئەگەرچی دەورێکی راستەوخۆی تیایاندا نەدراوەتێ. بەڵام جەماوەرە رەنجدەرەکە لەبەربەرەکانی‌کردنیاندا, چ لەڕووی پادشاداو چ لەڕووی میرو بەگ و خانە دەرەبەگەکاندا, دەورێکی راستەوخۆی سەرەکی‌یان دراوەتێ.

بەهەرحاڵ من باوەڕم وایە, کەئەم لەیەکچوونەی هەردوو رۆمانە ئەفسانەکە, چ لەجەوهەرو مەغزاداو چ لەنموونەی قارەمانان و کردارو هەڵسوکەوتیاندا, لەنرخ و بەهایان وەك دوو شاکاری ئەدەبی کەم ناکاتەوە. باشترین بەڵگەش بۆ سەلماندنی ئەم رایە لەوەدایە, کەخوێنەرێك تەنانەت

ئەگەر بێت‌و هەردووكیان یەكبەدوای یەكدا بخوێنێتەوە, وەك یەك‌و بەهەمان شەوق‌و تام‌و چێژەوە, بەدوای یەكەمدا دووەمیش دەخوێنێتەوە, بێئەوەی لێی‌بێزاربێ, یاخود واهەست بكا كەئەویان جێگەی ئەمیان پڕدەكاتەوە.

دواجار ئەگەرچی من لەبنەڕەتدا مەبەستم لەم نووسینە, باسكردنی یەشاركەمال‌و دوو ئەفسانەكەی بوو, بەڵام واهەست دەكەم كەخودا دەمگرێ ئەگەر لەكانگای دڵەوە, پڕبەپڕی ئەو سۆزو خۆشەویستییەی لەدەروونمدا بۆ ئەدەب‌و نووسین كەڵەكەم كردوە, ئافەرینێكی پڕ لەشانازی‌و گەشكەداریی كاكی وەرگێڕی هەردوو رۆمان مامۆستا(شكور مستفی)نەكەم. تا ئەو هەلە دەرەخسێ كەلەم رووەوە هەقی خۆی بدرێتێ, من تەنیا هێندە دەڵێم و هیچی‌تر.

گۆڤاری بەیان ـ ژ/64ـ تەمووزی 1980

نموونەیەك بۆ رەخنەی تەتبیقی

لەژمارە (27)ی پاشكۆ كوردییەكەی رۆژنامەی(العراق)دا, كەلەمانگی حوزەیرانی (1979)دا دەرچووە, چیرۆكێكی چیرۆكنووس كاك رەزا سەیدگوڵ بەرزنجیم بەناوی (بروسكە)ەوە خوێندەوە, كەهەر لەگەل تەواوكردنیدا فیكرەی نووسینی ئەم وتارەی لەمێشكمدا بزواند, واتە فیكرەی ئەوەی كەچیرۆكەكە بكەمە دەسكەلایەك, بۆ نووسینی رەخنەیەكی تەتبیقی یا شێوە قوتابخانەیی ئەوتۆ, كەبتوانم بڵێم ئەمە وەهایەو ئەوە وەها نییەو, ئەمەش بەڵگەو نموونە بۆ سەلماندنیان. بێگومان هەڵبژاردنی چیرۆكەكەی كاك رەزا بۆ ئەو مەبەستە, تەنیا لەبەرئەوەیە كەهەم لەبلاوكردنەوەدا تازەیەو ئێستا لەبەردەستی خوێنەراندایەو, هەم وا هاتۆتە پێشەوە كەلەگەڵ بەدیهێنانی ئەو ئامانجەدا بگونجێ, كەلەم نووسینەدا بۆی دەچین. جا هەر بۆ ئەوەشی هەوڵەكەمان تەواو لەرادەی تێگەیشتندابێ‌و, بەئاسانی بزانرێ چی دەڵێم‌و چیم مەبەستە, وا هەنگاوبەهەنگاو, یا بەبەشبەش فیكرەكەم روون دەكەمەوە. بەڵام باجارێ چیرۆكەكەتان بخەمەوە بەرچاو.

بروسكە...

(1)

ژمارەی بەردەرگاكەی خوێندەوە..پلی بەزەنگەكەوە نا..دەرگاكە كرایەوە..

ـ ئەم بروسكەیە بۆ ئارام هاتووە..

ـ بروسكە..!! بۆ من؟.

ـ تۆی..؟. دەفەرموو ئەمە بروسكەكەو, ئیمزایەكیشمان بۆ بكە. وەری گرت..بۆ ژوورەكەی وەرچەرخایەوەو..لەبەرخۆیەوە وتی:

ـ خوا بەخێری بگێڕێ..بروسكەی لەناو زەرفەكە دەرهێنا..

ـ (بەخێرایی‌و بێگیربوون دەگەڕێتەوە)..ئیمزا ..خەرامان

مووچڕکێك هەموو گیانی داگرت..دڵی خێرا..خێرا کەوتە کوتەکوتکردن..ڕەنگی هەڵبزڕکا..کەوتە قسەکردن لەبەرخۆیەوە:

- خەرامان ..! بۆ؟!. چ ڕوویداوە..دوێنێ ساغوسەلامەت بووی کەگەڕامەوە..ها..بڕوای نەدەکرد. دووسێ جاریتری خوێندەوە..

- ئیمزا..خەرامان..خەرامان..

لەگوێیا دەزرنگایەوە..خە..را..ما..ن..مان..ما..ن

- هەر دوێنێ هاتمەوە هیچ ڕووی نەدابوو..

ئەم سێ چوار بووە سێچوار قورسایی گرانو..وەك مۆتەکە خۆیان هەڵدایە سەرشانی..شنگی لەبەر قاچەکانی بڕی..لەجێگاکەیا دانیشت

دیسان کەوتە خوێندەنەوەی ..(بەخێرایی و بێگیربوون دەگەڕێیتەوە)...ئیمزا..

- شتێ ڕوویداوە..ئەگینا..!؟.

وەك بەردی بنگۆم کەوتبووە ژێر باڵی لێکدانەوە..کاتێ وشەی (بەخێرایو بێگیربوون) لەخولیای بیرکردنەوەیا خۆی نیشاندا..هێزێکی کتوپڕ خۆی کوتایە گیانیو ماسولکەکانی چوست کردن..بەگورجی هەڵسایەوە..

- ئا..خۆ من خۆم لەبیرکرد..داوای کردوە بەخێرایی بگەڕێمەوە..

قەڵەمەکەی دەرهێنا..لەسەر پارچە قاقەزێك ئەم وشانەی ڕێکخست:

- (دڵتان بۆ من هیچ نەکا..بەهۆی بروسکەیەکەوە بۆ ماڵ گەڕامەوە)..ئارام..

قاقەزەکەی خستە سەرمێزەکەو بۆی دەرچوو..وەکو سەرخۆش بەڕێگادا دەڕۆیشتو..شێتانە لەبەرخۆیەوە قسەیدەکرد..دەتووتشتێکی ون کردوەو بەدوایا دەگەڕێ..گەیشتە نەقلیات..ئەو ماشینەی کەبەرەو شارەکەیان دەڕۆیشت دوو نەفەری مابوو تەواوبێ..نەیتوانی چاوەڕوانیبکا..بۆیە بەشۆفێرەکەی وت:

- وەرە بکەوە ڕێ..پارەی نەفەرەکەی تریشت دەدەمێ..

ئامێری ماشینەکە کەوتە ئالۆزبوون..وەکو دڵی ئەو..گەلێ لێکدانەوەو هێنانو بردن خۆیاندا لەتەلی بیرکردنەوەی..لەدڵی خۆیا کەوتە قسە:

(بریا تەنیا ئەو جارە..ئا ئەو جارەیان داری خۆزگە دەڕواو..بەچاوچوقانێك دەگەیشتمەوە ماڵێو لەهەموو شتێ تێدەگەیشتم..بەڵام کوا قەت دەبێ..).

دەستی لەگیرفانینابوو..بروسکەکەی لەناو لەپی دەستیدا توندتوند گرتبوو, لەپەلەییان ڕوانینی دەگرتە شوێنێکی دوورو دیاریدەکرد.. کەماشێنەکە لەشوێنە دیاریکراوەکە ڕەت دەبوو, چاوی شوێنێکیتری دەقۆزتەوە..

(خۆزگە ئەم ماشێنەم بەدەستەوە دەبوو..ئینجا دەمزانی چۆن باڵم لێدەڕواند).

بروسکەکەی لەگیرفانی دەرهێنا بیخوێنێتەوە..وشەکان یەك لەدوای یەك لەبەر چاوی زەق دەبوونەوە..بێتاقەتی ناوماشێن‌و دووری ڕێگاکەش نەفەرەکانی لاڵ‌و پاڵ کردبۆوە. تەنیا ئەو نەبێ دەتووت گەمی غەرق بووە.. دیسان بەناخی خۆیا شۆڕبۆوە:

(نەڕێگا تەواو دەبێ نەسەعات دەڕوا..سەعات دەڵێی نووستوە ! خۆناجووڵێ..تادەگەمەجێ دڵم شەق دەبا..).

دەتووت شۆفێرەکە هەستی‌کردبوو کەشپرزەیەو حەزدەکات خێرا لێبخوڕێ..بۆیە زیاتر قاچی بەسکلێتەرەکەوەنا..ماشێنەکە خێراتر کەوتە بەرەڵلاکردنی جادەکە بەرەودوا..هەرچەند نزیك دەبوونەوە لەشار ئەوەندەی‌تر مەراقی زیاترو ئاڵۆزتر دەبوو..لەلای چەپپیشیانەوە خۆر لەچەشنی بازنەیەکی داگیرساوی کپ, سەبرسەبر بەرەو نیوەکەی تری زەوی دادەبەزی..هەرچەند نوقوم دەبوو, خێراتر رووناکی ماڵئاوییدەکرد..تاریکییەکی خەستیش رەشماڵی رەشی لەدڵی‌هەڵدا..

سەعاتێکی شەویان هەڵدابوو کەگەیشتنە شار. دابەزی..بەهەنگاوی لاسەنگ..لاسەنگ‌و گران ڕێگای دەپێچایەوە, هێشتا چەند هەنگاوێکی مابوو کەبگاتە دەرگای حەوشە, هەستی خۆی راخست..ماڵێکی کشومات..گڵۆپی حەوشەو ماڵ وەك جاران داگیرسابوون.

- لەماڵە..تۆبڵێی چ روویدابێ؟!..

دڵیشی نائاسایی کەوتبووە رەمبەرەمب. پلی شپرزەیی خستەسەر پلاکی زەنگەکە..چەندەها لێکدانەوەی جۆراوجۆر لەسەر شاشەی هەستیا نیشان درا..چاوی بڕییە شوێن قلیشانەوەی دەرگاکە, دەنگی لەپشت دەرگاکەوە رایچڵەکاند..

- کێیە..؟

(ئەمە دەنگی خەرامانە).

- خەرامان..منم..من.

دەرگاکە قڵیشایەوە..یەکسەر روانینی چەقییە چاوی ..تۆزێ هێور بۆوە.

- تۆی..؟

- جارێ پێم بڵێ چی روویداوە..چ قەوماوە؟!.

- هیچ روونەداوە..هەر حەزم کرد بێیتەوە.

- چۆن؟!.

- دەتۆ وەرە ژوورێ.

- یانی شتێ بووە؟!.

- نەبووە..بەس خۆهەر لێرە ناوەستین.

دەرگاکە جووت کرایەوە.

ـ باشه هەر بۆ هاتنەوە بروسکەت بۆکردم..ئەی من..

ـ هەر ئەوەیە پێم وتی..غەریبیم کردیو حەزم کرد بێیتەوە.

(با هەروا تێبگا, گوناحە..بابەو هیلاکییە پێینەڵێم تابەیانی.).

ـ بۆ داماوی؟..

ـ بیرم لەوە دەکردەوە کاتێ بروسکەکەت پێگەییوە..

ـ بڕوا بکەم کەهیچ نەبووە.

ـ بڕواکە.

ـ وات لێکردووم وا بەئاسانی نایەمەوە سەرخۆ.

ـ هەر ئیمشەو هەمووت لەبیردەبەمەوە.

(2)

دوای نانخواردنی بەیانی بوو..بەرامبەر یەکتر دانیشتبووین..چاویان بڕیبووە یەکتر..لەچاوانی یەکتردا شتیان دەخوێندەوە..ژنە لەگەڵ تەماشاکردندا لەدڵی خۆیا دەیووت:

(گومانم نییە منت زۆر خۆش دەوێ..چاریشم نییە هەرپێت دەڵێم..دەشزانم دەبێتە گرێیەکی گەورە لەسەر دڵت دیسان هەرچارم نییە.. چیتر ناتوانم چاوەڕوان ببم).

تەماشاکردنیان لەیەك خاڵ دەگەیشتە یەك..ڕووی قسەیکردە مێردەکەیو وتی:

ـ دەزانی بۆ ویستم بێیتەوە؟.

ـ ئا..ئەی پێت نەوتم..ئەی ئەمشەوە خۆشە چ بوو؟!.

ـ نا..ئەمە نەبوو؟!.

ـ گاڵتەم پێدەکەی..

ـ نا..با لەکورتی پێت بڵێم.

کەئەمەی وت..ڕەنگی هەڵبزڕکا..هەناسەی سواربوو..چاوی لەلێوەکانی گیرکرد بزانێ چ دەڵێ..

ـ تەڵاقم بدە..

ئەم وشەیە وەك بەنج لەلەشی گەڕاو..گیانی خاوکردەوە..وەکو مستێك بێو درابێ لەتەپڵی سەری..هەژاندی..گێژیکرد..ژوورەکە کەوتە خولانەوە لەبەرچاوی. وشە لەمێشکیا زرنگایەوە..تەڵاقم بدە..تەڵاقم..بدە..تەڵاق..م..بدە..بەزمانێکی لاڵ هاتە قسەکردنو وتی:

ـ ب..ب..بە..ڕا..ستە..

ـ ئا..

ـ چوار..چوار ساڵی ڕەبەقی خۆشەویستی..چوار ساڵیش ژنو مێردایەتی..هەشت ساڵ..هەشت..بەتاقە وشەیەك..یەك..بسڕێتەوە؟!.

- ئا..

- باشە بۆ؟!.

- حەزم لەمناڵە..مناڵ..حەزم لێیە ببم بەدایك..چیم كەمترە لەژنان..خۆ تۆش..تۆش.

- بەسە..بەس..تێگەیشتم..باشە ئەی وەختی خۆی كەدووساڵ بوو تۆم هێنابوو پێم نەوتی ئەگەر حەزت لەمناڵە باتەڵاقت بدەم..نامەوێ رێت پێبگرم..مافی خۆتە..وتت ژینم بێتۆ ناوێ‌و..هەر رازی نیم جارێكی‌تر ناوی تەڵاق بێنی..

- راستە..ئەوساكە مەیلم لێی‌نەبوو..هەر بەتەمابووم رۆژێ لەرۆژان سكم ببێ‌و بمكەی بەدایك..ئێستاش لەوە زیاتر لەوزەمدا نەماوە.

- كچێ ئاخر..ئەمن لەوساوە فەرامۆشی هەموو كەسێكم لەتۆدا دەبینم..هەموو ئاواتێكم بەتۆوە بەستۆتەوە..واز بێنە..خۆ..

قسەكەی لەدەم پچڕا..

- خۆ..داواكەت مافێكی رەوای خۆتە..چونكە نەمتوانی سۆزی دایكێتیت بخەمە دڵ..نەمتوانی بتكەم بەدایك..بەڵام تۆش پێویستە بیر لەو هەموو ساڵە بكەیتەوە..جیابوونەوە زۆر زەحمەتە..زۆر.

- راستە بەڵام مەیلی مناڵ..ئارەزووم بۆ مناڵ ئێستا لەسەرووی هەموو شتێكەوەیە..ناڵێم خۆشەویستیت نەماوە لەدڵم..بەڵام ئەمەیان زاڵ بووەو وەكو رەگی سەرەتان هەموو گیانمی گرتۆتەوە..كەهەر ژنێ دەبینم بەمناڵەوە لەلایێ حەزدەكەم بچم لێی‌وەرگرم‌و تێرتێر لەباوەشی بگرم..مەمكم بخەمە دەمی..لەلایەكیش رقم لێیان دەبێتەوە..چونكە منیش ژنم..ژن..ژن.

- لای خوا زەحمەت نییە بەڵكو مناڵێكمان بداتێ..خۆ قسەی ئەوان سەنەد نییە..مەبەستیشم رێگرتن نییە..بەڵام مناڵیش هەموو شتێك نییەو بێژمارە ژن‌ومێردی وەكو من‌و تۆ هەن.

- لەدەسەڵاتم دەرچووە..زاوزیقی مناڵی ساوا هۆشی بردووم..وازم لێبێنە..بەرەڵڵامكە..

- تەواوە..هیوایەك بەچوار ساڵ نەیەتەدی مانا..هیچ ..

لەحەژمەتا قسەكەی لەدەم پسایەوە. دڵی پڕببوو.

- ئەمن دەزانم چەندە حەزم لەمناڵە..چەندم حەز لێیە مناڵێكم ببێ, با شەل بێ..با كوێربێ..بەس پێم بڵێ بابە..ئاوهاش دەزانم تۆ تا چ رادەیەك بەڵكو زیاتریش حەزت لێیەو دەتلێیتەوە بۆ مناڵ..بۆ سۆزی دایكایەتی. بەڵام جیابوونەوەش زۆر گرانە..زەحمەتە..توانای دەوێ..ئینجا..ئێستاش هەر سووری.

- ئا..

هەناسەیەكی هەڵكێشاو ووتی:

- باشە..وا دەڕۆم, بەیانی لەپێش دادگا چاوەڕێت دەكەم.

ـ نا..نا..مەڕۆ, بائیمشەویش بەیەکەوە ببین..ئینجا بەیانی بەیەکەوە دەچین‌و..

ـ ئەمەشیان گرانە..بەڵام با ئەمشەوەش بێتە سەرچوار ساڵی ژن‌و مێردایەتی..بابێتە چوارساڵ‌و تاقە ڕۆژێك.

کەئەمەی گوێ لێبوو پێڵوەکانی لەسەر یەك داناو هەناسەیەکی هەڵکێشا..پاش بێدەنگییەکی کەم چاوی کردەوەو وتی:

ـ بەڕاستی پیاوێکی بەجەرگی..!

ئێستا بابێینە سەر هەنگاوەکان:

یەکەم:

بێگومان کاك رەزا سەیدگوڵ بەرزنجی, یەکێکە لەو چیرۆکنووسە لاوانەمان, کەلەو چوارپێنج ساڵی پێشووەدا هاتۆتە بەرمەیدانی ئەم هونەرە ئەدەبییەو, تیایدا کەوتۆتە تاقیکردنەوەی تواناو بەهرەی خۆی. بەڵام ئەم بەپێچەوانەی چیرۆکنووسە لاوەکانی‌ترمانەوە, کەلەو سالآنەدا هاتوونەتە کۆڕەوە, لەبەر هەرهۆیەك بێ هەوڵی گرتنی ڕێگای بەکارهێنانی شێوە تازەکانی تەکنیکی نەدا, کەوەك دەزانین ئەمە بەتەووژم باوی سەند, بەڵکو بەڕێگای شێوە کلاسیکییەکەدا(سەبارەت بەخۆمان) ڕۆیشت, واتە شێوەی گێڕانەوەو ڕاپۆرتنووسیی ئاسایی باوی جاران. کەچی یەکەم شت لەم چیرۆکەیدا(بروسکە) کەسەرنج رادەکێشێ ئەوەیە, هەوڵی بازدان لەو بەرەوە بۆ ئەمبەر دەداو جۆرە سەرکەوتنێکیشی تێدا بەدەست دێنێ.

جا ئێستا با بپرسین: ئایا ئەو هەوڵدانی بازدانەی لەچی‌و لەکوێدایە؟!. هیچ دوور ناڕۆین‌و یەکسەر بۆدەستپێکردنی چیرۆکەکە بۆ ئەم مەبەستە دەگرین (کەلەدواییدا بۆ مەبەستێکی‌تر رایەکی جیاوازی لەبارەوە دەردەبڕین‌و, ئەوە حسابێکی خۆی هەیە). چیرۆکنووس دەنووسێ:

(ژمارەی بەردەرگاکەی خوێندەوە. پلی بەزەنگەکەوەنا. دەرگاکە کرایەوە.

ـ ئەم بروسکەیە بۆ ئارام هاتووە.

ـ بروسکە!..بۆ من؟.

ـ تۆی؟..دەفەرموو ئەمە بروسکەکەو ئیمزایەکیشمان بۆ بکە).

ئایا ئێمەی خوێنەر چی لەم دەستپێکردنە وەردەگرین؟!. تکایە سەنج بدەن: کەسێکی نەناسراو لەپڕێکدا لەبەردەرگاکەیدا قوت دەبێتەوە. هەرئەوەندەو ئیتر منی خوێنەر, ئەگەرچی بەچاو لەسەر رستەکە ناوەستم‌و, خێرا بەدوایدا بینایی بۆ بەردەوامبوون لەسەر خوێندەنەوە دەگوێزمەوە سەر رستەی دوایی, بەڵام بەزەین (زەینە گەنجینە پڕوچڕەکە لەزانیاری, کەبەدرێژایی ڕۆژو مانگ‌و سالآنی لەوەبەری تەمەن, هەر پڕبووەو پڕتربووە), بابڵێین بەخێرایی تیشك, دەکەومە حساب بۆکردنی ئەو کەسە نەناسراوەی, وا کتوپڕ لەبەرئەو دەرگایەدا(ئەو دەرگا نەناسراوەشدا)

قوت بۆوەوە. ئەمە لەکاتێکدا کەقوتبوونەوەی کەسە نەناسراوەکە وا بەوکتوپڕییە, لەڕستەدا بەئاشکرا نەووتراوە. رستەکە دەڵێ: (ژمارەی بەردەرگاکەی خوێندەوە). من لەخێرایی رستەکەو لەخێرایی رستەکانی‌تر, وا تێدەگەم کەئەو کەسەو پەیدابوونەکەو قوتبوونەوەکەشی لەبەردەرگاکەدا, هەر کتوپڕو بەخێرایی‌بووە. دەنا ئەگەر وا نەبوایە دەمووت: نەخێر..کەسەنەناسراوەکە هات‌و ماوەی جگەرەکێشانێك, لەبەردەرگاکەدا راوەستا. ئینجا ئەوسا ژمارەی سەردەرگاکەی خوێندەوە. بەڵام نا..ئەو هەر کەژمارەی سەردەرگاکەی خوێندەوە, یەکسەر(پلی بەزەنگەکە- شە- وەنا..)و بگرە هەر یەکسەر(دەرگاکە- ش - کرایەوە). واتە نەك هەر کەسە نەناسراوەکەی بەردەرگاکە, بەڵکو ئەوەکەی ئەودیو دەرگاکەش(کەئەویش هێشتا هەر نەناسراوە), بەپەلەیەو هێجگار بەخێرایی دەرگاکە دەکاتەوە. بۆیە هەر ئەمەش جارێکی‌ترئیحای ئەوە بەمنی خوێنەر دەدا, کەکەسە نەناسراوەکەی بەردەرگاکە, زیاد لەحاڵەتی ئاسایی پەنجەی لەسەر دوگمەی زەنگەکە راگرتوەو ئەوە, کەسە نەناسراوەکەی ژوورەوەی ناچار کردوە, کەبەهەڵەداوان بێت بەدەنگەوە. ئەمەش سەرلەنوێ دەمانباتەوە بۆ ناو(گەنجینەکە)و, هەروەها بەخێرایی تیشك حاڵەتی مرۆڤێکمان نیشان دەدا, کەدەبیسێ نائاسایی لەزەنگی دەرگا دەدرێ‌و, ئەنجامی هەژانێکی دینامیکی لەناکاو لەناخیدا, بەهەڵەداوان بەرەودەرگاکە شاڵاو دەبا!. بەڵێ..ئەمانە هەموو لەلای منی خوێنەر, ئەنجامی سێ رستە قسەن کەلە هەشت وشە پێکهاتوون‌و, وەك دەزانین خوێندنەوەیان بەچاو بەهەرحاڵ, لەپێنج چرکە یان زیاتری پێناچێ.

ئینجا دوای ئەو سێ رستەیە, هەردوو کەسە نەناسراوەکە ئاشکرا دەبن کەیەکەمیان پۆستەچییەو ئەوی‌تریان, بروسکەیەکی لەناکاوی چاوەڕواننەکراوی بۆ هاتوە, ئەویش لەنێوان گفتوگۆیەکی کورتخایەنی خێرای بێبێنەوبەرەدا, کەلەگەڵ خێرایی زانیارییە فراوانەکەی نێوان سێ رستەکەی پێشوودا تەواو دەگونجێ‌و, لەسەر یەکڕەوت دەڕۆن. بگرە خێراییەکەی(کەبەردەوام زۆر شت, یا زۆر زانیاری بۆ زەینی خوێنەر جێدەهێڵێ), هەربەدەمیەوە دەدرێ کاتێ(ئارام) بروسکەکە وەردەگرێ‌و دەگەڕێتەوە ماڵەوە: (وەریگرت..بۆ ژوورەکەی وەرچەرخایەوەو لەبەر خۆیەوە وتی..هتد). لێرەدا (ئارام) وەك هەر مرۆڤێکی‌تر کەبروسکەیەکی چاوەڕواننەکراوی پێبگا, دەکەوێتە بەر حاڵەتێکی دەروونیی تایبەتییەوەو, تووشی جۆرە شڵەژانێك دەبێ کە ئەمە باس نەکراوەو, وازی لێهێنراوە بۆ خوێنەر. هەروەکو مەسەلەی ئیمزاکردنی پسووڵەی وەرگرتنی بروسکەکەو, ئەم هەموو جموجووڵ‌و بزووتنەوانەی کەبۆ جێبەجێکردنی ئەو ئیمزایە پێویستن, (وەك ئەوەی بارام بەبێئیرادەیی دەست بۆگیرفانی بەرێ بۆ دەرهێنانی قەڵەم‌و, خێرا هەستکردنی بەوەی کەبا بڵێین بیجامەی لەبەردایەو, ئینجا وەرگرتنی قەڵەم لەپۆستەچییەکەو..هتد, کەئەمە رەنگە قسەکردنیشی تێبکەوێ). ئەمەش هەر واز لێهێنراوە بۆ خوێنەرو بۆ گەنجینەی زانیارییەکانی, کەبەکردارێکی میکانیکییانەی ئاسایی, خۆبەخۆو شانبەشانی خوێندنەوەی رستە

نوسراوەکانی بەرچاوی، کەلێرەدا ڕۆڵی ڕستێك کلیل دەبینن، دێتە سەر شاشەی بیروهۆشیو ئانوسات، پڕبەپڕی پێویستو بێجێهێشتنی هیچ کەلێنو کەلەبەرێك، خۆیان دەنوێنن. ئینجا بۆ ئەوەی لەشوێنێکی گونجاوتردا کۆتایی بەبەدواداچوونی ئەم بەندە بێنین، با کەمێکیتریش بەدەمییەوە بدەین..بڕوانن:

(لەبەر خۆیەوە وتی: (کەمەبەست ئارامە)

- خوا بەخێری بگێڕێ.

بروسکەکەی لەناو زەرفەکە دەرهێنا..

- بەخێرایی و بێگیربوون دەگەڕێیتەوە. ئیمزا..خەرامان

واتە سەرلەنوێ جێهێشتنی گەلێ شت بەئاسایی بۆ خوێنەر.

من لێرەیەدا بۆ ئەم مەسەلەیەی باسم کرد ئیتر دەوەستم. بەڵام بەچاکی دەزانم پێدابچینەوە. ئەمجارە با ژمارە بێنینە کایەوە. تکایە لەگەڵمدا بژمێرن..ئەگەر بەهەڵە نەچووبم، ئەو بەشەی تا ئێستای چیرۆکەکە، بریتییە لەشازدە ڕستەی مانابەخش بەتەنیا، کەپێکهاتوون لە(43)وشە. ئینجا باجارێکیتریش بپرسین: ئایا لەمە چی وەردەگرین؟!. جارێ هەرلەڕووی زمانەوە سەرنجدەن: شازدە ڕستەو(43) وشە. واتە کەمتر لەسێ وشە بۆ هەر ڕستەیەکی مانابەخش بە(موعەدەل). ئەمەش بەو سەرئەنجامەمان دەگەیەنێ کەچیرۆکنووسمان ڕەزا سەیدگوڵ بەرزنجی لەم چیرۆکەیدا، لەبەکارهێنانی زماندا کەئامێری دەربڕینو هۆنینەوەی چیرۆکەکەیە لەسەر کاغەز، زەفەری بەشێوەی بروسکە بردوەو، ئەمەش بەیەکێ لەو تەکنیکە تازانە دادەنرێ، کەلەم ساڵانی دواییەدا لەچیرۆکی کوردیدا گەشەیکردو باوی سەند.

ئینجا بەدوایدا هەر ئەمە (ئەم زەفەربردنەی بەو شێوە بروسکەییە لەبەکارهێنانی زماندا)، دەرگایەکی سەرەکی لەبازدانەکەیدا لەوبەرەوە بۆ ئەمبەر لێخستۆتە سەرپشت، کەئەویش دەرگای ئەو ڕاستییە سەرەتاییە کەدەڵێ: چیرۆکنووس نابێ زەینی خوێنەر، بەلاپەڕەیەکی سپیو سافولووس تێبگاو، گوایە ئەوە بەئەرکی سەرشانی خۆی بزانێ، کەهەموو شتێکی لەنووکەوە بۆ باس بکا، تا بتوانێ چیرۆکێکی زۆر کۆكو ڕێکوپێكو سەرکەوتووی پڕبەدڵی ئەوی پێشکەش بکا.

نەخێر..بەڵکو دەبێ لەساتی نووسینی هەر ڕستەیەکی چیرۆکەکەیدا، ئەو ڕاستییە سەرەتاییەی چاك لەخەیاڵدابێ، کەخوێنەرەکەی مرۆڤێکە وەك خۆیو کاتێ بۆی دەنووسێ (ژمارەی بەردەرگاکەی خوێندەوە)، دەبێ لەوە بەئاگابێ کەئەویش وەك ئەمو(وەك پاڵەوانەکەی ئەم)، جارەهایجار لەژیانیدا ژمارەی بەردەرگایەکی خوێندۆتەوەو، ئەو جموجووڵو بزووتنەوانەی بۆ ئەم کردارە پێویستن لەزەینیدا هەنو ئاشکران. لەبەرئەوە هەردرێژە پێدانێکی ناپێویستی لەم بابەتە حاڵەتانە، بریتی دەبێ لەپشتگوێخستنی ئەو ڕاستییەو، لەگەڵیدا پێشێلکردنی هەم ڕاستیو هەم ئەرکێکی سەرشانی خوێنەر، کەبەندی ئەو ڕاستییەنو لەسەری دامەزراونو، دواجار

پەیدابوونی دابڕانێکی ئەوتۆ لەنێوان ئەوچیرۆکەدا (واتە ئەوو چیرۆکنووسەکەشدا)، کەئەنجامی بەوە دەشکێتەوە، نەئەو خوێنەرێکی بەپەرۆشی هۆگربێ بۆ چیرۆکەکەی ئەم‌و، نەئەمیش نووسەرێکی سەرکەوتووبێ لەچیرۆکەکەیدا. ئەمەیە ئەو بازدانەی چیرۆکنووس رەزا سەیدگوڵ بەرزنجی لەم چیرۆکەیدا، کەلەچاو چیرۆکەکانی لەوەبەریدا بەدیی‌هێناوەو، تەقەلای‌داوە تا کۆتایی چیرۆکەکە ئیدامەی پێبدا. بەلاّم ئایا توانیویێتی؟!. بەداخەوە دەڵێم نا. نەیتوانیوە. چۆن؟!. وا لەهەنگاوی دووەمدا روونی‌دەکەمەوە.

دووەم:

بەڕای من مەسەلەی کات‌و شوێن لەچیرۆکی کورتدا، مەسەلەیەکە کەدەبێ چیرۆکنووس بەقووڵی تێی‌بگاو، بەوردی شارەزایی تێدا پەیدا بکا، چونکە بەبێ ئەو تێگەیشتنە قووڵ‌و شارەزاییە وردە، لەقانوونێکی هەرەسەرەکیی هونەرەکە بێئاگادەبێ‌و، لەئەنجامیشدا بەرهەمەکەی لەکۆڵەکەیەکی بنەڕەتیی سەرکەوتنی بێبەش دەکا. لەچیرۆکی کورتدا کات گەلێ کورتخایەنە. کورتخایەنە بەمانای ماوەی تێپەڕ لەحالّی‌حازردا، واتە لەوحالّی‌حازرەدا کەنووسەر بۆی هەڵدەبژێرێ‌و بۆی تەرخان دەکا، کەدەگونجێ نەك ماوەی چەند سەعاتێك بێ ئەوە ئەوپەڕەکەیەتی، بەڵکو ماوەی جگەرەکێشانێك، یا چاخواردنەوەیەك، یا رامانی بەرجامخانەی کۆگایەك بێ. لێرەدا من رێگا بەخۆم دەدەم، کەئەمە بەکاتی زیندووی چیرۆکەکە ناوبەرم، تاجیای‌بکەمەوە لەجۆرە کاتەکەی‌تر، کەلەچیرۆکەکەدا لەغەیری حالّی‌حازردا روودەداو دێتەکایەوە. واتە لەرابوردوودا یا لەداهاتوودایەو، بەزەین چ لەلایەن کەسانی چیرۆکەکەوە، یا لەلایەن چیرۆکنووس خۆیەوە وەك شایەتێك باسی دەکرێ، کەئەمیان سنووری بۆ نییەو بەپێی جۆری چیرۆکەکە، ئەمسەرو ئەوسەری بەرەڵلایە. بۆ ئەمیشیان رێگا بەخۆم دەدەم ناوی بەرم بەکاتی نازیندووی چیرۆکەکە، کەیا ئەوەتا بەسەرچووەو قالّبی بیرەوەریی وەرگرتوە، یا هێشتا دانەهاتوەو لەشێوەی هیواو ئاواتدا دەنوێنرێ. جا بێگومان ئەم باری دووەمەی کات لەچیرۆکی کورتدا، لەگەڵ ئەو هەموو بەربلاّوییەشیدا، هێشتا هەربەندی ماوە هەرەکورتەکەی کاتە زیندووەکەیەو، بەردەوام لەژێر رکێفی ئەمدایەو بەپێی ئیرادەی ئەم دەسووڕێ‌و، لەبنەڕەتەوە گەر ئەم نەبزوایە، ئەو بۆخۆی هەر بەمتی‌و خامۆشی دەمایەوەو، ئەو بواری بزووتن‌و ژیاندنەوەیەی بۆ هەڵنەدەکەوت.

\ئەمە سەبارەت بەکات. لەبارەی شوێنیشەوە دەڵێین: ئەگەرچی لەچوارچێوە گشتییەکەدا لەقانوونەکە لانادا، قانوونی سنورداری لەحالّی حازردا، بەلاّم سیفەتی توانای جۆرە جیابوونەوەیەکی لەکات لەحالّی‌حازردا تێدایە، کەلەواقیعدا چیرۆکنووس دەخاتە بەردەم بارێکی ئالۆزەوە، هەرچەندە ئەگەر توانی بەسەریدا زاڵ ببێ، رێگای خولّقاندن‌و داهێنانی زیاتر بۆ خۆش دەکا.